
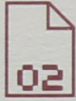
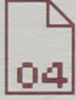
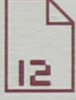

ΤΟ ΚΙΒΩΤΙΟ

Όταν λέει τι πρέπει να κάνουν οι άνθρωποι

η επαναστατική θεωρία

...λέει τι κάνουν.

- **01** Editoreality Crisis #2
- **02** Τα Λόγια Τα Κομπολόγια
- **04** Χίλιες Και Μία Μέρες Και Νύχτες Ταξικών Και Κοινωνικών Ανταγωνισμών
- **12** Το Πλοίο Των Νεκρών
- **14** Ο Χρυσελεφάντινος Πύργος
- **17** Η Βόλτα
- **18** Mind The Gap
- **19** Το Όνομά Μας Είναι Η Ψυχή Μας
- **20** The Utopian Blues
- **24** No Tears For The Creatures Of The Night

Μοιάζει παράδοξο αλλά όσο πολλαπλασιάζονται οι προφήτες του κοινωνικού μετασχηματισμού και οι επίδοξοι καταστροφείς της σύγχυσης των καιρών μας, τόσο περισσότερο η σύγχυση εξαπλώνεται. Ποιος είναι ο λόγος γι' αυτήν την παραδοξότητα; Ποιος είναι ο λόγος που οι αγαθές προθέσεις δεν φτάνουν πια για τίποτα; Μήπως όμως ποτέ δεν έφταναν για τίποτα οι αγαθές προθέσεις;

Ρωτήσαμε μια φίλη που δούλευε παλιότερα σε πολυκατάστημα καλλυντικών (και που δεν έχει τις ίδιες ιδέες με τις δικές μας) τι θα θελε να διαβάσει σε ένα πολιτικό περιοδικό σαν το δικό μας. Τι είναι αυτό που την ενδιαφέρει περισσότερο δηλαδή. Θα μπορούσε να πει ότι θα την ενδιέφερε να διαβάσει πως θα γλιτώσει λίγο χρόνο από την δουλειά της, ή πως θα οργανώσει μια συλλογική απόπειρα σαμποτάζ με τους συναδέλφους της. Θα μπορούσε να πει ότι θα την ενδιέφερε να μάθει αν υπάρχει κάποια άλλη προοπτική στην ζωή που ζει. Θα μπορούσε να πει ότι θα την ενδιέφερε να διαβάσει για τις νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής, ή για την ιδεολογία του εθνικισμού.

Θα μπορούσε να απαντήσει ότι θα την ενδιέφεραν πολλά από αυτά που **εμείς** θα θέλαμε να την ενδιαφέρουν, αλλά το μόνο που μας απάντησε ότι θα την ενδιέφερε να διαβάσει είναι **αληθινές ιστορίες ανθρώπων**.

Χάθηκε η αλήθεια από την ζωή μας λοιπόν; Πόσοι από αυτούς που ξημεροβραδιάζονται μπροστά στα reality shows σκέφτονται ακριβώς το ίδιο; Πόσοι από αυτούς έχουν την ίδια **βαθιά υποψία** ότι ζουν μέσα σε ένα ψέμα; Δουλειά, κατανάλωση, παιδιά, οικογένεια, διασκέδαση, σκατά. Πόσοι από αυτούς θα συνειδητοποιήσουν αυτό το πράγμα κάποια στιγμή; Πως λέγεται αυτό αν όχι **ήττα του ανταγωνιστικού κινήματος**; Πόσοι από μας θα συνειδητοποιήσουμε αυτή την απλή αλήθεια και θα αρχίσουμε να την αντιμετωπίζουμε, βγάζοντας τα χέρια από τις τσέπες, ψάχνοντας και τρέχοντας περισσότερο;

Μα καλά, «αφού η επαναστατική θεωρία δεν λέει τι πρέπει να κάνουν οι άνθρωποι, αλλά τι κάνουν», για ποιο λόγο δεν γινόσαστε ένα περιοδικό life-style, ή ένα περιοδικό αφιερωμένο στους τρόπους απόκτησης ενός συμφέροντος τραπεζικού δανείου, ή στο ποδόσφαιρο», θα μπορούσε να ρωτήσει κάποιος διαβάζοντας το μότο του εξωφύλλου. Και θα συνέχιζε **«αφού αυτά τα πράγματα κάνουν οι άνθρωποι σήμερα»...**

Πιθανόν μια απάντηση σε αυτή την ερώτηση να ήταν ότι οι άνθρωποι δεν κάνουν **μόνο** αυτά τα πράγματα ή ότι **όλοι** οι άνθρωποι προφανώς δεν κάνουν αυτά τα πράγματα σήμερα. Πιθανόν να ήταν ότι υπάρχουν πολλές (γνωστές) μειοψηφίες, αλλού μεγαλύτερες και πιο οργανωμένες, αλλού μικρότερες και περισσότερο ανοργάνωτες στις διάφορες γωνιές αυτού του πλανήτη, που πράττουν **αλλιώς** σήμερα, τόσο σε συλλογικό, όσο και σε ατομικό επίπεδο. Πιθανόν να ήταν, ότι εδώ και εκεί, χιλιάδες άγνωστοι μας σε αυτό τον κόσμο, που ούτε καν υποψιαζόμαστε την ύπαρξη τους (και που με κάποιους από αυτούς συναντιόμαστε τυχαία κάποιες φορές), δίνουν καθημερινά μάχες αξιοπρέπειας ενάντια στην αθλιότητα των καιρών, χωρίς αυτή την συμπεριφορά τους να την ονομάζουν όπως ονομάζουμε εμείς ανάλογες συμπεριφορές. Πιθανόν οι απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα να ήταν όλες αυτές που προηγήθηκαν, αλλά σίγουρα είναι ακόμα μία: κανένα ιερό κείμενο, κανένα επαναστατικό εγχειρίδιο, κανένα έτοιμο σχέδιο δεν υπάρχει για την αλλαγή αυτής της κοινωνίας, πέρα από την καθημερινή μας αντίσταση, και την καθημερινή αντίσταση χιλιάδων άλλων ανθρώπων, ενάντια στην αλλοτρίωση που ζουν σε κάθε τομέα της καθημερινής δραστηριότητας και γενικά της ζωής τους.

Η αναφορά στο παράδειγμα αυτών των αγώνων, η έρευνα για την ανακάλυψη των αναγκών και των επιθυμιών που κρύβονται πίσω από αυτούς, διατηρεί ακόμα και σήμερα όλη την τεράστια σημασία που διέθετε πάντοτε.

Η προσπάθεια θεωρητικοποίησης αυτών των χιλιάδων διαφορετικών παραδειγμάτων, ώστε να αποκτήσουν μια συνοχή (εφόσον φυσικά διαθέτουν αυτή την συνοχή), που να απαντάει στην συνοχή της σημερινής αλλοτρίωσης σε όλα τα επίπεδα, με στόχο την διάδοσή τους για τους σκοπούς της κοινωνικής απελευθέρωσης, αυτό το πράγμα είναι η επαναστατική θεωρία.

Που σαν τέτοια δεν αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα κανενός τριμηνιαίου εντύπου.

Το περιοδικό θα το βρείτε σίγουρα στα εξής βιβλιοπωλεία: Αλφειός (Χ. Τρικούπη 22), Άρδην (Σουλτάνη 8), Ελεύθερος Τύπος (Βαλτετσίου 53), Ναυτίλος (Χ. Τρικούπη 26), Πολιτεία (Ασκληπιού 6-8), στο περίπτερο Στουρνάρη και Τρικούπη και στην Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα. Επίσης θα το βρείτε σε αυτοδιαχειριζόμενους χώρους και καταλήψεις. Η διεύθυνση επικοινωνίας είναι Τ.Θ. 25056 Τ.Κ. 10026 Αθήνα.

Τι είναι ο «διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού»; Ένα μοντέρνο είδος ανθρωπο- διοικητή, ή ένα μοντέρνο είδος πατέρα, που έχει την (ανθρώπινη... έτσι;) ευθύνη για όλους τους εργαζόμενους μιας επιχείρησης; Ποιο είναι το νέο πνεύμα των επιχειρήσεων και δη αυτών των επιχειρήσεων εντάσεως της εργασίας, όπως τα φαστ φουντ ή τα πολυκαταστήματα και ποιος είναι ο ρόλος που επιφυλάσσεται στους εργαζόμενους μέσα σε αυτή την συνθήκη; Ποια είναι η οργάνωση αυτών των επιχειρήσεων με στόχο την όσο το δυνατό καλύτερη προσαρμογή τους στο νέο κοινωνικό περιβάλλον, που δημιουργήθηκε μετά την κρίση των παλιών μορφών απόσπασης υπεραξίας;

Ξέρετε την γνώμη των αφεντικών για όλα αυτά; Εμείς πάντως όχι. Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από μία ενδιαφέρουσα συνέντευξη με έναν «διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού» σε μία αλυσίδα fast food ελληνικής ιδιοκτησίας. Ενδιαφέρουσας γιατί η ανάγνωση των γραμμών αυτών (και περισσότερο η ανάγνωση πίσω από αυτές τις γραμμές), έχει να μας δείξει πολλά πράγματα. Πριν ξεκινήσουμε να σημειώσουμε πως αν και επιβάλαμε στον παρακάτω κείμενο μια διαφορετική λογική από εκείνη της ροής του προφορικού λόγου πηγαινόντας από τα πιο «γενικά» ζητήματα (π.χ. οργάνωση, λειτουργία επιχείρησης) στα πιο «ειδικά» (π.χ. κριτήρια πρόσληψης προσωπικού) έγινε προσπάθεια να μη διαστρεβλωθεί το νόημα όσων ειπώθηκαν. Προφανώς ο τρόπος παρουσίασης της συνέντευξης που επιλέξαμε να κάνουμε είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένος με μια ορισμένη ερμηνεία των πραγμάτων.

I.

«Η έδρα τυπικά βρίσκεται στην [πόλη] Χ. ουσιαστικά όμως είναι στην [πόλη] Ψ. Το κέντρο όμως αποφάσεων δεν είναι στη Χ είναι στην Ψ ασχέτως αν για ιστορικούς και τυπικούς, ιστορικούς, φορολογικούς είναι στην Χ. Η εταιρία ανήκει σε άλλον μεγαλύτερο όμιλο εταιριών και στον ίδιο όμιλο με αυτήν ανήκει και η εταιρία Γ, που είναι κι ο βιομηχανικός βραχίονας της εταιρίας. Εκεί λοιπόν [στο βιομηχανικό βραχίονα] είναι παραγωγή και στην παραγωγή υπάρχει τελείως διαφορετική νοοτροπία, άλλοι άνθρωποι, άλλες διαδικασίες, άλλο σκεπτικό, άλλες ειδικότητες. Εκεί πάλι, [η λειτουργία] διασπάται: παραγωγή για την Χ προς υποκαταστήματα και διανομή προς βόρεια και νότια Ελλάδα. Στην πόλη Ψ έχουμε την παραγωγή της ζαχαροπλαστικής που στην ουσία έχει άλλη νοοτροπία [σε σχέση με τον βιομηχανικό βραχίονα] με τη Χ. [...] Αυτά αν τα παρατηρήσει κάποιος πέρα από τις διαφορετικές νοοτροπίες δημιουργεί και προβλήματα επικοινωνίας».

II.

«Οι παλιοί εργαζόμενοι έχουν μία νοοτροπία εντελώς διαφορετική από εκείνα τα στελέχη που έχουν έρθει πρόσφατα στην επιχείρηση. [Τα παλιά στελέχη] σε πολλά πράγματα είναι «εγκλωβισμένα», αφενός είναι δύσκολο να

αλλάξουν τις συνήθειές τους κι έχουν ένα συναισθηματικό δέσιμο με την εταιρία εξαιτίας της μακροχρόνιας παραμονής τους μ' αυτή, τους είναι δύσκολο να εναρμονίσουν τις κινήσεις τους με κάποιες διαδικασίες και πολιτικές που είναι γραπτές [και αφετέρου] δεν έχουν εμπειρία από το τι συμβαίνει στην αγορά, άρα κάτι που συμβαίνει εδώ και μπορεί να τους φαίνεται περίεργο ή αγχωτικό δεν αντιλαμβάνονται ότι δεν το γνωρίζουν, [...] οτιδήποτε λίγο τους στραβώσει πάνω στις συνήθειες που είχαν από το παρελθόν τους φαίνεται ανυπόφορο [...]. Μπορεί να το ξέρουν [πώς λειτουργεί], αλλά είναι διαφορετικό να το έχουν βιώσει και διαφορετικό να τους το μεταφέρουν κάποιος άλλοι τρίτοι. [...] Δεν υπήρχε δομημένο τμήμα διεύθυνσης ανθρώπινου δυναμικού».

III.

«Το τμήμα ανθρώπινων πόρων είναι η μετεξέλιξη [του τμήματος] διεύθυνσης προσωπικού το οποίο κατ' ουσία πάλι σήμερα δε λέγεται τμήμα ανθρώπινων πόρων αλλά τμήμα ανθρώπινου δυναμικού. [Η ονομασία αυτή αποτελεί] πιο δόκιμο όρο υπό την έννοια ότι οποιοδήποτε κι αν είναι αυτοί οι πόροι κάποια στιγμή έχουν ένα τέλος, δεν είναι ανεξάντλητοι, ενώ το «δυναμικό» είναι κάτι το οποίο δεν εξαντλείται ποτέ. Η μετεξέλιξη της ονομασίας διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού –που αρχίζει σιγά σιγά σαν όρος να χρησιμοποιείται– είναι gestion des hommes, διαχείριση ανθρώπων.

Όταν παλιότερα έλεγες «διεύθυνση ανθρώπινου προσωπικού» στην ουσία ήταν απλή διαχείριση κάποιων διαδικασιών και κάποιων πολιτικών. Όταν λες όμως «διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού» -δεν είσαι το παλιό μαντρόσκυλο [να παρακολουθείς] τι ώρα μπήκε και τι ώρα έφυγε ο εργαζόμενος ή να είσαι από πάνω του να κάνεις την παρατήρηση- σημαίνει ότι έχεις την ευθύνη όλων των εργαζομένων, υπό την έννοια όχι μόνο της καλής επιλογής, αλλά και όλων των λειτουργιών που έχει το τμήμα ανθρώπινου δυναμικού είναι: η εκπαίδευση, η ανάπτυξη, η ανάδειξη καριέρας, οι παροχές, οτιδήποτε έχει να κάνει με το να αισθάνεται καλά ο εργαζόμενος και να είναι κατά το δυνατότερο αποδοτικός, δηλαδή να φέρνει προστιθέμενη αξία, αλλά και παράλληλα η εταιρεία να του παρέχει όλα τα εργαλεία και τις διευκολύνσεις [...] ώστε το μυαλό του να είναι μόνο στην εργασία του. [...] [Το τμήμα αυτό κάνει] μια δουλειά δημιουργική, το να φτιάξεις διαδικασίες, κάνεις πολιτικές ασχέτως αν μετά πρέπει να τους κυνηγάς να τις εφαρμόσουν, να τις μάθουν, να τις σεβαστούν [...]. Κάτι το οποίο είναι διαφορετικό από το αν εύρισκες κάτι έτοιμο [ένα ήδη δομημένο τμήμα] κι απλά έκανες διαχείριση».

IV.

«Η ιδιαιτερότητα της εταιρίας είναι ότι είναι franchising αυτό σημαίνει ότι το κάθε κατάστημα -με εξαίρεση κάποια καταστήματα που έχει συμμετοχή η ίδια η εταιρία- ανήκει σε έναν συγκεκριμένο επιχειρηματία. Φορολογικά, φοροτεχνικά είναι μία ανεξάρτητη επιχείρηση. Αυτός ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να τηρήσει τους όρους του συμβολαίου, τήρηση προδιαγραφών, πληρωμή για τη χρησιμοποίηση του σήματος της εταιρίας, αλλά οι εργαζόμενοι οι οποίοι είναι μέσα στα καταστήματα είναι στην ουσία οι υπάλληλοι της δικής του εταιρίας. [...] Ενώ η εταιρία Α μέσα στο κατάστημα είναι πιο πολύ παραγωγή δομημένη με μία συγκεκριμένη διαδικασία [...], ενώ το κομμάτι της εταιρίας Β εκτός από το προϊόν το οποίο προσφέρει, είναι και παροχή υπηρεσιών, δηλαδή πρέπει να επικοινωνήσεις με τον πελάτη. Δεν είναι όπως δίνεις ένα χάμπουργκερ λες ευχαριστώ και τελείωσε εκεί πέρα, πρέπει να του μιλήσεις, να του εξηγήσεις τι θα πάρει, να δημιουργήσεις ένα περιβάλλον διαφορετικό, μια διαφορετική επικοινωνία. [...] Έχω λόγο ως προς την τοποθέτηση και την εκπαίδευση, σε συνεργασία με τη λειτουργία για την ανάπτυξη των διευθυντών των καταστημάτων σε πρώτο βαθμό, να έχω σε όποιο βαθμό είναι εφικτό επικοινωνία και να παρέχω υποστήριξη στον κάθε επιχειρηματία που έρχεται να με ρωτήσει και να μου ζητήσει βοήθεια για ζητήματα ανθρώπινου δυναμικού. Ωστόσο όμως δεν έχω τη δυνατότητα να παρέμβω χωρίς να έχω το concessus, χωρίς τη συγκατάθεση του αδειούχου. Από την άλλη μεριά τα συστήματα [που προωθούνται από το τμήμα] θα πρέπει να τηρηθούν γιατί είναι μέρος της τήρησης των ευρύτερων προδιαγραφών που παρέχει η εταιρία [...]

]. Στο σημείο αυτό είναι που το δικό μου το τμήμα πρέπει να δουλέψει προπαγανδιστικά: ότι το να βγάλεις κέρδος, το να πάει καλά το μαγαζί δεν εξαρτάται μόνο από την τήρηση των προδιαγραφών, αλλά και σε μεγάλο βαθμό από το ανθρώπινο δυναμικό, από τους ανθρώπους τους οποίους επιλέγεις [...]. Αντίθετα, αυτό διαφοροποιείται στα καταστήματα συμμετοχών γιατί κυρίως στα καταστήματα συμμετοχών πλειοψηφίας [...] Συνήθως οποιαδήποτε αλλαγή γίνεται οποιαδήποτε καινούργιο σύστημα μπαίνει ερχόμαστε να το εφαρμόσουμε πιλοτικά και χάριν παραδειγματισμού [για τα υπόλοιπα franchising] στα καταστήματα συμμετοχών».

V.

«[Η εργασία σε fast-food] ότι είναι μια δουλειά δύσκολη είναι γεγονός, αλλά εγώ διερωτώμαι και ποια δουλειά δεν είναι δύσκολη; Ένα θετικό είναι ότι, αν μη τι άλλο, [...] αναπτύσσεται μια ομαδικότητα [...]. Η ανάγκη για ομαδικό πνεύμα [σ.σ. και η χρησιμοποίηση όρων δανεισμένων από τα σπορ] –αν και πάντα υπήρχε– είναι σήμερα πιο έντονη γιατί [διαφορετικά] δεν μπορεί να υπάρξει καλό αποτέλεσμα. Οι part-timers [...] κάνουν όλες τις δουλειές και αυτό βοηθά στην ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος [...] άσχετα αν αυτό όταν το βιώνεις να μη σου αρέσει [...]. Μακροχρόνια ότι π.χ. πήγα κι έμαθα να καθαρίζω, ήταν χρήσιμο. Όταν είσαι ομαδικός γίνεσαι πιο εύκολα αποδεκτός από τους υπολοίπους, όταν είσαι αποδεκτός σημαίνει ότι είσαι συνεργάσιμος [...] και αυτό μπορεί να σου δημιουργήσει τις προοπτικές. [...] Γιατί ποια η διαφορά να έρθω να δουλέψω σαν εργαζόμενος στην εταιρία και να μην πάω να δουλέψω στη διπλανή καφετέρια; Γιατί από την πρώτη στιγμή που μπαίνω μέσα βλέπω ότι υπάρχει κάτι δομημένο το οποίο απευθύνεται αποκλειστικά μόνο σ' εμένα [εν. ως part-timer] άρα με προσέχουν από την πρώτη μέρα γεγονός που δημιουργεί θετική προδιάθεση. [...] Είναι μια δουλειά η οποία θέλει ευελιξία, ταχύτητα, ευστροφία και αντοχές. Από μια ηλικία και μετά δεν τις έχεις αυτές τις αντοχές».

VI.

«Η πλειονότητα των πελατών είναι νεαρής ηλικίας δεν είναι μέσης ηλικίας παρόλο που υπάρχουν. Άρα θα πρέπει να συμβαδίζει το νεανικό πνεύμα αυτών των οποίων έρχονται στην εταιρία [εν. πελάτες] με αυτούς οι οποίοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους στην εταιρία [εν. προσωπικό]. [...] έτσι δε θα πρέπει να σου δημιουργεί μια οποιαδήποτε δυσφορία βλέποντας κάποιον προσωπικό το οποίο είναι από ένα όριο ηλικίας και πάνω. [...] Αν έπρεπε να [σου σεβριζει] ένας κύριος κουστουμαρισμένος και γραβατωμένος γύρω στα 35 με 40 δε σου δημιουργεί κάποια αναστολή; Ενώ όταν τον άλλον τον βλέπεις επικοινωνιακά σε ένα στιλ αντίστοιχο με το δικό σου, είτε είναι στην ίδια ηλικία είτε είναι με το ίδιο ντύσιμο, με το ίδιο look, είτε έχει λίγο το μαλλί βαμμένο δηλ. επικοινωνιακά βλέπεις ότι είναι ο ταιριαστός σου. [...] Το να είσαι ευγενικός, χαμογελαστός και ευπαρουσίαστος θεωρώ για έναν χώρο εστίασης –είτε πρόκειται για φαγητό είτε για ποτό– είναι ιδιαίτερα ευχάριστο για τον καταναλωτή. Δημιουργεί δηλαδή ένα ευχάριστο περιβάλλον. Ναι κοιτάμε [την εξωτερική εμφάνιση του προσωπικού]. Οι κοπέλες πρέπει να είναι το δυνατό σημείο ή όσο να είναι εφικτό να είναι εμφανίσιμες. Γιατί έστω και ασυνείδητα δε σε τραβάει μια κοπέλιτσα χαμογελαστή, πρόσχαρη, ευγενική από τη χοντρή την περιττωμένη την κακάοχημη; Άρα είναι και ένας λόγος marketing αυτός. Το ότι τα παιδιά είναι κάποιου συγκεκριμένου προφίλ –αυτοί τουλάχιστον που εμφανίζονται στον κόσμο–, δεν είναι υπέρβαροι να μεν [...] έχει να κάνει με τη δουλειά –διαφορετική κινητική ευκολία έχει ένας αδύνατος και λιγότερες αντοχές ένας ευτραφής–, αλλά συνάμα έστω και ασυνείδητα το ότι προσφέρεις [...] μια ποικιλία τροφίμων λειτουργεί και ασυνείδητα –διαφορετικά να πάω να φάω κάπου που θα το προσφέρουν αδύνατοι άνθρωποι. Υποσυνείδητα δε μου μπαίνει η ιδέα ότι αν τρώω εδώ θα χοντρώω από το να πάω κάπου και να δω δέκα υπαλλήλους και να είναι και οι δέκα τεράστιοι. Θα πω που τρώνε αυτοί εδώ μέσα άρα λες να γίνω κι εγώ έτσι; Έστω και ασυνείδητα κάποια στιγμή μπορεί να σε επηρεάσει αρνητικά αυτό».

VII.

«Υπάρχουν αδειούχοι οι οποίοι δίνουν ανεπίσημα bonus είτε πιο δομημένα. [...] Θέλει αρκετή προπαγάνδα στο να αποδεχθούν να δώσουν bonus είτε ομαδικά είτε ατομικά αρχής γενομένης από τους διευθυντές των καταστημάτων, αλλά γιατί όχι και στους ίδιους τους εργαζόμενους. [...] Δεν μπορώ να πω αυτή τη στιγμή ότι η πλειονότητα των καταστημάτων το εφαρμόζει. Βέβαια για να είμαστε και ειλικρινείς είναι και λίγο δύσκολο δηλαδή όταν έχεις ένα turn-over κι ο άλλος σου μένει τρεις ή τέσσερις μήνες τι bonus θα πάρει και ποια η συμμετοχή του και πώς μπορείς να επιμερίσεις τη συμμετοχή του στα συνολικά αποτελέσματα; Αν αυξάνει τον ανταγωνισμό θεωρώ ότι μάλλον τον αυξάνει ευγενώς. Αν μιλάμε για ομαδικά bonus προσπαθούμε όλοι για να επιμεριστούμε το bonus αν μιλάμε πάλι για ατομικά bonus, να προσπαθήσω να κάνω εγώ κάτι καλύτερο για να είμαι εγώ αυτός που θα το πάρει όχι ο άλλος. Ο άλλος βέβαια κυνηγεί τον πρώτο. Επειδή υπάρχει το turn-over και επειδή πολλές φορές αν σου βάζουν στόχους και περιμένεις στο τέλος του χρόνου για να πάρεις την απόδοση των στόχων σου αν δεις ότι περνάει οι πρώτοι μήνες και δεις ότι τον έχεις χάσει το στόχο, εγκαταλείπεις, αποθαρρύνεσαι, λες γιατί να προσπαθώ; Γ' αυτό λοιπόν δουλεύει καλύτερα όταν είναι οι στόχοι επιμερισμένοι στη διάρκεια του χρόνου ανά τρίμηνο, ούτως ώστε το πέτυχες ανταμείβεσαι, δεν το πέτυχες πάμε πάλι σ' έναν καινούργιο στόχο για το επόμενο τρίμηνο άρα έχεις πάντα κάτι να κυνηγάς [...]».

VIII.

«Πιστεύω [πως το προσωπικό βάσης θεωρεί] –ανεξάρτητα από την επωνυμία της εταιρίας και τον αδειούχο– ότι η εταιρία είναι η ομπρέλα, η προστατευτική ομπρέλα. Θέλουν ή θα θέλουν, εν πάση περιπτώσει, το να καλύπτονται κάτω από αυτήν την ομπρέλα γιατί παρέχει ασφάλεια και σιγουριά, από το να πεις ότι δουλεύω στα καφεζαχαροπλαστικά λεωφόρου Βάρης. Το ότι λες ότι δουλεύεις για την εταιρία έστω κι αν δεν είναι της εταιρίας το κατάστημα θεωρώ ότι τους δίνει μια ασφάλεια και μια ταυτότητα!».

Οι φράσεις που ακολουθούν αποτελούν αποσπάσματα από εκπαιδευτικό υλικό που διανέμεται στους νεοπροσληφθέντες εργαζόμενους-ες.

ΑΞΙΕΣ: Ποιότητα! Ποιότητα! Ποιότητα! Χαμόγελο! Χαμόγελο! Χαμόγελο! Χαμόγελο! ΑΡΜΟΝΙΑ: Να είσαι ικανός να συνδυάζεις τη συμπεριφορά σου με τις αξίες τις δικές σου και της εταιρίας. ΕΥΓΕΝΕΙΑ: Δείχνουμε την ανθρωπινή ζεσσιά μας. ΜΑΤΙΑ: Πάντα Ανοικτά. ΜΟΝΑΔΙΚΟ: Η εργασία μας! Η εικόνα μας! ΟΜΑΔΑ: Η κινητήρια δύναμη του καταστήματος, με γητύ το Διευθυντή. Αλληλεγγύη. ΠΟΛΥΑΓΓΕΛΟΛΟΓΙΑ: Αλληλοβοήθεια μεταξύ πόσων και απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων. ΧΑΜΟΓΕΛΟ: «Εκ βαθέων» καθημερινή έκφραση

Είμαστε καθαροί Έχουμε φυσική στάση και συμπεριφορά Επιδιώκουμε πάντα την πρόοδο Ελέγχουμε τον τόνο της φωνής μας Επίδειξη Προσωπικότητας Προσαρμοστικότητα Προσωποποίηση της υποδοχής Βάζουμε «χροιά» γοητείας στη φωνή μας Βάζουμε πάντα τον εαυτό μας στη θέση του άλλου Δεν είμαι επιθετικός Γνωρίζω τι θέλω Είμαι γρήγορος

ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ: Την τέχνη της ομαδικότητας και αλληλοστήριξης. ΑΝΑΠΤΥΣΣΩ: Τις ικανότητές μου και την αυτονομία μου. ΔΗΜΙΟΥΡΓΩ: Ζεστούς ανθρώπινους δεσμούς. Ατμόσφαιρα συνύπαρξης. ΕΧΩ: Ανοικτό μυαλό, καρδιά και βλέμμα προς όλους. ΠΡΟΣΦΕΡΩ: Εξυπηρέτηση, ποιότητα, κέφι ενθουσιασμό.

Στόχος αυτού του κειμένου όταν άρχισε να γράφεται και να συζητιέται εντός της διαδικασίας ήταν να μιλήσει για τον εθελοντισμό. Παρ' όλ' αυτά στο κείμενο που ακολουθεί δεν λέγεται κουβέντα για αυτό. Λίγο παράδοξο; Καθόλου. Από την πλευρά μας το ζήτημα του εθελοντισμού δεν μπορεί να ειπωθεί παρά μόνο μέσα στην ιστορική εξέλιξη μίας διαδικασίας που συμβατικά ονομάσουμε «κράτος πρόνοιας». Όμως και αυτή η διαδικασία δεν θα μπορούσε να ειπωθεί –από εμάς τουλάχιστον– διαχωρισμένη από τους εργατικούς αγώνες, τα επαναστατικά κινήματα και τις απαντήσεις των αφεντικών.

Η ανάλυση μας θα ολοκληρωθεί σε δύο μέρη. Σε αυτό το πρώτο κομμάτι σταματάμε την ανάλυση μας όταν αρχίζει η κρίση του κράτους πρόνοιας (συμβατικά την τοποθετούμε αρχές '80), αφήνοντας όλους εκείνους τους μετασχηματισμούς να τους αναλύσουμε στο επόμενο μέρος.

I.

Σε αυτό το κείμενο θα αποπειραθούμε μία ανάλυση της σημασίας κράτος πρόνοιας¹. Καταρχήν γιατί της σημασίας και όχι του θεσμού; Πρώτον, αναλύσεις επί του θεσμού και της λειτουργίας του υπάρχουν άφθονες και πολύ καλές από υποκείμενα του κοινωνικοταξικού ανταγωνισμού, αλλά και από πανεπιστημιακούς διανοούμενους, εκεί που υπάρχει πιστεύουμε σοβαρή έλλειψη είναι στην ανάλυση της σημασίας του **σήμερα**. Δεύτερον, είμαστε σε μία εποχή όπου το κράτος πρόνοιας την κάνει σιγά-σιγά, σαν τον λεπρό από την φυλακή, αλλά μόνο σαν μετασχηματισμός.

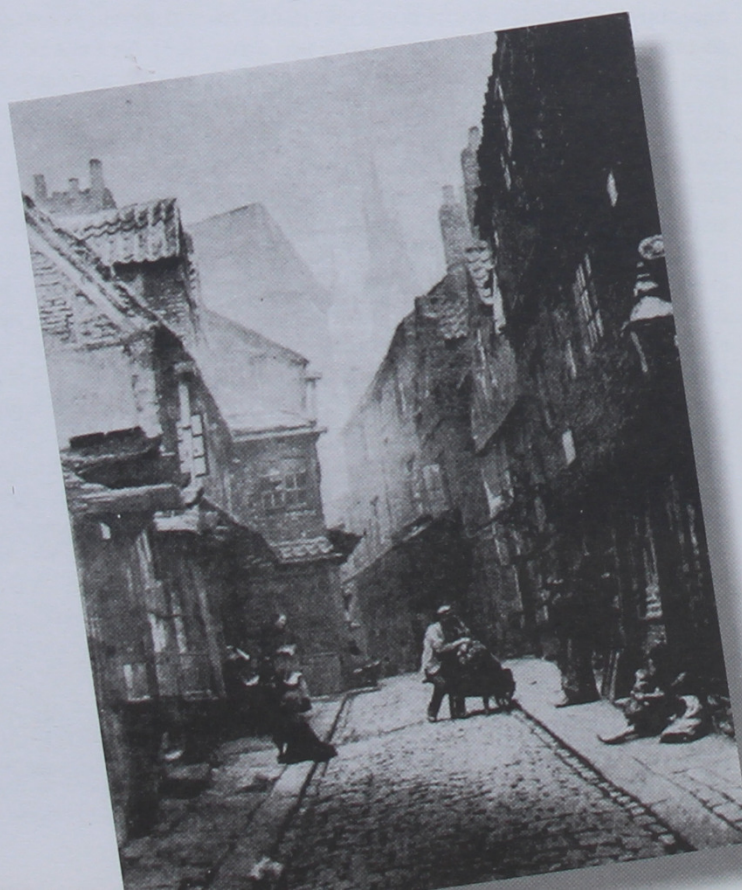
Γενικώς θεωρείται (από πανεπιστημιακούς διανοούμενους) ότι οι απαρχές του κράτους πρόνοιας τοποθετούνται γύρω στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με την «εμφάνιση» των φτωχοκομείων, των νοσοκομείων, των ιδρυμάτων και των σωφρονιστικών καταστημάτων. Βάζουμε την λέξη «εμφάνιση» σε εισαγωγικά, και με αυτό εννοούμε ότι όλα τα παραπάνω ούτε εμφανίστηκαν τότε και ούτε περίμεναν το 19^ο αιώνα για αυτό. Υπάρχουν πολύ καιρό πριν με την μία ή την άλλη μορφή, και το πολύ ενδιαφέρον είναι ότι συνεχίζουν με την μία ή την άλλη μορφή να υπάρχουν ακόμα και σήμερα. Οι προνοιακές πολιτικές λοιπόν των απαρχών του καπιταλισμού δεν είναι καθόλου των απαρχών του καπιταλισμού, και μόνο ένα βίτσιο τις τοποθετεί εκεί πέρα. Για να πάμε λίγο πιο πίσω, η εκκλησία είναι αυτή που στην δύση θα αποτελέσει τον χώρο εκείνο όπου θα ασκηθεί εκείνη η ευγενής δραστηριότητα που ονομάζεται μέχρι τις μέρες μας φιλανθρωπία. Αυτό το πράγμα λοιπόν, η φιλανθρωπία, εμείς κρίνουμε ότι δεν έχει καμία απολύτως σχέση με το κράτος πρόνοιας. Γιατί; Γιατί κάτι αιώνες τώρα τίποτα δεν έχει αλλάξει

σε σχέση με αυτή. Επομένως για εμάς η τοποθέτηση μίας απαρχής του κράτους πρόνοιας στην φιλανθρωπία μόνο στην θολούρα του τοπίου χρησιμεύει. Και αυτό διότι βρίσκουμε να υπάρχει μία τεράστια διαφορά ανάμεσα σε κάτι που είναι **περίπου** το ιδεολογικό άλλοθι των πλουσίων και των αριστοκρατών για τον επίγειο παράδεισο τους και σε κάτι που είναι **περίπου** αποτέλεσμα εργατικών αγώνων.

Η αγωγή των καπιταλιστικών κοινωνιών είναι μία εποχή ιδιαίτερα έντονης κοινωνικής βίας. Μέσα σε λίγα χρόνια έπρεπε να μεταβληθούν ολόκληρες κοινωνικές δομές προκειμένου να ενταχθούν σε μία νέα οικονομική διάρθρωση. Έτσι, διαλύονται ριζικά οι αγροτικές κοινότητες, οι οποίες είναι πια αναγκασμένες προκειμένου να ζήσουν να μεταναστεύσουν στις πόλεις και τα βιομηχανικά κέντρα. Αλλά όχι πια σαν κοινότητες **σαν άτομα**. Η βίαιη προλεταριοποίηση σημαίνει δύο πράγματα ταυτόχρονα: καταστροφή οικονομικών δομών, καταστροφή κοινωνικών θεσμών και επανένταξη από ότι απέμεινε (δηλ. το μόνο που απέμεινε: οι άνθρωποι) σε μία νέα οικονομική διάρθρωση. Έτσι πια ότι πριν υπήρχε σαν κοινότητα, υπάρχει πια σαν μία όμορφη αστική κατασκευή: **το ατομικό υποκείμενο**.

Οι άνθρωποι όμως που είναι αναγκασμένοι να δουλεύουν 12 και 14 ώρες την ημέρα θα απαντήσουν. Οι πρώτες απαντήσεις ήταν, και ήταν ίσως αναγκασμένες να είναι, ατομικές: άρνηση της εργασίας, εγκληματικότητα, αλητεία, ελεητία κλπ. Η τάξη των ιδιοκτητών δεν δυσκολεύτηκε και πολύ να δώσει τις δικές της απαντήσεις: εργατοκάτεργα και ένταξη του εγκλήματος σε μία οικονομική δομή. Οι απαντήσεις της εργατικής τάξης επομένως όφειλαν να είναι συλλογικές (κοινοτικές θα λέγαμε αν δεν υπήρχε κίνδυνος), σε μία διαδικασία αυτοσυγκρότησης πια και της ίδιας σαν συλλογικό υποκείμενο.

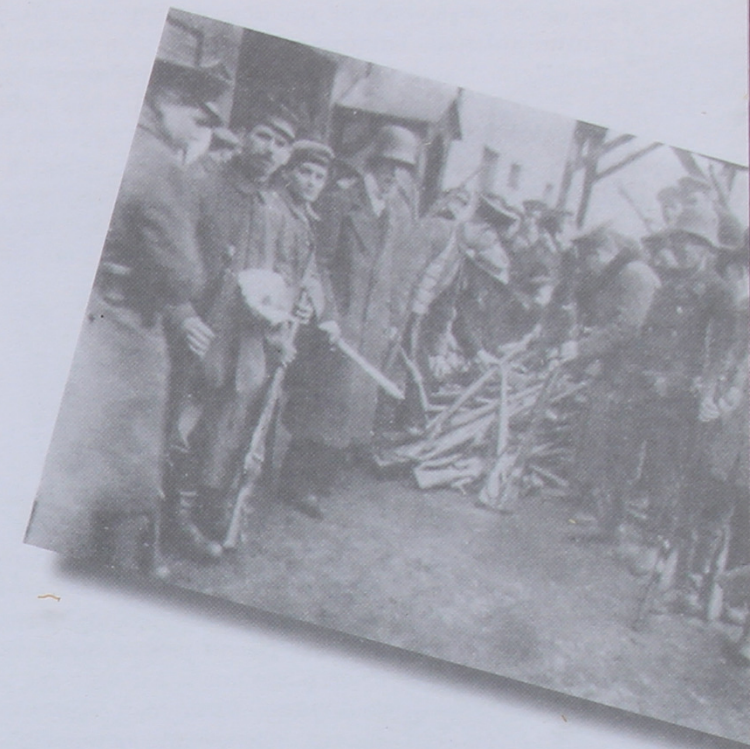
Έτσι, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η εργατική τάξη αρχίζει να αυτοθεσμιζείται, να δημιουργεί δηλ. θεσμούς εκτός των κρατικών. Αντιγράφουμε: «Σε όλη αυτή την περίοδο η αυτονομία του προλεταριάτου εκδηλώνεται επίσης μ' ένα πλήθος οργανώσεων πρόνοιας από τα κάτω: στην Αγγλία οι Friendly Societies (που ξεπερνούν τα 5 εκατ. μέλη), τα σχολεία, οι συνεργατικές, στην Γερμανία τα ταμεία ασφάλισης (Hilfskassen –το 1890 έφτασαν τα 800 χιλιάδες μέλη). Είτε άρτια οργανωμένες μέσα στα συνδικάτα, είτε άτυπες και πιο χαλαρές, όλες αυτές οι οργανώσεις εκφράζανε μία εργατική αλληλεγγύη στην σύγκρουσή της με τον ανταγωνιστικό ατομισμό του καπιταλισμού. Στα σχολεία των Χαρτιστών, στα

νυχτερινά ή Κυριακάτικα σχολεία, η «καθαρά προλεταριακή εκπαίδευση» που θα παρατηρήσει ο Ένγκελς στην Κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία, ανθίσταται στην κρατική εκπαίδευση που θα επιβληθεί το 1880 και η γυναικεία (κυρίως) πρακτική θεραπευτική στις εργατικές κοινότητες αντιστέκεται στην ιατροκοποίηση του σώματος που προωθούν οι ειδικοί.² Μέσα από τέτοιες αυτοθεσμίες περνάει η διαδικασία αυτοσυγκρότησης της εργατικής τάξης σαν συλλογικό υποκείμενο. Όμως, ο πολύ σημαντικός παράγοντας δεν θα είναι αυτός, θα είναι οι διαδικασίες αγώνα. Θα είναι εκείνη η συνθήκη που θα τοποθετεί ολοένα και πιο ξεκάθαρα την τάξη των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής από την μία και την τάξη των εργαζομένων από την άλλη. Μέσα σε αυτές τις κοινότητες αγώνα δημιουργούνται θεσμίσεις, δομές και πολιτιστικά στοιχεία οι οποίες αλληλοτροφοδοτούνται με την ήδη υπάρχουσα εργατική κοινότητα. Πάλι θα αντιγράψουμε: «Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού (σ.σ. των ναπολεόντειων πολέμων) ριζοσπαστισμού ήταν η βιώσιμη προσπάθεια να επεκτείνει αυτές τις συγκεντρώσεις και να ανεβάσει το επίπεδο της πολιτικής αναζήτησης. Στο Barnsley ήδη από τον Ιανουάριο του 1816 σχηματίστηκε μία λέσχη υφαντών, με συνδρομή μία πένα το μήνα, για τους σκοπούς ριζοσπαστικών εφημερίδων και περιοδικών. Τα Hampden Clubs και οι πολιτικές ενώσεις κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες να στήσουν αναγνωστήρια(...). Κάθε βράδυ οι λονδρέζικες εφημερίδες διαβάζονταν δημόσια. Στα δωμάτια της Ένωσης του Stockport στα 1818, σύμφωνα με τον Τζόζεφ Μίτσελ, υπήρχε μία συνάντηση των ταξικών ηγετών κάθε Δευτέρα, κάθε Τρίτη «ηθικά και πολιτικά» διαβάσματα, τις Τετάρτες μία «συνομιλία ή debate», κάθε Πέμπτη διδάσκονταν «γραμματική, αριθμητική κλπ», τα Σάββατα ήταν κοινωνικές βραδιές, ενώ την Κυριακή λειτουργούσε ημερήσιο σχολείο για παιδιά και ενήλικες. Παρά την καταστολή του 1819, η παράδοση τέτοιων «νέων χώρων (...) συνεχίστηκε και μέσα στο 1820. Στο Λονδίνο, μεταπολεμικά υπήρξε μία αύξηση των καφέ-αναγνωστηρίων πολλά από τα οποία είχαν τις ίδιες λειτουργίες. Στα 1833, στο φημισμένο καφέ-αναγνωστήριο του Τζων Ντόχερτ, δίπλα στο βιβλιοπωλείο του στο Μάντσεστερ, λαμβάνονταν περίπου 90 εφημερίδες κάθε εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένων του παραόμιου «χωρίς γραμματόσημο» τύπου.³»

Η ιστορία αυτών των θεσμών είναι τεράστια και σε βάθος και σε πλάτος, και δεν είναι του παρόντος (και ούτε αποκλειστικά των παρόντων) μία τέτοια ανάλυση. Μέσα σε αυτή την ιστορική εξέλιξη οι θεσμίσεις προχωρούν επεκτείνονται και καλύπτουν ένα ολοένα και περισσότερο μεγάλο φάσμα. Εδώ δεν μπορούμε παρά να σταθούμε για λίγο στην περίπτωση των γερμανών σοσιαλιστών, οι οποίοι είχαν δημιουργήσει ένα τέτοιο πλέγμα (αντίθεσμών και δομών το οποίο αφού κάλυπτε ένα πλήθος «εξωεργασιακών» δραστηριοτήτων επεκτείνονταν με κάθε τρόπο και εντός του εργασιακού χώρου, δημιουργώντας έτσι μία διαδικασία η οποία τοποθετούνταν συνολικά απέναντι στην οργάνωση της ζωής και της παραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας. Μία διαδικασία η οποία άντεξε ακόμα και έναν ολόκληρο νόμο συνολικής απαγόρευσης της (το νόμο κατά των σοσιαλιστών). Μέσα στην δεκαετία του 1880 ψηφίζονται στην Γερμανία διαδοχικά τρεις νόμοι (το 1883 ο νόμος για την υποχρεωτική ιατρική περίθαλψη, το 1884 ο νόμος για την ασφάλιση εργατικών ατυχημάτων, το 1889 ο νόμος για τις συντάξεις γήρατος και αναπηρίας). Από την στιγμή που ασφάλιση των εργατών γίνεται κρατική υπόθεση θα αρχίσει μία διαδικασία την οποία θα συναντήσουμε για όλον σχεδόν τον επόμενο αιώνα.

Αυτό είναι και το χρονικό σημείο, όπου αν θέλει κανείς μπορεί να τοποθετήσει την απαρχή του κράτους πρόνοιας. Από τις πρώτες κρατικές θεσμίσεις στην Γερμανία του Μπίσμαρκ μέχρι τις μεσοπολεμικές μεταρρυθμίσεις του Λαϊκού Μετώπου στην Γαλλία, υπάρχει μια διαδικασία μετασχηματισμού του παραδοσιακού φιλελεύθερου κράτους σε κράτος πρόνοιας, διαδικασία που οι ρυθμοί της και η κινητήριος της δύναμη, είναι πάντα η συγιστάμενη της κοινωνικής σύγκρουσης στο πεδίο -κυρίως- της παραγωγής, της σύγκρουσης δηλαδή μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Πράγματι είναι οι βίαιες, σκληρές, πολλές φορές αιματηρές απεργίες σχεδόν τριών δεκαετιών, στους σημαντικότερους χώρους άσκησης της

«εργοδοτικής κηδεμονίας»⁴, στην Μυλούζη, στα ορυχεία, στο Le Creusot, με αιτήματα τον έλεγχο και διαχείριση των ταμείων από τους εργάτες και την ανεξαρτησία τους από τα αφεντικά, που θα αναγκάσει την άρχουσα τάξη να συντάξει τον πρώτο νόμο υποχρεωτικής ασφάλισης στην Γαλλία, (Νόμος της 29ης Ιουνίου 1894, «Για τα ταμεία των συντάξεων των εργατών ορυχείου») και θα αναγκάσει τα αφεντικά να πληρώνουν για την ασφάλιση των εργατών, ακολουθώντας το παράδειγμα του Μπίσμαρκ δέκα χρόνια πριν.

Ωστόσο, εκτός από αυτούς τους αγώνες υπάρχει προφανώς και το πρώτο κύμα της κοινωνικής (εργατικής και αγροτικής) επίθεσης των χρόνων 1905-1939 (με την διακοπή της πρώτης παγκόσμιας ανθρωποσοφικής) που έθεσαν ρητά το ζήτημα της εξουσίας και νίκησαν -τουλάχιστον καταρχήν- σε χώρες όπως η Ρωσία και η Ουγγαρία και σε κάποιες περιοχές της Ισπανίας. Οι αγώνες αυτοί δεν γίνονταν προφανώς για το κράτος πρόνοιας ούτε για κάποια μεταρρύθμιση στα πλαίσια του παραδοσιακού κράτους, αλλά για την καθολική κοινωνική απελευθέρωση.

Έτσι μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η αστική τάξη θα συνειδητοποιήσει είτε με τον ένα (οι εργατικοί αγώνες) είτε με τον άλλο (οικονομική κατάρρευση) τρόπο ότι ο 19ος αιώνας σαν συνθήκη έχει λήξει εδώ και αρκετές δεκαετίες. Η όλη κίνηση που περιγράψαμε θα τελειώσει –κατά κάποιο τρόπο, μιας και η ιστορία ούτε τέλος έχει ούτε σκοπό- με δύο πανέμορφες πράξεις. Η πρώτη πράξη θα ονομαστεί φορντισμός και για την επέκτασή του θα βρει μία καλή ευκαιρία με την δεύτερη πράξη, η οποία θα μείνει γνωστή σαν Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Δύο απαντήσεις σε εργατικούς αγώνες αρκετών δεκαετιών.

Και κάπου εδώ θα πρέπει να τεθεί το ζήτημα: **Τι είναι το κράτος πρόνοιας;** Θα δώσουμε μία απάντηση φαινομενικά εύκολη. **Θεωρούμε το κράτος πρόνοιας κατάκτηση της εργατικής τάξης και υποχώρηση των αφεντικών.** Αν ήταν στο χέρι της αστικής τάξης το «κράτος πρόνοιας» θα παρέμενε στα φτωχοκομεία και στις φυλακές ή άντε το πολύ πολύ σε αλλαγές ή επενδύσεις πάνω στο μεταβλητό κεφάλαιο, έτσι ώστε αυτό να είναι πιο αποδοτικό⁵. Οι εργατικοί αγώνες ήταν εκείνοι που έκαναν την αστική τάξη να υποχωρήσει και να κατασκευάσει το κράτος πρόνοιας. Η υποχώρηση όμως δεν είναι ήττα, πολύ περισσότερο είναι ανασύνταξη, αναδιοργάνωση και –αλίμονο- αντεπίθεση. Και η αστική τάξη θα χρησιμοποιήσει το κράτος πρόνοιας για να αντεπιτεθεί. Αλλά για αυτό αργούμε λίγο ακόμα. Το σχήμα είναι, στην γενίκευσή του, απλό και στην ουσία του αντιστρόφως περίπλοκο. Η εργατική τάξη αυτοθεσμιζείται, αυτοπροστατεύεται και αυτοαναπαράγεται, σε πολλές ακόμα περιπτώσεις η αυτονομία της επεκτείνεται ολοένα και περισσότερο

και οδηγείται σε σύγκρουση με την αστική τάξη, όπου όλες τις φορές ηττάται πολιτικά. Ταυτόχρονα η αστική τάξη αφομοιώνει, (μεταρ)ρυθμίζεται, κινδυνεύει να χαθεί, αναδιοργανώνεται και αντεπιτίθεται. Προφανώς η ανάλυση αυτή είναι εχθρική απέναντι σε αντιλήψεις που θεωρούν ότι το κράτος πρόνοιας είναι παραχώρηση λόγω της φιλανθρωπίας της αστικής τάξης, ή μια προσπάθεια της να καταστείλει τα κινήματα αμφισβήτησης της (εξάλλου η κυριαρχία έχει καλύτερους τρόπους να καταστέλλει, όταν χρειαστεί...), ή ακόμα ότι είναι μία αναλλοίωτη δομή προϊόν τυχαίων γεγονότων

II.

Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου βρίσκει τις κυρίαρχες τάξεις νικήτριες στο πολιτικό πεδίο (δηλαδή στο πεδίο της εξουσίας) σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη, αλλά με πολλά προβλήματα στο εσωτερικό της επικράτειας της καθεμίας από αυτές. Οι εργάτες όλων των κρατών μπορεί να σφάζονταν μεταξύ τους για έξι χρόνια υπερασπιζόμενοι τις πατρίδες τους (δηλαδή τα συμφέροντα του κεφαλαίου της κάθε χώρας), παράλληλα όμως -τουλάχιστον σε κάποιες περιπτώσεις- βρέθηκαν να θέτουν αιτήματα κοινωνικής μεταρρύθμισης, στην κατεύθυνση της αλλαγής της κατάστασης της μαζικής εξαθλίωσης που παρήγαγε για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού η ανθρωποφαγή που είχε προηγηθεί. Εξάλλου, η επέκταση της σταλινικής γραφειοκρατίας στην μισή τουλάχιστον Ευρώπη, είχε ένα ρόλο ενίσχυσης των επαναστατικών αυταπατών που αντιπροσώπευε ο σταλινισμός για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού των δυτικών κοινωνιών. Πέρα όμως από αυτό, υπήρχαν κομμάτια του εργατικού κινήματος που δεν έμοιαζαν και τόσο διατεθειμένα να γίνουν το λάδι στα γρανάζια της καπιταλιστικής μηχανής για τον ευγενή στόχο της ανάπτυξης. Για παράδειγμα στην Γαλλία αμέσως μετά τον πόλεμο αρχίζει ένα κύμα απεργιών που βρήκαν απέναντι τους το Κομμουνιστικό Κόμμα (το οποίο εξάλλου ήταν στην κυβέρνηση), με αιτήματα αύξησης των μισθών, που αγάλιασε σταδιακά τους τυπογράφους (Ιανουάριος 1946), τους ταχυδρόμους (Ιούλιος 1946) και κορυφώθηκε στους εργάτες της Ρενώ (Απρίλιος 1947), προκαλώντας κρίση στην κυβέρνηση του σοσιαλδημοκράτη Ρεμαντιέρο.

Πάντως γενικά μιλώντας, το γεγονός ότι οι μισές

τουλάχιστον ευρωπαϊκές χώρες είχαν (τα απαγορευμένα πριν τον πόλεμο) κομμουνιστικά κόμματα στις κυβερνήσεις τους, εξηγεί σε ένα βαθμό την ωρίμανση των προϋποθέσεων για μεταρρυθμιστικές αλλαγές του συστήματος. Υπό αυτές τις συνθήκες άρχισε να χτίζεται «η χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας» πρώτα στην Αγγλία (νόμος Beveridge) και σταδιακά στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Επίσης, αμέσως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο -όπως ξαναείπαμε παραπάνω- και παρά τις προσπάθειες του σταλινισμού να ελέγξει την εργατική απειθαρχία, ξεσπούν εδώ και εκεί ανεξέλεγκτοι αγώνες από συνδικάτα και κόμματα, που θέτουν σε αμφισβήτηση την προσπάθεια ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων από τον πόλεμο, οικονομιών. Ενώπιον μιας τέτοιας κατάστασης μπαίνει το ζήτημα της διαδικασίας για μια ολοκληρωμένη οικοδόμηση μιας εναλλακτικής κοινωνικής θέσμησης, πρώτα στην Αγγλία και στην Γαλλία και έπειτα στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Τι ήταν όμως αυτό το περίφημο κράτος πρόνοιας για την απώλεια του οποίου διακρύβουν σήμερα φιλελεύθεροι αστοί και σοσιαλδημοκράτες (κοινοβουλευτικοί και εξωκοινοβουλευτικοί);

Συνοπτικά μιλώντας μπορούμε να πούμε ότι το κράτος πρόνοιας συνίσταται στα εξής τρία πράγματα:

α. κατοχύρωση πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων για το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού στα πλαίσια της αστικής δημοκρατίας. Δημιουργία μαζικών κομμάτων και μαζικών συνδικάτων που θα δρουν ως διαμεσολαβητές των συμφερόντων του πληθυσμού που εκπροσωπούν, στα πλαίσια της κορπορατιστικής αρχής⁶.

β. εφαρμογή της σταθερής μισθωτής σχέσης στα πλαίσια μιας νέας παραγωγικής διαδικασίας που θα εφάρμοζε τις αρχές της «επιστημονικής οργάνωσης της εργασίας» και θα οριζόταν ως φορντιστικό μοντέλο παραγωγής, το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, που επέτρεπε σχετική άνοδο των μισθών από χρόνο σε χρόνο και μεγάλη μείωση της ανεργίας, στα πλαίσια ενός σχεδίου μακρόχρονης ανάπτυξης.

γ. ανάληψη από το κράτος της ευθύνης για εξασφάλιση ενός στοιχειώδους επιπέδου υγείας και πρόνοιας για όλον τον πληθυσμό, με θεσμοθέτηση ενός πλήθους επιδομάτων, που αφορούσαν την περίθαλψη, την ασφάλεια, την μητρότητα, την ανεργία, κλπ.

Η πλήρης εφαρμογή των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την εφαρμογή του δικαιώματος της καθολικής ψήφου τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών, και του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, ενόησε την δημιουργία μαζικών κομμάτων (σοσιαλδημοκρατικών κυρίως, κομμουνιστικών δευτερευόντως) και μαζικών συνδικάτων (ελεγχόμενων από σοσιαλδημοκράτες και κομμουνιστές). Τα μεν κόμματα συγκροτήθηκαν σαν γραφειοκρατικές δομές εκπροσώπησης μικροσυμφερόντων του πληθυσμού που εξυπηρετούσαν (πελατειακές σχέσεις, κλπ), πράγμα που υπήρξε η υλική βάση για την αναπαραγωγή τους σαν τέτοια. Τα δε συνδικάτα συγκροτημένα κατά βάση και αυτά σαν γραφειοκρατίες, κατάφεραν να γίνουν οι βασικοί διαμεσολαβητές μεταξύ του κράτους και του εργαζόμενου πληθυσμού διαπραγματευόμενα σε σύμπνοια με αυτό τα επίπεδα των μισθών, αφού πρώτα τεμάχισαν αυτόν τον πληθυσμό σε κλάδους και συντεχνίες εφαρμόζοντας στην πράξη ποικίλους διαχωρισμούς εντός των εργατικών στρωμάτων⁷, υπονομεύοντας έτσι την συνείδηση της τάξης ως κατηγορίας κοινών συμφερόντων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να κρατήσουμε ενός λεπτού σιγή. Μιλάμε ουσιαστικά για την χρονική περίοδο που η εργατική τάξη αρχίζει να μην αναγνωρίζει τον εαυτό της σαν τέτοια. Η πλειοψηφία δηλαδή των εργαζομένων αρχίζουν πια να μην αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους (και άρα να μην δρουν) σαν μία ομάδα κοινών συμφερόντων, που τους συνδέουν μεταξύ τους δεσμοί αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, αλλά καταρχήν σαν ομάδες με ξεχωριστά συμφέροντα, πιθανόν αντικρουόμενα μεταξύ τους. Από το χρονικό σημείο αυτό και μετά, το να μιλάει κάποιος για κοινή συνείδηση της τάξης -μεταξύ των παραδοσιακών εργατών τουλάχιστον- αρχίζει να γίνεται προβληματικό, τουλάχιστον στην

πλειοψηφία των περιπτώσεων των δυτικών κρατών. Τέλος του ενός λεπτού σιγής⁸.

Τελικά η δράση των δύο αυτών θεσμών (κόμμα, συνδικάτο), σε συνδυασμό με μια μεγάλη υποχώρηση της αυτόνομης πολιτικής δραστηριότητας του πληθυσμού, είχαν σαν αποτέλεσμα την σταδιακή ενσωμάτωση του μεγαλύτερου μέρους των εργατικών στρωμάτων των δυτικών κοινωνιών.

Το φορντιστικό μοντέλο παραγωγής εφαρμόζοντας στην πράξη μεθόδους εντατικής συσσώρευσης (αύξηση του ρυθμού παραγωγής δηλαδή σταδιακή μείωση του χρόνου παραγωγής κάποιου προϊόντος), μείωσης του κόστους της τεχνολογίας παραγωγής, και εκμετάλλευσης του πρωτογενούς πλούτου των αποικιών (νυν ή πρώην), κατέστησε δυνατή μια αισθητή αύξηση και σταθεροποίηση του ποσοστού κέρδους των αφεντικών και κατά αυτόν τον τρόπο δημιούργησε μια βάση για μια μακρά περίοδο ευημερίας, διαχέοντας σε σημαντικά τμήματα του πληθυσμού την καταναλωτική δυνατότητα ενός μεγάλου αριθμού σχετικά φτηνών προϊόντων.

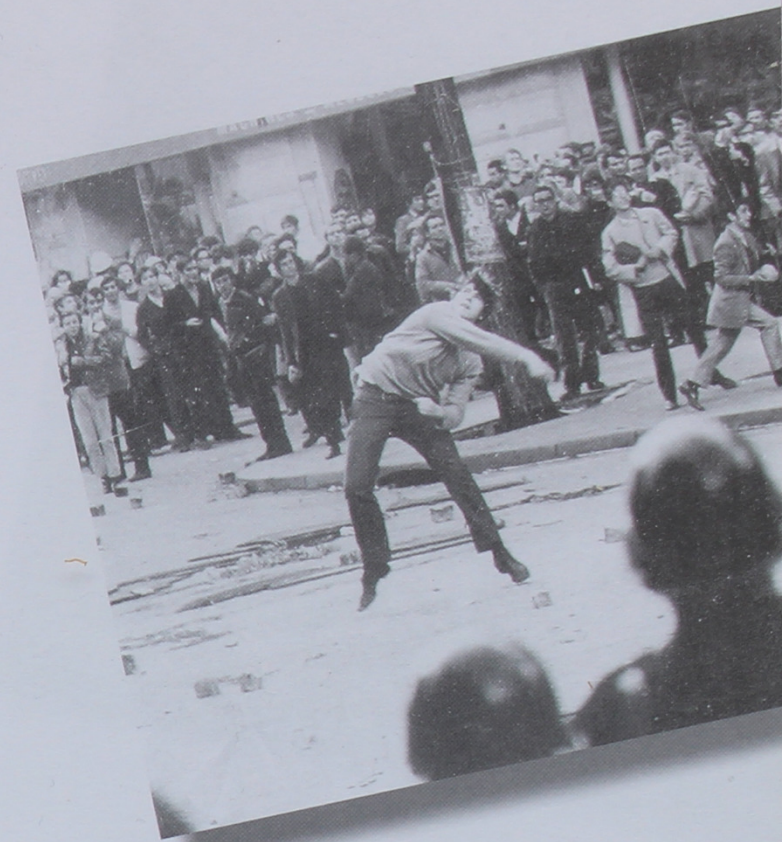
Το δόλωμα της κατανάλωσης άρχισε να γίνεται όλο και πιο ελκυστικό για τον πληθυσμό της δύσης, καταστρέφοντας ένα ακόμα τμήμα από τις παραδοσιακές αξίες αλληλεγγύης που είχαν απομείνει, και ενισχύοντας όλο και περισσότερο πρότυπα εξατομικευμένης ευημερίας και υλικής (μικροαστικής) ανόδου.

Το τρίτο χαρακτηριστικό, δηλαδή η χορήγηση ενός πλήθους επιδομάτων σε μεγάλο αριθμό δικαιούχων, μετακύλυσε ένα μέρος του κόστους της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης στο κράτος (ή και στα αφεντικά, συγκεκριμένα αυτό που αφορά την υγεία και την ασφάλιση), και αφετέρου κατάφερε να αγγίξει τμήματα του πληθυσμού κατεξοχήν περιθωριοποιημένα όπως οι γυναίκες, ή τα λούμπεν κοινωνικά στρώματα, προσπαθώντας να τα εντάξει μέσα στον κύκλο παραγωγής-κατανάλωσης.

Ολοκληρώνοντας αυτή την παράγραφο θέλουμε να υπενθυμίσουμε δύο σημαντικά πράγματα. Το πρώτο είναι ότι σε όλη την ανάλυση μας, μιλήσαμε για **διαδικασίες**, δηλαδή για σχέσεις που λαμβάνουν χώρα σε πραγματικούς, αλλά και συχνά διαφορετικούς, χώρους και χρόνους⁹. Το γεγονός για παράδειγμα ότι όλοι οι ειδικοί συμφωνούν ότι «δεν υπάρχει ένα κοινό μοντέλο του κράτους πρόνοιας, και κανένα κρατικοπρονοιακό μοντέλο δεν μοιάζει με κάποιο άλλο», προσπαθώντας να ανιχνεύσουν «τεχνικές» αναλογίες στα διάφορα μοντέλα, αποδεικνύει ότι όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις αποτελούν **σχέσεις** που προέκυψαν πρώτα στο επίπεδο των συσχετισμών του κοινωνικού πεδίου και δευτερευόντως στα χαρτιά των τεχνοκρατών.

Επιπρόσθετα -πράγμα εξίσου σημαντικό- πρέπει να τονίσουμε ότι μιλήσαμε για **τάσεις**. Το γεγονός δηλαδή ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού έγινε συμμετοχο (και άρα συνένοχο) στην «χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας», δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν αντιδράσεις σε αυτή την κατάσταση, ούτε ότι σταμάτησε ποτέ να υπάρχει κοινωνική σύγκρουση στο πεδίο της παραγωγής, ή σε άλλα κοινωνικά πεδία. Ωστόσο αυτή η σύγκρουση δεν λάμβανε ποτέ, ούτε την μαζική μορφή που έλαβε στα μέσα της δεκαετίας του '60, ούτε τα συλλογικά της χαρακτηριστικά, ούτε τον ανοιχτό χαρακτήρα και την επέκταση αυτής της σύγκρουσης στο πολιτικό πεδίο. Για παράδειγμα μια ιστορική μελέτη θα μπορούσε να αποδείξει πέρα από κάθε δισταγμό, την αντίσταση που προέβαλλαν οι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας στην ολοένα μεγαλύτερη αύξηση του ρυθμού παραγωγής και άρα στην ολοένα και μεγαλύτερη απανθρωποποίηση τους, με σαμποτάζ στην παραγωγή (π.χ. παραγωγή ελαττωματικών ανταλλακτικών, σκόπιμη καθυστέρηση στην αλυσίδα παραγωγής, κ.α.), ή με την εκδήλωση νευροψυχικών εκδηλώσεων, που τους ωθούσαν έξω από αυτήν την διαδικασία.

Το πρακτικό αποτέλεσμα όλων αυτών ποιο ήταν; Η δεκαετία του '50 είναι μία εποχή ήττας του εργατικού και επαναστατικού κινήματος. «Η νεολαία όλων των χωρών ανάμεσα στον έρωτα και τον σκουπιδοφάγο έχει διαλέξει το δεύτερο.» έλεγαν κάποιοι στην Γαλλία ήδη στις αρχές της δεκαετίας του '50. Η συνθήκη όμως αυτής της ήττας θα γίνει το έδαφος νέων αρνήσεων, αναγκαστικά ανώτερων από τις προηγούμενες.

III.

Οι αγώνες και οι εξεγέρσεις των τελών της δεκαετίας του '60 και όλης της δεκαετίας του '70 είναι μία μορφή απάντησης στο κράτος πρόνοιας, ή σωστότερα για να είμαστε περισσότερο ακριβείς μία απάντηση στην νέα καπιταλιστική ρύθμιση που προέκυψε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (και μέρος της οποίας ήταν το κράτος πρόνοιας). Η δεκαετία του '50 εξασφάλισε σε όλες τις δυτικές κοινωνίες ένα ελάχιστο επίπεδο επιβίωσης και η γενιά που θα μεγαλώσει μέσα σε αυτό το ελάχιστο επίπεδο επιβίωσης είναι αναγκασμένη να το θεωρήσει αυτό σαν δεδομένο. Η μεταπολεμική γενιά είχε δύο δρόμους: ή να διαλέξει να συντηρήσει αυτό το ελάχιστο βιοτικό επίπεδο ή να πάει την συζήτηση ακόμα παραπέρα. Ένα μεγάλο μέρος της αποφάσισε να κάνει το δεύτερο. Και το έκανε σαν τάξη, όχι όμως πια σαν εργατική τάξη, αλλά **σαν διαδικασία συγκρότησης και γέννησης με ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά**, που δεν περιορίζονταν μόνο στο πεδίο της παραγωγής (ίσα-ίσα καμιά φορά αυτό ήταν δευτερεύον), και η οποία είχε σαν βάση της την ενότητα των συμφερόντων και σαν ρητό σκοπό την ανατροπή του καπιταλισμού¹⁰.

Δεν είναι φυσικά του παρόντος να περιγράψουμε σε μεγάλο αναλυτικό βάθος όλη την ιστορική κίνηση των 60s και των 70s. Ωστόσο οφείλουμε να αναφερθούμε, έστω εν συντομία, στα υποκείμενα που βάζουν σε κρίση το καθεστώς κράτος πρόνοιας. Και αυτό γιατί πρέπει να ληθεί μία αντίφαση: πως είναι δυνατόν να αμφισβητείται μία κατάκτηση από αυτούς που την απολαμβάνουν; Η αμφισβήτηση αυτή ήρθε, θέλησε να έρθει, για να πάει τα πράγματα παραπέρα.

Καταρχήν, στο πεδίο της παραγωγής αρχίζει να λαμβάνει χώρα μία ανταρσία κυρίως από τα νέα υποκείμενα που ξεκινούν την εργασία στα εργοστάσια ενάντια στον παραλογισμό της φορντικής σχέσης. Οι νέοι (και ανειδίκευτοι) εργάτες δεν είναι διατεθειμένοι να λιώνουν 8 ώρες στην δουλειά με αντάλλαγμα 8 ώρες κατανάλωσης. Αδικαιολόγητες απουσίες από την εργασία, με αφορμή δήθεν αρρώστιες, παραγωγή ελαττωματικών ανταλλακτικών, σκόπιμη καθυστέρηση στην αλυσίδα παραγωγής, αρχίζουν να γίνονται ο κανόνας στον δευτερογενή τομέα, εκεί

κινήματα στις χώρες των πρώην και νυν αποικιών (ή μισό-αποικιών όπως τα κράτη του ΟΠΕΚ), που προιονίζουν με την δράση τους την υλική βάση στήριξης του κράτους πρόνοιας στα δυτικά κράτη. Δεν είμαστε και πολύ αναλυτικοί αλλά το συμπέρασμα δεν αλλάζει: η ρύθμιση κράτος πρόνοιας αμφισβητήθηκε από την κορυφή μέχρι τα νύχια, σε όλες αυτές τις πλευρές τις που είχαν να κάνουν με την επέκταση της εκμετάλλευσης των αφεντικών και του κράτους πάνω στα πλατιά στρώματα των ανθρώπων που είχαν χάσει κάθε εξουσία σε κάθε τομέα της ζωής τους¹¹.

Αυτή η ιδέα λύνει στην πράξη και την αντίφαση στην οποία αναφερθήκαμε και πιο πριν. Αυτό που αμφισβητείται από το κράτος πρόνοιας δεν είναι η εξάπλωση των επιδομάτων, των ελευθεριών και των δικαιωμάτων αλλά η υλική βάση της ρύθμισης που εξασφάλισε όλα αυτά. Ακόμα περισσότερο: αμφισβητείται το ίδιο το δικαίωμα των κάθε είδους αφεντικών να ρυθμίζουν τις ζωές των ανθρώπων και διαδίδεται το πρόταγμα της αυτονομίας σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα.

Αυτή η αμφισβήτηση κωδικοποιήθηκε από τα αφεντικά σαν κρίση του κράτους πρόνοιας. Θα δούμε παρακάτω πως εννοήθηκε από την πλευρά τους αυτή η κρίση. Σημασία έχει ότι το επιχείρημα της κρίσης, η ήττα του επαναστατικού κινήματος και η απόπειρα αφομοίωσης της κριτικής που ασκήθηκε έμπρακτα, γίνονται η βάση για την αντεπίθεση των αφεντικών την στιγμή που παίρνουν ξανά το πάνω χέρι στην κοινωνική σύγκρουση, στα τέλη περίπου της δεκαετίας του '70.

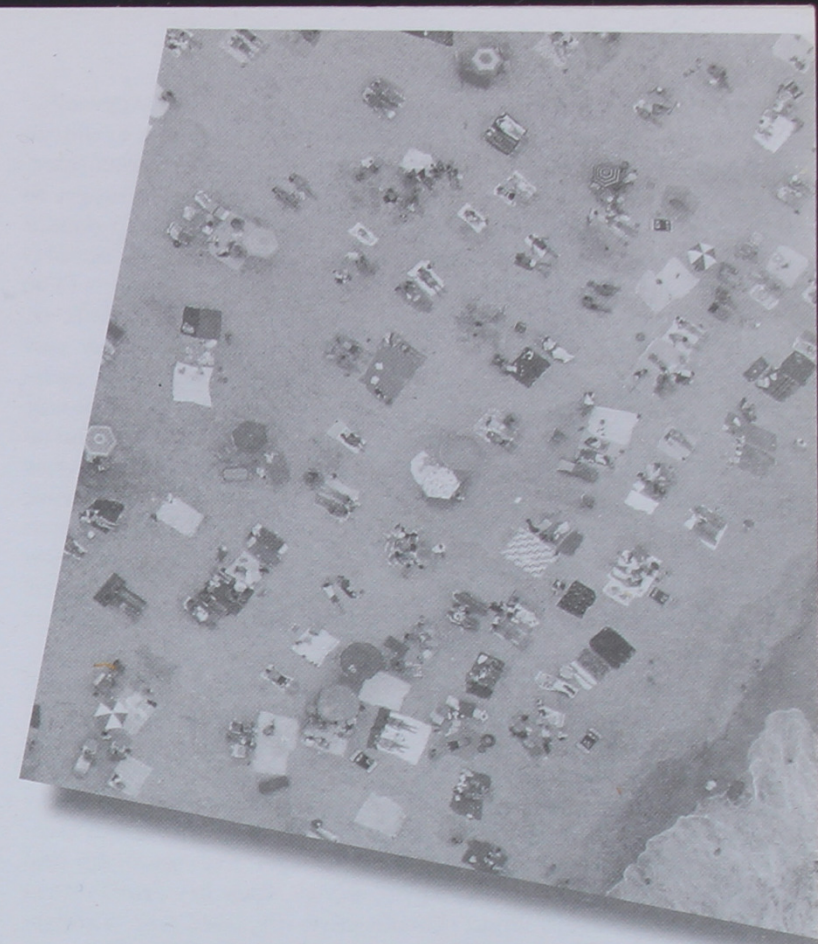
Και οι «φιλελεύθεροι» όσο και οι «μαρξιστές» κοινωνικοί επιστήμονες διαπιστώνουν την κρίση του κράτους πρόνοιας, ο καθένας βέβαια για διαφορετικούς λόγους. Έτσι λοιπόν οι «φιλελεύθεροι» μας λένε ότι «η υπέρμετρη παρουσία του κράτους στην οικονομία εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη. Το κράτος πρόνοιας διακρίνεται από υπέρμετρη αναδιανεμητική ικανότητα. Αυτό σημαίνει ότι στον τομέα της οικονομίας μειώνεται η οριακή ροπή για εργασία και αυξάνεται το οριακό όφελος για ανάπτυξη. Η υψηλή φορολογία που επιβάλλει το κράτος πρόνοιας για να μπορεί να χρηματοδοτεί τις διάφορες δραστηριότητες τους αποθαρρύνει τις επενδύσεις και την τάση για εργασία. Το κράτος πρόνοιας χαρακτηρίζεται από αναποτελεσματικότητα λόγω της γραφειοκρατικής του δομής. Οι πολύ υψηλοί φόροι και ο τρόπος χρησιμοποίησής τους προκαλούν έκρηξη του πληθωρισμού, χαμηλά επιτόκια αποταμίευσης και επένδυσης, χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας, στασιμότητα της εξαγωγής και χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης.¹² Τα αφεντικά, ή μάλλον αυτοί που πληρώνουν τα αφεντικά για να σκέφτονται για αυτούς, είναι πάντα πολύ πιο

έξυπνοι από όσο (θέλουμε να) νομίζουμε. Η κρίση του '70 είχε σαν υλική βάση το κράτος πρόνοιας. Τι μπορούμε να κάνουμε; Απάντηση στο κράτος πρόνοιας και επίθεση σε αυτή την υλική βάση.

Οι δε «μαρξιστές» μας λένε: «ο στόχος του κράτους πρόνοιας είναι η διατήρηση και η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος, τούτο επιτυγχάνεται με την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και με την ιδεολογική της ενσωμάτωση στο καθεστώς της μισθωτής εργασίας. Το κράτος πρόνοιας θεσπίζοντας μέτρα υπέρ των εργαζομένων και των ατόμων και ομάδων που βρίσκονται σε μη προνομιακή θέση αποτελεί την πιο έκδηλη έκφραση του ρόλου του ως ουδέτερου διαιτητή αλλά και έντονων αντιφάσεων. Η κρατική αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης αποτελεί στην ουσία κέρδος και όχι ζημιά για το σύστημα. Το κράτος πρόνοιας επεμβαίνει στην ταξική πάλη απαμβλύνοντας τις αντιθέσεις.¹³»

Ας αφήσουμε όμως αυτά¹⁴ και ας σταθούμε σε ένα κείμενο το οποίο συνοψίζει με αρκετά καλό τρόπο την όλη συζήτηση και όλες τις απαντήσεις που πρέπει να δοθούν για την κρίση του κράτους πρόνοιας. Το κείμενο είναι το «Αναθεωρώντας την κοινωνική πολιτική» του Charles Murray¹⁵. Θα μπορούσαμε και ίσως θα έπρεπε να το αναλύσουμε σε πολύ μεγαλύτερο βάθος και πλάτος από ότι θα κάνουμε εδώ.

Ο κ. Murray καταρχήν και αυτό είναι πολύ σημαντικό για να ξέρουμε τι μας συμβαίνει, αφομοιώνει εκείνο το μέρος της κριτικής που αφορούσε άμεσα το κράτος πρόνοιας από την κίνηση των 60s και των 70s. Σχεδόν όλα του τα επιχειρήματα είναι αφομοιωμένα τα επιχειρήματα των νέων εργατών, των γυναικών και των μαύρων. Όταν το '60 λεγόταν ότι τα επιδόματα είναι μία ανακατανομή των εισοδημάτων των φτωχότερων μεταξύ τους, και όταν το '70 έλεγαν τα κινήματα των μαύρων ότι η προνοιακή πολιτική αναπαράγει τους φυλετικούς διαχωρισμούς από την ανάπτυξη ο κ. Murray βγαίνει το '80 να μας πει: «Τέτοιου είδους αναδιανομές μεταξύ φτωχών βρίσκονται στην καρδιά των αδικιών της κοινωνικής πολιτικής.» και «Το αποτέλεσμα ήταν πως η ιντελιγκέντσια και οι διαμορφωτές της πολιτικής, συμπιπτοντας στην επανάσταση της κοινωνικής πολιτικής, άρχισαν να μεταχειρίζονται τους φτωχούς μαύρους με έναν τρόπο με τον οποίον ποτέ δεν θα μεταχειριζόταν ανθρώπους που τους σέβονταν. Παντού αναγνωριζόταν μία μαύρη ιδιαιτερότητα.» Το πραγματικά ενδιαφέρον με τον κ. Murray είναι ότι σε κάποια σημεία του έχει απόλυτο δίκιο, και έχει απόλυτο δίκιο γιατί δείχνει τα πραγματικά όρια και τις πραγματικές λύσεις που μπορούν να

εφαρμοστούν σε μία συγκεκριμένη ιστορική περίοδο· αυτό αν θέλουμε ακόμα να υπερασπιζόμαστε εκείνο το κράτος πρόνοιας όπως κάνει εδώ και χρόνια η σοσιαλδημοκρατία. Ο κ. Murray είναι περισσότερο σωστός από την σοσιαλδημοκρατία. Αυτή όλη η αφομοίωση δεν ήταν δουλειά του κ. Murray, αυτός έρχεται με μία δεκαετία καθυστέρηση να κάνει αυτό που ήδη έχει ξαναγίνει. Ο καπιταλισμός αφομοίωσε το '70 ότι θα μπορούσε να αφομοιώσει: όλο τον λόγο περί ιδιαιτεροτήτων (της μαύρης, της γυναικείας, της αντικουλτούρας), αλλά ακόμα και πολλά εργατικά αιτήματα, δείχνοντας για ακόμα μία φορά τα όρια των επαναστατικών κινήματων όσο δεν βάζουν άμεσα τα ζητήματα των εξουσιών.

Αυτά όμως είναι λίγο πολύ γνωστά όμως. Ένα άλλο που κάνει ο κ. Murray στο κείμενο του είναι να ξεχνά, να παραβλέπει,

Η ελληνική περίπτωση

Η ελληνική κοινωνία και το ελληνικό κράτος αποτελούν αρκετά ιδιαίζουσες περιπτώσεις και αναφορικά με το θέμα μας· μία φωνή εδώ θα πει «όλες οι περιπτώσεις

ιδιάζουσες είναι». Τόσο όμως ώστε να μιλάμε για κράτος πρόνοιας για πρώτη φορά σε αυτή την χώρα ουσιαστικά το 1981, όταν πια σχεδόν παντού βάλλεται ασυστόλως. Και εδώ μία -άλλη- φωνή θα πει τα γνωστά περί καθυστέρησης του ελληνικού καπιταλισμού. Διαφανούμε. Η καθυστέρηση είναι πάντα αναφορικά με μία πρόοδο, και η πρόοδος σημαίνει σκοπό. Και όλα αυτά σημαίνουν ντετερμινισμό, κάτι με το οποίο εμείς δεν θέλουμε να έχουμε σχέση. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Ένα μεγάλο μέρος των πολιτικών υποκειμένων -όλα αποκλειστικά σχεδόν μ-λ καταγωγής- πάντα μιλούσαν για αυτή την χώρα υπό το πρίσμα της οικονομικής της καθυστέρησης. Δεν ξέρουμε πραγματικά τι ακριβώς εννοούσαν ή τι εννοούν αυτές οι μαρξιστικές τοποθετήσεις, αλλά εμείς παρατηρώντας τους εργατικούς και επαναστατικούς αγώνες στην χώρα μας σε σχέση με τον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο δεν παρατηρούμε καμία τραγική καθυστέρηση. Το αντίθετο. Ότι ήταν ο μεσοπόλεμος στην δυτική Ευρώπη ήταν και στην Ελλάδα, ότι ήταν τα '60s και τα '70s στον «ανεπτυγμένο» κόσμο ήταν και στην Ελλάδα. Αλλά και γενικότερα οποιαδήποτε άλλη σύγκριση της «ανάπτυξης» της χώρας έχει πάσχοντα σημεία. Όταν η Ισπανία (και η Πορτογαλία) έχει δικτατορία μέχρι το 1979, και για 40 χρόνια, πόσο περισσότερο «αναπτυγμένες» ήταν; Ή ακόμα περισσότερο, όταν η Δυτική Γερμανία είχε παράνομο το

κομμουνιστικό κόμμα για 70 και πλέον χρόνια; Μπορούμε να βρούμε άπειρα παραδείγματα για να δείξουμε ότι όλη σχεδόν η κουβέντα περί υπανάπτυξης και καθυστέρησης δεν είναι παρά μία οικονομιστική μπουρδα, ωστόσο δεν είναι εδώ ούτε ο χώρος ούτε ο χρόνος.

Ουσιαστικά η ιστορία αυτής της συνθήκης που ονομάζουμε κράτος πρόνοιας ξεκινάει στην Ελλάδα, από την δεκαετία του '20 και δώθε. Τότε οι εργατικοί αγώνες μαζικοποιούνται και διεκδικούνται εξαναγκάζοντας σε υποχωρήσεις την αστική τάξη¹. Μία σημαντική στιγμή για την υπόθεση κράτος πρόνοιας είναι το 1936, όταν η δικτατορία του Μεταξά προκειμένου να εξασφαλίσει και κοινωνική συναίνεση θεσμοποιεί το ΙΚΑ (απάντηση σε ταξικούς αγώνες 15 ετών), έναν μαζικό φορέα ασφάλισης. Τέλος πάντων και εν συντομία μέσα στην δεκαετία του '30 θα κατακτηθούν μία πρώτη σειρά δικαιωμάτων όσον αφορά την εργασία.

Από το 1940 όμως και για 10 χρόνια θα ακολουθήσει μία καταστροφική πολεμική σύγκρουση πρώτα και κύρια για το εργατικό κίνημα. Το 1950 πια από όλο εκείνο το κίνημα αποκορύφωμα του οποίου ήταν ο Μάης του '36, δεν θα απομείνει σχεδόν τίποτα, παρά μόνο ένα ΚΚ σταλινικό από την κορφή μέχρι τα νύχια (και αυτό παράνομο). Η επόμενη γενικευμένη συνθήκη που θα ακολουθήσει την γενικευμένη συνθήκη της

πολεμικής σύγκρουσης είναι αυτή της μαζικής μετανάστευσης στο εξωτερικό. Για 20 χρόνια σχεδόν η όποια εργατική τάξη της Ελλάδας είτε θα σκοτώνεται στην πολεμική σύγκρουση (κατοχή, εμφύλιος) είτε θα σκοτώνεται στα εργοστάσια της

να σβήνει τα κοινωνικά συλλογικά υποκείμενα. Και δεν εννοούμε μόνο την εργατική τάξη ή τα επαναστατικά κινήματα, εννοούμε και πολύ πιο στοιχειώδη πράγματα όπως τις τοπικές κοινότητες. Σε αυτή την νέα αντίληψη για την προνοιακή πολιτική υπάρχει το άτομο και υπάρχει το κράτος. Δεν αναγνωρίζονται κοινά σημεία μεταξύ των ανθρώπων που ανήκουν στις ίδιες κοινωνικές ομάδες, (με το ζόρι στέκεται στα επιχειρήματα του κ. Murray και ο ίδιος ο θεσμός της οικογένειας, τι ιεροσουλία...). Έτσι ερχόμαστε σε ένα δεύτερο σημείο. Αυτό που θα μπει μισό αιώνα πριν σαν διαχωρισμός της τάξης (χωρίζοντας την σε κλάδους), θα έρθει να προχωρήσει ακόμα περισσότερο και να μπει σαν διαχωρισμός εντός του ίδιου του κλάδου. Αυτό φυσικά δεν είναι άμεσο αποτέλεσμα του νεοφιλελεύθερου κράτους τόσο, όσο κάποιων νέων μετασχηματισμών οι οποίοι πια δεν βλέπουν τους εργαζόμενους σαν κάτι ενιαίο, αλλά με δεκαπέντε τρόπους «σπάνε» όποια ενότητα μπορεί να υπάρξει: από τον διαφορετικό μισθό για τον κάθε εργαζόμενο μέχρι την καλλιέργεια του ανταγωνισμού ανάμεσα τους και από την ατομική σύμβαση εργασίας μέχρι την υποαπασχόληση και την ευελιξία.

Να συνοψίσουμε λίγο μέχρι εδώ την απάντηση των αφεντικών στα κινήματα του '60 και του '70, περαιτέρω διαχωρισμός των εργαζομένων και αφομοίωση των κριτικών των επαναστατικών κινήματων. Υπάρχει όμως και ένα τρίτο σημείο που φαίνεται να διαπνέει όλο το κείμενο του Murray, του οποίου την ύπαρξη επιτρέπει η ήττα των επαναστατικών αγώνων: αυτό είναι το καπιταλιστικό φαντασιακό, το οποίο έχει γίνει αποδεκτό από την μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων, όσων δεν έχουν τίποτα και όσων δεν έχουν καμία εξουσία πάνω στις ζωές τους. Υπάρχει ένα τεράστιο πλήθος σημείων που αποτελούν αυτό το φαινόμενο: αυτός που αξίζει πάντοτε προοδεύει (και αν δεν προοδεύσει είναι άτυχος), με την εργασία και την αυταπάτη πάντα θα κερδίσεις κάτι (και αν δεν κερδίσεις δεν αρνήθηκες τον εαυτό σου αρκετά), πρέπει να καταναλώνω διότι αυτό είναι το σταυροδρόμι της αναγνώρισης σήμερα (και αν δεν σε αναγνωρίζουν έχεις εσύ ψυχολογικά προβλήματα), πρέπει να ανέβω κοινωνικά με κάθε τρόπο και με κάθε μέσο και τα λοιπά, και τα λοιπά. Είναι τέλος, πάρα πολλά ακόμα, είναι σχεδόν όλος ο κόσμος στον οποίο ζούμε. Με τα παραπάνω δεν υπονοούμε ότι υπάρχει ένα «εργατικό φαντασιακό» ή μία «εργατική κουλτούρα» καλή, από μόνη της και μεταφυσικά. Η «εργατική κουλτούρα» όσο και όταν υπήρξε ήταν και αυτή με εντελώς όμως άλλους όρους εξίσου καπιταλιστική, και φυσικά σε πολλά της σημεία αντιδραστική. Όλα τα παραπάνω δεν είναι τυχαία, και δεν είναι ασύνδετα σημεία με τα υπόλοιπα μέσα

σε μία καπιταλιστική ρύθμιση. Ακόμα περισσότερο, είναι βασικά συστατικά στον τρόπο διαμόρφωσης της κοινωνικής πολιτικής σήμερα. Γιατί το καπιταλιστικό φαντασιακό σχεδόν είναι (ή ορθότερα τείνει να γίνει) κριτήριο για την παροχή βοήθειας ή και επιδομάτων. Αυτό μας λέει και ο κ. Murray. Τα επιδόματα να τα παίρνουν αυτοί που αξίζουν, αυτοί που προσπαθούν, αυτοί θα πούμε εμείς που έχουν αποδεχτεί το καπιταλιστικό φαντασιακό. Αυτοί μας λέει και ο κ. Murray να πρέπει να βοηθούνται.

Το νεοφιλελεύθερο κράτος δεν είναι φυσικά μόνο τα παραπάνω. Αν θέλετε τα παραπάνω είναι οι πολιτικές σημασίες χωρίς τις οποίες δεν θα μπορούσε να υπάρξει το νεοφιλελεύθερο κράτος και επ' ευκαιρία ας τις κωδικοποιήσουμε σαν **αφομοίωση, διαχωρισμό, και κυριαρχία της καπιταλιστικής ιδεολογίας.**

Επίλογος

Η αλήθεια είναι ότι αυτό το κείμενο μένει λίγο μετέωρο. Σταματάμε την ανάλυση εκείνη την στιγμή όπου επέρχεται η κρίση χωρίς να λέμε κουβέντα για το πώς αντιμετωπίζεται αυτή. Αναγνωρίζουμε αυτή την αδυναμία, όμως η ανάλυση της σημερινής κρίσης χρειάζεται πολλά περισσότερα στοιχεία και πολύ περισσότερο βάθος, ειδικά την στιγμή που σαν κοινωνικά και ταξικά υποκείμενα είμαστε αναγκασμένοι να απαντήσουμε σε αυτή την κρίση. Στο επόμενο τεύχος θα αποπειραθούμε λοιπόν μία ανάλυση του παρόντος. Εξάλλου η «χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας» πήρε την άγουσα επειδή κάποια υποκείμενα την έκριναν. Τέτοιον είδους κρίσεις χρειαζόμαστε και σήμερα.

1. Σε αυτό τον όρο εντάσσουμε και τους όρους «κοινωνικό κράτος» και «κράτος ευημερίας».
2. Το απόσπασμα είναι από την προσούρα «Σκοτώνουν τα άλογα στην δουλειά κι όταν γεράσουν τα θάβουν ιδίως εξόδοις» της Ομάδας ενάντια στον εκβιασμό της μισθωτής εργασίας.
3. Το απόσπασμα είναι από το "The making of the English working class", του E. P. Thomson, η μετάφραση είναι δική μας.
4. Ως «εργοδοτική κηδεμονία» αναφερόταν ένα καθεστώς ασφάλισης του εργατικού ατυχήματος, μέσα στο οποίο όμως

οι εργάτες ήταν αναγκασμένοι όταν είχαν ένα ατύχημα στο εργοστάσιο, να αποδείξουν ότι τα αφεντικά ευθύνονταν γι' αυτό το ατύχημα. Η «αντιστροφή του βάρους της απόδειξης», δηλαδή η υποχρέωση των αφεντικών να αποδείξουν ότι δεν ήταν δική τους ευθύνη το ατύχημα ήταν μία από τις πρώτες σημαντικές κατακτήσεις των απεργιών που αναφέρονται στην συνέχεια.

5. Εντάξει η πρόταση είναι υποθετική, αλλά όχι ακριβώς. Τα πρώτα 150 χρόνια του καπιταλισμού δεν υπήρχε κράτος πρόνοιας, και εξάλλου ποτέ δεν έλειψαν οι εργάτες από αυτό τον κόσμο.

6. Κορπορατισμός: αντίληψη που πρεσβεύει ότι όλες οι κοινωνικές τάξεις οφείλουν να αγωνίζονται για την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής αποφεύγοντας τις μεταξύ τους συγκρούσεις.

7. Το φαινόμενο της «κλαδοποίησης» των εργαζομένων, του διαχωρισμού τους με τεχνητό τρόπο σε συντεχνίες με υποτιθέμενα διαφορετικά συμφέροντα, δεν ήταν ο μοναδικός διαχωρισμός αυτής της περιόδου. Στην πραγματικότητα ο φορντισμός αναπτύσσεται παγιώνοντας ένα σύστημα πληθώρας ιεραρχιών και διαχωρισμών, στην διεύθυνση της παραγωγής, στην μισθοδοσία, στην εργασία του φύλου, κ.α.

8. Αφήνουμε αναπάντητα αρκετά ερωτήματα εδώ, αλλά τολμούμε να πούμε ότι θα επανέλθουμε.

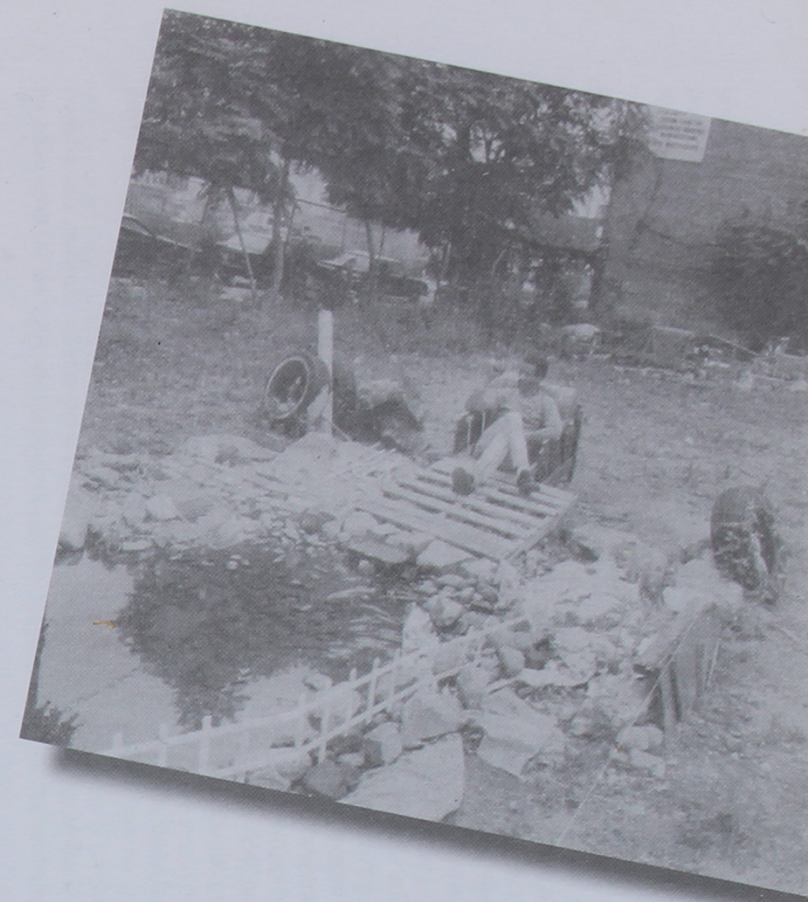
9. Θα λέγαμε πως αυτές οι διαδικασίες λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένα κοινωνικό-ιστορικά πλαίσια.

10. Τα νέα χαρακτηριστικά που εμφανίζει η κοινωνική κίνηση από την δεκαετία του '60 και μετά μας ωθούν ώστε να μην μιλάμε πια για ταξική σύγκρουση ή σύγκρουση κεφαλαίου εργασίας, αλλά για κοινωνικό ανταγωνισμό. Σε αυτό τον όρο συμπεριλαμβάνονται και οι συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα στην σφαίρα της παραγωγής, μεταξύ αφεντικών και εργαζομένων, μεταξύ διευθυντών και διευθυνομένων, κλπ.

11. Όταν το '68 απεργούσαν οι πόρνες με αυτή την απεργία είπαν όσα δεν είχε πει για αυτές κανένα πρωτοποριακό γκρουπούσκουλο (για να θυμόμαστε πόσο μπροστά είναι όλες οι λεγόμενες πρωτοπορίες), και όταν οι άγριες απεργίες έβαζαν από όπου μπορούσαν το ζήτημα της οργάνωσης της εργασίας δηλ. το ζήτημα της εξουσίας πάλι είπαν ότι δεν είπαν σε όλη τους την ύπαρξη όλες οι πρωτοπορίες.

12. «Ανάλυση της κρίσης του κράτους πρόνοιας ως κρίση οργάνωσης του κοινωνικού» Μ. Χλέτσος, στον τόμο Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα», Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα 13. οπ.παρ.

14. Αν αντιπαραθέτουμε στο σημείο αυτό τη νεοφιλελεύθερη με τη μαρξιστική προσέγγιση για το κράτος πρόνοιας είναι γιατί

υπονοούμε πως στο βάθος υπάρχει ακριβώς μια και μόνο θεώρηση, με κοινές παραδοχές, η οποία όμως παρουσιάζεται με διαφορετικό πρόσημο στην κάθε της εκδοχή. Με άλλα λόγια απλοποιώντας, ότι θεωρείται στη μια πλευρά ως «καλό» καταγγέλλεται στην άλλη ως «κακό». Η θεώρηση αυτή έχοντας κατασκευάσει -μέσα από λειτουργιστικές και αιτιοκρατικές παραδοχές- ένα άκαμπτο και στατικό μοντέλο κράτους το εμφανίζει σαν κάτι παντού και πάντοτε κυρίαρχο. Έτσι και στη μια και στην άλλη εκδοχή το Κράτος θεωρείται ως κάτι ουδέτερο και ανιστορικό: μια δομή.

15. Βρίσκεται στο βιβλίο «Από την μηδενική πολιτική στην μηδενική ανοχή» έκδοση της Λέσχης Κατασκόπων του 21ου Αιώνα.

παγκόσμιας ανάπτυξης. Μόνο το '60 θα ξαναρχίσουν οι εργατικοί αγώνες. Η δικτατορία του '67, αυτό λέει σε εμάς τουλάχιστον. Το ίδιο και η κατάρρευση της. Και όχι με αυτό δεν εννοούμε το «Πολυτεχνείο», εννοούμε πολύ περισσότερο

τις υπόγειες και ίσως άρρητες αντιδράσεις και αντιστάσεις εννοούμε πολύ περισσότερο έναν άδηλο ταξικό και κοινωνικό ανταγωνισμό που μπορεί να μην κάνει μεγαλοπρεπή εμφάνιση σαν πολιτικό αίτημα αλλά έχει ωστόσο σαφείς επιδράσεις εκεί που πονάει, εννοούμε πολύ περισσότερο το γεγονός ότι ναι μεν την χούντα δεν την έριξε το «πολυτεχνείο», αλλά και τα αφεντικά δεν είναι μόνα τους πάνω σε αυτό το έδαφος.

Όλα αυτά τα χρόνια προνοιακή πολιτική στο επίπεδο των δικαιωμάτων και με τον τρόπο που υπάρχει στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες δεν υπάρχει. Ένας πολύ σημαντικός λόγος είναι το απολυταρχικό κράτος που υπήρξε για τρεις δεκαετίες από την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αναφέραμε παραπάνω ότι το κράτος πρόνοιας περνάει και μέσα από φορείς μαζικής αντιπροσώπευσης (συνδικάτα, κόμματα κλπ). Ως εκ τούτου και όταν αυτά εκλείπουν, εκλείπει και μία βασική συνθήκη του κράτους πρόνοιας. Ταυτόχρονα η μαζική μετανάστευση στο εξωτερικό από την μία θα απαλύνει τις όποιες έντονες κοινωνικές αντιδράσεις της δεκαετίας του '50 και από την άλλη θα εξασφαλίσει εισοδήματα στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα κυρίως της υπαίθρου. Από την άλλη η όποια πρόνοια, θα είναι μία έμμεση στήριξη των λεγόμενων «άτυπων δικτύων φροντίδας» κυρίως της οικογένειας, θα υποστηριχθεί η εξασφάλιση μίας

στέγης (αντιπαροχή και δάνεια). Οι εργατικές κατοικίες θα έρθουν μόνο με την χούντα να εξαπλωθούν και πάλι πολύ περιορισμένα. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι ακόμα και μέχρι την δεκαετία του '70, το κατεξοχήν ελάγγωμα που σχετίζεται με την ύπαρξη του κράτους πρόνοιας, αυτό του κοινωνικού λειτουργού, είναι υπόθεση της εκκλησίας. Συνοπτικά σχεδόν μέχρι το 1974 εργασιακά δικαιώματα δεν υπάρχουν παρά τα στοιχειώδη, ένα πλήθος επιδομάτων είναι στην διακριτική ευχέρεια της εκκλησίας, μαζικοί φορείς και πολιτικά δικαιώματα δεν υφίστανται. Κράτος πρόνοιας σαν θεσμός στην Ελλάδα μέχρι το 1974 δεν υφίσταται. Τότε είναι που κάποια πράγματα θα εξασφαλιστούν για πρώτη φορά.

Το σύνταγμα του 1975 είναι η πρώτη φορά που μπορούμε να μιλάμε θεσμικά για την ύπαρξη κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα σε αυτό το πολιτειακό κείμενο έχουμε την προστασία των αγροτικών και αστικών συνεταιρισμών, εξασφάλιση δωρεάν βασικής εκπαίδευσης, προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, την βοήθεια σε άτομα με ειδικές ανάγκες, την εξασφάλιση για την υγεία των πολιτών, την προστασία του γήρατος, της νεότητας, των απόρων και τέλος εξασφάλιση της εργασίας και την στέγης καθώς και ασφάλιση της εργασίας.

Ένα πολύ ενδιαφέρον ζήτημα είναι τι είδους

εφαρμογή βρήκαν όλες οι παραπάνω ρυθμίσεις στην ελληνική περίπτωση. Ας πούμε η εξασφάλιση της εργασίας (άρα του εισοδήματος άρα της κατανάλωσης) για ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού σήμαινε εργασία για το κράτος -η θέση στο δημόσιο, δεν είναι παρά μία πτυχή του κράτους πρόνοιας. Ουσιαστικά μία ιδιαίτερη καμπί θα γίνει το '81, και δεν θα κρατήσει ούτε καλά καλά μία δεκαετία. Η περιβόητη δεκαετία του '80 (που ούτε δεκαετία είναι, μιας και από το '85 έχουμε την περίφημη λιτότητα...) θα τελειώσει το '89. Το κράτος πρόνοιας θεσμοποιήθηκε στην Ελλάδα λίγο πριν αρχίσει ο μετασχηματισμός του παγκόσμια, αλλά φαίνεται να τελειώνει ταυτόχρονα με τον υπόλοιπο κόσμο.

1. Η πιο σημαντική για εμάς πηγή για αυτή -η αλήθεια κάπως θολή- περίοδο του ελληνικού επαναστατικού κινήματος είναι οι «Αναμνήσεις» του Άγη Στίνα, τις οποίες τις συστήνουμε ανεπιφύλακτα και όχι μόνο για αυτό τον λόγο.
2. Το Πολυτεχνείο ήταν πολύ περισσότερο η στιγμή μίας διάρκειας του ταξικού ανταγωνισμού παρά η διάρκεια μίας στιγμής.

Κατά το σούρουτο, με ξαναπήγαν μπροστά στον αστυνόμο, που με πρόσταξε να ακολουθήσω τους δύο αστυνομικούς με τα πολιτικά. Πάλι ο σταθμός, η αναχώρηση, στάση σε μία μικρή πόλη, κι έπειτα το τμήμα. Οι αστυνομικοί, όσοι το μάθαιναν, έρχονταν να με κοιτάξουν σαν κανένα περιεργό θηρίο. Πότε ο ένας και πότε ο άλλος μου απηύθυναν το λόγο. Κατά τις δέκα, δύο νεαροί μου είχαν πως είχε έρθει η ώρα.

Πήραμε κάτι μονοπάτια μέσα στα χωράφια. Τελικά οι δύο συνοδοί μου σταμάτησαν και ο ένας μου είπε ψιθυριστά:

«Τραβήξτε ίσια μπροστά στην κατεύθυνση που σας δείχνω. Δεν θα συναντήσετε κανέναν. Αλλά αν δείτε κάποιον, αποφύγετε τον ή κρυφτείτε ώπου να χαθεί. Σε λίγο θα φτάσετε σε μία σιδηροδρομική γραμμή. Ακολουθείστε την ως το σταθμό, και περιμένετε να ξημερώσει. Μόλις δείτε ένα τραίνο έτοιμο για αναχώρηση, να πάτε στην θυρίδα εισιτηρίων και να πείτε: «Ουν τρουαζιέμ α Αμβέρς». Μπορείτε να το θυμηθείτε;»

«Ναι, να είναι εύκολο.»

«Αλλά μην προσθέσετε λέξη. Θα σας δώσουν το εισιτήριο σας για την Αμβέρσα. Εκεί θα παραλάβετε πολύ εύκολα. Ορίστε κάτι για να φάτε και να καπνίσετε. Μην αγοράσετε τίποτα πριν φτάσετε στην Αμβέρσα. Ορίστε εκάτο βελγικά φράγκα.»

Μου έδωσε ένα πακετάκι με σάντουιτς, ένα κουτί πούρα κι ένα κουτάκι σπιρίτα για να μην χρειαστεί να ζητήσει φωτιά από κανέναν.

«Και μην ξαναπατήσετε το πόδι σας στην Ολλανδία, γιατί θα σας περιμένει φυλακή και ύστερα κλείσιμο σε στρατόπεδο. Σας προειδοποιήσαμε καθαρά, μπροστά σε μάρτυρες. Στο καλό και καλή τύχη!»

Καλή τύχη! Έμεινα μόνος μέσα στη μαύρη νύχτα. Και στην έρημη έξοχη. Βάδισα για λίγο στην κατεύθυνση που μου είχαν δείξει, ώπου βεβαιώθηκαν πως είχα βγει από το οπτικό τους πεδίο. Τότε σταμάτησα και άρχισα να σκέφτομαι.

Στο Βέλγιο; Ήταν τα ισόβια. Στην Ολλανδία; Έξη μήνες φυλακή και ύστερα στρατόπεδο. Ωστόσο, αποφάσισα να μείνω στην Ολλανδία, και για το λόγο πως κάπως ήξερα τη γλώσσα, ενώ βελγικά ούτε να μιλήσω ούτε να καταλάβω μπορούσα.

Άρχισα, λοιπόν, ν' ακολουθώ τη γραμμή των συνόρων κάπου μισή ώρα, κι έπειτα πήρα, μέσα από τα χωράφια, τον δρόμο της επιστροφής.

«Αα! Η τυροβολώ!» Πολύ αστεία αυτή η φωνή μέσα στην μαύρη νύχτα.

Ο άνθρωπος μεταιοπονεί μη μπορούτας να σας σκοπεύσει, αφού δεν σας βλέπει, και οι σφαίρες πάνε χαμένες, αλλά, παρολαυτά, συνεχίζεται πάντα το ίδιο βιολί.

«Τι κάνετε εδώ;» Δύο άντρες βιάδίζαν ίσα καταπάνω μου.

«Κάνω τον περιπάτο μου, γιατί έχω αϋπνία.»

«Α! Και γιατί τόσο κοντά στα σύνορα, σας παρακαλώ;»

«Δεν τα είδα, δεν υπάρχει κανένα φράγμα, για να ξέρω!»

Έβλεψαν πάνω μου το φως από δύο φακούς και η έρρινα άρχισε.

Όλοι τους να με ψάχνουν λες και δεν έχουν άλλη δουλειά! Μήπως γυρεύουν το περιστέρι της ειρήνης μέσα στις τσέπες μου; Όταν δεν βρήκαν τίποτα εκτός από τα σάντουιτς, τα εκάτο φράγκα και τα πούρα, ο ένας έμεινε μαζί

μου ενώ ο άλλος κινήθηκε με τον φακό προς την κατεύθυνση από όπου είχα έρθει. Προσοκούσε προσανώς να βρει εκεί την ειρήνη που την αναζητούν παντού

στον κόσμο από τότε που η νεολαία μας πολέμησε και μάτωσε προκειμένου αυτός ο πόλεμος να είναι ο τελευταίος.

«Που θέλετε να πάτε;»

«Να γυρίσω στο Ρότερνταμ.»

«Και γιατί τα μεσάνυχτα, μέσα από τα χωράφια; Γιατί δεν βρισκόσαστε στον δρόμο

όπως όλους ο κόσμος;»

Πρέπει οπωσδήποτε να μας υποπτεύονται πάντα. Άρχισα να τους εξηγώ πως βρέθηκα

εκεί. Αλλά θύμισαν, και μου είπαν ότι δεν έπρεπε να τους παίγνω για χαζούς, ότι ήταν φανερό πως εργόμουνα από το Βέλγιο και ότι προσπαθούσα να μπω στην Ολλανδία: τα βελγικά φράγκα

που είχα πάνω μου ήταν μία επιπλέον απόδειξη. Και ότι δεν έπρεπε να ξαναπώ ότι Ολλανδοί δημόσιοι υπάλληλοι θα μπορούσαν να μου δώσουν χρήματα για να περάσω λαθραία τα σύνορα, γιατί αλλιώς θα με

συνελάμβαναν για προσβολή δημοσίας αρχής. Ωστόσο, για να αποδείξουν την επείκεια τους απέναντί μου, θα με οδηγούσαν ξανά στον δρόμο για την Αμβέρσα.

Τόσο καλοί ήταν μαζί μου.

Έπρεπε λοιπόν να πάω στο Βέλγιο, δεν υπήρχε άλλη λύση. Α! Και να μην υπήρχαν τα ισόβια.

Βάδισα, λοιπόν, κάπου μία ώρα με κατεύθυνση προς το Βέλγιο. Κουρασμένος, άρχισα να σκοντάφτω εδώ και εκεί. Και τι δεν θα έδιναν να κοιμηθώ λιγάκι, αλλά ήξερα πως ήταν καλύτερα να βγω

από το πεδίο βολής τους.

Ακριβώς εκείνη την στιγμή κάποιος με άραξε από το πόδι. Ήταν σκύλος; Όχι, χέρι! Άναψε ένας φακός, άλλη εφεύρεση του Σατανά και αυτή, τον βλέπεις μόνον όταν σε στραβιώνει. Δύο άνδρες βρισκονταν στο λιβάδι, και εγώ ωραία και καλά, πήγα και έπεσα στα χέρια τους.

«Που πάτε;»

«Στην Αμβέρσα.»

Μιλούσαν ολλανδικά ή μάλλον φλαμανδικά.

«Στην Αμβέρσα, τέτοια ώρα;» Γιατί δεν παίρνετε τον δρόμο, όπως όλους ο κόσμος;»

Τους λρω πως δεν είναι λάθος μου, και τους εξηγώ τι συνέβη.

«Άλλού αυτά! Ποτέ ένας δημόσιος υπάλληλος δεν το κάνει αυτό. Ο αέρας της Ολλανδίας δεν σας σήκωνε,

και προσπαθούσατε να περάσετε τα σύνορα, ε; Αλλά όχι από εδώ. Θ' αρχίσουμε να σας αναποδογυρίζουμε τις τσέπες

για να δούμε τι σας φέρονει εδώ.»

Δεν βρήκαν στις τσέπες μου ότι ζητούσαν. Πολύ θα ήθελα να ξέρω τι στην ευχή αναζητούν διαρκώς οι άνθρωποι και γιατί πρέπει σώνει και καλά να αναποδογυρίζουν τσέπες. Πολύ κακή συνήθεια.

«Ξέρουμε τι ζητάμε. Μην ανησυχείτε καθόλου.»

Δεν βρισκουν τίποτα. Στοιχηματίζω πως μέχρι την συντέλεια του κόσμου οι μισοί θα ψάχνουν τις τσέπες των άλλων οι οποίοι θα είναι υποχρεωμένοι να κάθονται να το απολαμβάνουν. Ίσως όλη η διαμάχη της ανθρωπότητας να επικεντρώνεται

στο ποιος έχει το δικαίωμα να ψάχνει τις τσέπες και ποιος την υποχρέωση να το απολαμβάνει και να πληρώνει από πάνω γι' αυτό.

Αφού πήρέ τέλος η υπηρεσιακή συζήτησή μας λέει ο ένας: «Να η κατεύθυνση για το Ρότερνταμ. Θα μου κάνετε την χάρη να την πάρετε και να μην σας ξαναδώμε άλλο εδώ. Και αν πέσετε σε κανένα άλλο τελωνειακό

μην τον πάρετε και αυτόν για ηλίθιο. Δεν βρισκότε πια τίποτα εκεί στην ηλίθια Αμερική σας να φάτε και έρχεστε εδώ πέρα να μας πάρετε και τα ελάχιστα που χρειάζόμαστε για τους δικούς μας;»

«Μα δεν είμαι με την θέληση μου εδώ, αντίετινα, ξέροντας πόσο δίχιο έχω.»

«Κοίτα να δεις που όλοι όσοι τσακωνόμαστε λένε το ίδιο πράγμα.»

Αποκάλυψη. Δεν είμαι άρα ο μοναδικός που τον κάρταδικασε η μοίρα να τριγυρνάει σε έναν ξένο

τόπο.

«Εμπρός δρόμο. Και μην κάνετε πια άλλες ανώφελες γυροβολίες. Σε λίγο ξημερώνει και θα σας έχουμε στο μάτι. Αλλιώς το Ρότερνταμ είναι καλό μέρος, γρήγορα θα ξαναβρείτε εκεί δουλειά.»

Δεν είναι η πρώτη φορά που μου το λένε αυτό. Όλες αυτές οι επαναλήψεις θα προσδώσουν τελικά σε

αυτή την υπόθεση την όψη επιστημονικής αλήθειας.

Με τα εκάτο φράγκα μου δεν μπορούσα να κάνω τίποτα σε μία πολίχνη, χωρίς να τραβήξω την προσοχή.

Συνάντησα ένα κάρο που κουβαλούσε γάλα και έτσι γλίτωσα λίγο ποδαρόδρομο. Έπειτα μπήκα για λίγο σε ένα καμιόνι. Πιο κάτω βρήκα ένα αγρότη, που οδηγούσε τα γουρούνια του στην πόλη.

Έτσι χλιόμετρο με χλιόμετρο πλησίασα στο Ρότερνταμ. Αμέσως μόλις οι άνθρωποι παύουν να ανήκουν στην αστυνομία αρχίζουν να γίνονται αξιωματικά πλάσματα

που σκέπτονται ατολύτως λογικά και μπορούν να δοκιμάζουν συναισθήματα

απολύτως φυσιολογικά. Τους έλεγα τι μου είχε συμβεί και μου έδιναν φραγκό,

μία ζεστή γωνιά για να κοιμηθώ και θαυμάσιες συμβουλές για να αποφεύγω τους αστυνομικούς.

Πολύ περίεργο. Κανείς δεν αγοράζει την αστυνομία. Όταν γίνεται καμία διάρρηξη, την καλεί μόνο και μόνο επειδή δεν επιτρέπεται

στον καθένα να σπάει στο ξύλο τον διαρρηκτη και να παίρνει πίσω τα κλοπιμαία.

“ Το Πλοίο Τον Νεκρόν” Β. Τραβεν

Τι είναι αυτό το μαύρο που φαίνεται εκεί στο βάθος; Μην είναι η γλυκιά μου αγάπη, ή μήπως είναι σκατά βοδιού; (Ντούσαν Μακαβιέγεφ, πρώτη φράση της πρώτης σκηνής στην ταινία Sweet Movie).

Η μορφή του διανοούμενου καταλαμβάνει περίοπτη θέση στο λεύκωμα με τους ανθρώπινους τύπους της καπιταλιστικής ιστορίας. Σαν τέτοια μορφή συμβολίζει πιθανά την ιδέα της κατοχής της γνώσης, ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο για την καπιταλιστική ιδεολογία. Πολύ σημαντικό γιατί αποτελεί βασικό στοιχείο της ιδεολογίας της προόδου: όσο περισσότερα γνωρίζουμε τόσο περισσότερο θα καταλάβουμε τι συμβαίνει γύρω μας και τόσο περισσότερο θα καταφέρουμε να κατακτήσουμε την φύση. Ιδού το ζήτημα: η κατάκτηση -μέσω της κατανόησης, εννοείται- της φύσης.

Ο διανοούμενος σαν φιγούρα εκφράζει με τρόπο περισσότερο δραματικό από κάθε άλλο, το διχασμό του αστικού ανθρώπου: είναι η ζωντανή προσωποποίηση αυτού του διχασμού. Ο διχασμός αυτός συνίσταται στον καταμερισμό μεταξύ πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας.¹ Προϊόν αυτού του διαχωρισμού είναι ο ανθρωπότυπος του διανοούμενου: το υποκείμενο που έχει αποστολή να σκέφτεται και όχι να πράττει.

Η γοητεία που άσκησε στην καπιταλιστική ιδεολογία η μορφή του διανοούμενου φαίνεται να σχετίζεται με την κατάκτηση της γνώσης (και την ιδεολογία της προόδου) στην οποία αναφεθήκαμε. Το παράδοξο δεν είναι αυτό. Το παράδοξο είναι η γοητεία που άσκησε η ίδια φιγούρα στο επαναστατικό κίνημα.

Η συζήτηση για τους διανοούμενους και τον ρόλο τους εισάγεται στο επαναστατικό κίνημα από τον Λένιν στο ευαγγέλιο της αριστερής ορθοδοξίας, το βιβλίο του «Τι να κάνουμε», που μόλις βγήκε του επιτέθηκε με άπειρη σφοδρότητα τόσο η Λούξεμπουργκ, όσο και ο Τρότσκι.

Άσχετο, αλλά ας το έχουμε στο μυαλό μας: γενικά ο ρόλος του Λένιν στον κομμουνιστικό μεσοανισμό είναι ανάλογος με τον ρόλο του απόστολου Παύλου στον χριστιανισμό: είναι αυτός ουσιαστικά που θεμελιώνει την νέα ιδεολογία (θρησκεία). Ο Λένιν λοιπόν, επιφορτίζει τους διανοούμενους (που παρεμπιπτόντως είναι αστοί), με το καθήκον να φέρουν την (επαναστατική) συνείδηση στους εργάτες, μια που οι «καθημένοι» (οι εργάτες) μην έχοντας τα μέσα να μορφωθούν (από την αστική παιδεία, έτσι;) μπορούν να φτάσουν από μόνοι τους μόνο σε μια τρεϊντ-γιουνιονιστική² (δηλαδή συνδικαλιστική) συνείδηση.

Ο Μαρξ αν και του χρεώνεται η

αναγωγή της επαναστατικής θεωρίας σε επιστήμη³, δεν είχε καμιά ιδιαίτερη συμπάθεια για τους διανοούμενους (αφιερώνει ένα ολόκληρο βιβλίο -την Γερμανική Ιδεολογία- στους ιδεολόγους, όπως τους λέει, φιλοσόφους της Γερμανίας, βρίζοντας τους σχεδόν σε κάθε σελίδα του). Αντίθετα φτάνει να διακηρύξει κάπου ότι «στην κομμουνιστική κοινωνία των ελεύθερα συνεταιρισμένων παραγωγών, οι ρόλοι θα χάνονται. Το πρωί θα είμαι εργάτης, το μεσημέρι ζωγράφος, το βράδυ τραγουδιστής». Γράφοντας αυτό ο Μαρξ, μέσα στην αντιπατικότητα του, προσπαθεί να οβήσει τους διαχωρισμούς μεταξύ πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας.

Την μεταφυσική της διάνοησης την οργανώνει ακόμα πιο συγκροτημένα ο Γκράμσι. Αυτός αντιλαμβάνεται δύο κοινωνικές κατηγορίες όταν αναφέρεται στους διανοούμενους: η πρώτη είναι εκείνο το στρώμα του μηχανισμού παραγωγής («παραδοσιακοί διανοούμενοι»), που κατέχει την τεχνολογία της λειτουργίας αυτού του μηχανισμού, που στελεχώνει δηλαδή τις εξειδικευμένες-«διανοητικές» θέσεις εργασίας (καθηγητές, επιστήμονες, γιατροί, μηχανικοί, κ.α.), σε αντίθεση με την πλέμπα, που ο ρόλος της είναι η παραγωγή του πλούτου με την χρήση «νευρομυϊκής» προσπάθειας (δηλαδή των χεριών της). Η δεύτερη κατηγορία, είναι οι «οργανικοί διανοούμενοι», αυτή η κοινωνική κατηγορία δηλαδή που είναι επιφορτισμένη για την διάχυση των ιδεών της κυρίαρχης τάξης μέσα στην κοινωνία.

Ο Γκράμσι παρόλο που γενικά προσπαθεί να κατανοήσει το είδος του διχασμού που εκφράζει η κοινωνική κατηγορία της διάνοησης, υποστηρίζοντας ότι τελικά κάθε άνθρωπος είναι με μια έννοια διανοούμενος⁴ -τουλάχιστον στο επίπεδο της παραγωγής- αφού χρησιμοποιεί εξίσου τα χέρια και το μυαλό του, στην πραγματικότητα μετατοπίζει το ζήτημα στο κοινωνικό πεδίο και έτσι επεξεργάζεται περαιτέρω και συστηματοποιεί τον διαχωρισμό που εισάγει ο Λένιν στο «Τι να κάνουμε».

Ο Γκράμσι υποστηρίζει ότι η ίδια η εργατική τάξη πρέπει να δημιουργήσει τους δικούς της «οργανικούς διανοούμενους» μέσα από τους οποίους θα αντληθούν τα στελέχη του κόμματος, που θα κατευθύνουν τον αγώνα της για την εξουσία.

Στο Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα η συζήτηση διεξάγεται με άλλο περιεχόμενο. Αντλώντας από την εμπειρία της γραφειοκρατικοποίησης των κομμουνιστικών κομμάτων και του εκφυλισμού της ρώσικης επανάστασης σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς, αναπτύσσεται μέσα στην ομάδα μια σύγκρουση για τον ρόλο των διανοούμενων στην επαναστατική διαδικασία. Είναι η σύγκρουση ανάμεσα στις απόψεις του Καστοριάδη που πίστευε ότι οι διανοούμενοι οφείλουν να συνυπάρχουν μέσα σε μια πολιτική οργάνωση με τους εργάτες και να συμμετέχουν επί ίσοις όροις στην χάραξη της στρατηγικής της οργάνωσης, στην προπαγάνδη των ιδεών της κα., και στις απόψεις του Λεφόρ, που αντιτίθεται σε οποιαδήποτε ανάμειξη των διανοούμενων στην πολιτική διαδικασία οργάνωσης της εργατικής τάξης, αφήνοντας τους μόνο ένα ρόλο ενημέρωσης/συμβολής στην επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών ομάδων εργατών. Είναι γνωστό ότι η συζήτηση ανάμεσα στις δύο αυτές τάξεις μέσα στην ομάδα και στο περιοδικό κατέληξε στην διάσπαση της ομάδας.

Η συζήτηση αυτή ουσιαστικά παρακμάζει μετά την δεκαετία του '60. Όχι γιατί δεν είναι επίκαιρη πια. Αλλά γιατί το επαναστατικό κίνημα έπαψε να είναι επί των καιρών του. Θεωρούμε αποτελεσμα μια ορισμένη κατάσταση που έχει διαμορφωθεί σήμερα στα πλαίσια των επαναστατικών μειοψηφιών, όπου αφορά την αντίληψη για το ρόλο των διανοούμενων και την πολιτική συμπεριφορά που απορρέει από αυτή, να είναι άμεσο προϊόν τόσο του λανθασμένου πλαισίου που διεξήχθη ανέκαθεν αυτή η συζήτηση, όσο και της παρακμής της εδώ και πολλά χρόνια.

Δίκαια θα ρωτήσει κάποιος (που δεν είναι υποχρεωμένος

να γνωρίζει τις εμμονές κάθε μειοψηφίας, οποιαδήποτε πολιτικής ταυτότητας): σε τι συνίσταται αυτή η κατάσταση;

Συνοπτικά: στην εκ νέου **μυστικοποίηση** του ρόλου του διανοούμενου και της διάνοησης. Στην υιοθέτηση των καπιταλιστικών φαντασιών για το δήθεν σημαντικό ρόλο των διανοούμενων στο κοινωνικό γίγνεσθαι και στην διαδικασία του κοινωνικού μετασχηματισμού. Στην αποδοχή του ρόλου διάφορων ιδεολόγων, που φαντασιώνονται τους νέους μεσσίες της ριζοσπαστικής πολιτικής, επειδή πιστεύουν ότι έχουν ανακαλύψει μια **περιεκτική** σύλληψη της πραγματικότητας μέσα στο καθηγητικό γραφείο τους. Αλλά ακόμα και στην αγιοποίηση διαφόρων ανθρώπων και βιβλίων (βιβλίων) που έπαιξαν μεν σημαντικό ρόλο στην αγώνα για την κοινωνική απελευθέρωση στην εποχή τους, αλλά ως ενεργά υποκείμενα του κοινωνικού ανταγωνισμού (οι άνθρωποι) και ως εργαλεία κριτικής σκέψης (τα βιβλία) και όχι ως άγιοι και προφήτες της επανάστασης (οι άνθρωποι), ούτε ως ευαγγέλια (τα βιβλία).

Είναι αρκετοί αυτοί οι λόγοι για να ανοίξουμε ξανά μια συζήτηση που θεωρούμε σημαντική; Εμείς νομίζουμε πως ναι.

Αντιλαμβανόμαστε τον διανοούμενο **ως το κοινωνικό εκείνο υποκείμενο που εκφράζει στο κοινωνικό πεδίο του κλασικό καταμερισμό εργασίας**: δηλαδή το υποκείμενο του οποίου οι πράξεις

είναι διαχωρισμένες από τα ιδέες του. Μιλάμε δηλαδή για το κατεξοχήν υποκείμενο της ιδεολογίας. Το υποκείμενο εκείνο που μπορεί να χτίζει θεωρητικά οικοδομήματα, να τα υποστηρίζει με πάθος και με πύρινους λόγους, να είναι πεπεισμένο για την τεράστια σημασία τους και για την αλήθεια που αποκαλύπτουν και παράλληλα κάθε λίθος από τα οικοδομήματα του να μην έχει καμία σχέση με τις ανθρώπινες σκέψεις και πράξεις και με την καθημερινότητα των ανθρώπινων υποκειμένων.

Ο διανοούμενος είναι αυτός που «παλεύει με την πένα του»: αυτό μας μάθαιναν στο σχολείο οι αναλφάβητοι που μας έκαναν νέα ελληνικά (μάλιστα τον ονόμαζαν «πνευματικό άνθρωπο»). Όποιος παλεύει με την πένα του όμως, δεν αντιμετωπίζει πραγματικά προβλήματα με αυτά που λέει και γράφει, παρά μόνο να μην λερώσει τα χέρια του με μελάνι (εκτός φυσικά από την περίπτωση των ολοκληρωτικών καθεστώτων). Από την άλλη, όποιος παλεύει με την πένα του μπορεί να λέει ότι θέλει, αφού όλα είναι τσάμπα: δεν θα σκωθεθεί δα και η πένα να τον χτυπήσει στο κεφάλι.

Πιο διανήγ περιγραφή αυτού ακριβώς που λέμε δεν έχουμε διαβάσει πουθενά αλλού πέρα από το παρακάτω απόσπασμα από συνέντευξη του καθηγητή Αντόρνο. Τον ξέρετε πιθανόν τον Αντόρνο. Ο Αντόρνο (ένας από τους κύριους εκπροσώπους της σχολής της Φρανκφούρτης), δεν είναι ο οποιοσδήποτε τυχαίος διανοούμενος της καπιταλιστικής ιδεολογίας. Ο Αντόρνο έχει γράψει μερικές χιλιάδες σελίδες για την αλλοτρίωση των εργατών και για την προσέλευση των μικροαστών από το φασισμό, για τον κομπορροισμό και για τον μαζικό άνθρωπο, για την αισθητική θεωρία και για την πολιτιστική βιομηχανία. Ο Αντόρνο δεν απολαμβάνει μόνο τον σεβασμό στα σαλόνια της αστικής σκέψης, αλλά αποτελεί και έναν από τους αγαπημένους διανοητές της αμφισβήτησης.⁵ Απολαύστε λοιπόν, μια σπάνια εκδήλωση ειλικρίνειας του αντικομπορροιστή καθηγητή: «Στα γραπτά μου ποτέ δεν προσέφερα κανενός είδους μοντέλο για πρακτική δράση. Είμαι άνθρωπος της θεωρίας, και νιώθω ότι η θεωρητική μου σκέψη πλησιάζει πάρα πολύ στους σκοπούς του καλλιτέχνη. Δεν είναι χθесινό γεγονός ότι αρνήθηκα την πρακτική δράση; η σκέψη μου αντιπροσώπευε πάντοτε μια πολύ έμμεση σχέση με την πρακτική. Μπορεί φυσικά να έχει πρακτικές συνέπειες στο βαθμό που αρκετές από τις ιδέες μου έχουν γίνει μέρος μιας ευρύτερης συνείδησης, αλλά ποτέ δεν είπα κάτι που να αποσκοπεί άμεσα σε πρακτική δράση».⁶

Θα πούμε κάτι και θα φανεί υπερβολικό: τώρα είμαστε σε

θέση να κατανοήσουμε ότι κάθε σελίδα που έχει γράψει ο Αντόρνο -ανεξάρτητα από το αν περιέχει αλήθειες ή όχι- διανέμεται ακριβώς από το πνεύμα του Αντόρνο-φροϋδομαρξιστή διανοούμενου (που ήταν ανέκαθεν) και όχι από το πνεύμα του Αντόρνο-επαναστάτη (που ποτέ δεν υπήρξε). Γι' αυτό άλλωστε ο Αντόρνο⁷ παρέμεινε πάντοτε πολύ περισσότερο αυτός που νοσταλγούσε τις περασμένες μορφές αστικής ζωής, παρά αυτός που οραματιζόταν τις νέες μορφές μιας μη-αστικής ζωής.

Ο ρόλος που επιφυλάσσει ο καπιταλισμός στην διάνοηση είναι ρόλος καθαρά εργαλειώδης και περιορίζεται στο ιδεολογικό πεδίο: η διάχυση μέσα στην κοινωνία των κυρίαρχων αξιών. Ο ρόλος αυτός σε συνθήκες ομαλότητας της λειτουργίας του συστήματος (κοινωνικής «ειρήνης» δηλαδή) είναι ασήμαντος, αφού οι άλλοι μηχανισμοί συναίνεσης τα καταφέρνουν εξίσου καλά. Αντίθετα σε στιγμές κρίσης ο ρόλος αυτός γίνεται σημαντικός. Είναι η στιγμή που το σύστημα χρησιμοποιεί όλες τις εφεδρείες του. Δείτε για παράδειγμα το ρόλο των διανοούμενων της «ανανεωτικής αριστεράς» (Μουζέλης, Βέλτσος, Τσουκαλάς, Ελεφάντης, ομάδα του Ιού, Φραγκουδάκη, περιοδικό Ο πολίτης, περιοδικό Αντί) στην ιδεολογική κάλυψη του σημερινού εκσυγχρονισμού την περίοδο 1996-2003 (ειδικά στο ζήτημα των ταυτοτήτων).

Ωστόσο οφείλουμε να κάνουμε ιδιαίτερη μνεία στην «επαναστατική» διάνοηση. Μιλήσαμε παραπάνω για την ιστορία της συζήτησης για το ρόλο των διανοούμενων τόσο εντός των κομμουνιστικών κομμάτων, όσο και εντός του Σοσιαλισμού ή Βαρβαρότητα. Θεωρούμε ότι η συζήτηση αυτή και στις δύο περιπτώσεις διεξήχθη στο ίδιο πλαίσιο σκέψης: στο πλαίσιο που καθορίστηκε εξ αρχής από τις συντεταγμένες του διαχωρισμού που επέβαλε στην θέση/ρόλο του διανοούμενου η αστική σκέψη. Ο ύστερος Καστοριάδης προσπαθώντας να υπερβεί αυτόν τον διαχωρισμό γράφει: «διανοούμενος είναι αυτός που πέρα από την στενή του επαγγελματική δραστηριότητα ενδιαφέρεται και για την μοίρα της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει και άρα με αυτή την έννοια διανοούμενος και δημοκρατικός πολίτης δεν μπορούμε να διαχωριστούν». Το ερώτημα είναι ότι αφού σε γενικές γραμμές ισχύει αυτή η σκέψη του Καστοριάδη, γιατί αυτός μπαίνει στην διαδικασία να τα διαχωρίσει. Πιθανόν γιατί στην συγκεκριμένη περίοδο της ζωής του μιλάει και αυτός από διαχωρισμένη θέση...

Πάντως μιλώντας για «επαναστατική» διάνοηση μπαίνουν στον πειρασμό να σκεφτούμε τον Ζακ Μερσίν, όταν έγραφε: «Κύριε προστάτεψε με από τους φίλους μου. Τους εχθρούς μου τους κανονίζω μόνος μου».

Η μαγνητική έλξη που ασκεί στην ριζοσπαστική σκέψη η («επαναστατική») διάνοηση είναι η υποταγή της στην αδυναμία της να καταλάβει και να ερμηνεύσει την πραγματικότητα. Ουσιαστικά είναι η παραίτηση της από αυτό το καθήκον. Σαν φαινόμενο εκφράζει την διείσδυση μέσα σε αυτήν την σκέψη, του καπιταλιστικού φαντασιακού της εξουσίας της γνώσης και την κυρίαρχη της από αυτό το φαντασιακό. Η επίκληση του λόγου του αφέντη (δηλαδή αυτού που έχει ένα αποδεκτό κύρος, είτε λέγεται Μαρξ, είτε Λένιν, είτε Ντεμπόρ, είτε Καστοριάδης, είτε οτιδήποτε άλλο) σκοπό έχει να δανειστεί το κύρος που της λείπει, από την τράπεζα του κύρους του αφέντη. Όμως **η αυθεντία δανείζει πάντα επί πιστώσει**.

Καλά και ποια τρομερή αλήθεια κομίζει πια η «επαναστατική» διάνοηση; Δεν αξίζει να αναφερθούμε συγκεκριμένα στην ελληνική περίπτωση γιατί δεν έχουμε χρόνο να τρέχουμε σε δικαστήρια. Ούτε και στην παγκόσμια περίπτωση αξίζει να αναφερθούμε: ο χώρος του περιοδικού είναι μικρός, και ο χρόνος μας λίγος και πολύτιμος για να αρχίσουμε να ασχολούμαστε με τους αστέρες του πνευματικού στερεώματος: Ναόμι Κλάν, Βαντάνα Σίβα (αυτά τα (ε)ξωτικά ονόματα τα ανέδειξε το αντιπαγοσμοιοποιητικό «κίνημα»), Νόαμ Τσόμκι, Τόνι Νέγκρι, Κονσταντίνο Πρέβε, Σλαβόι Ζίζεκ κλπ, κλπ., άλλωστε δεν έχει καμία ιδιαίτερη

σημασία. Σημασία αντίθετα έχει να καταλάβουμε ότι το βάρος αυτών που λέει κάποιος έχει σχέση με την θέση από την οποία τα λέει, με το πόσο σχετίζονται με αυτά που πράττει, με το πόσο απαντάνε σε πραγματικές ανάγκες των καιρών μας, με το πόσο σχετίζονται με το τι επιθυμούν οι άνθρωποι. Και από την άλλη: τα περισσότερα από αυτά

που γράφονται και λέγονται στο όνομα μας, από αυτού του τύπου την διανοήση, έχουν τα χαρακτηριστικά της ιδεολογίας, είναι δηλαδή άοσμα, άγευστα, άχρωμα με δύο λέξεις: θλιβερά κοινότοπα.

Η εξουσία της γνώσης υιοθετήθηκε με θέρη από την παραδοσιακή αριστερά. Το μόνιμο μοτίβο (ακόμα και σήμερα) μιας μερίδας της αριστεράς, που αποδεικνύει αυτόν τον ισχυρισμό μας, είναι η απόφαση της: «η αριστερά είναι για να σκέφτεται, η δεξιά για να κυβερνάει». Εκφραση πίκρας ή ναρκισσισμού; Και η άλλη παράδοξη ιδέα της για την «προδοσία των διανοούμενων» τι είναι; Τι προδίδουν πια αυτοί οι διανοούμενοι; Τον ιστορικό τους ρόλο που είναι «η υπεράσπιση της ιδέας της επανάστασης»⁸

Το πρώιμο εργατικό (επαναστατικό) κίνημα δεν είχε καμιά ανάγκη τους διανοούμενους. Δεν είχε ανάγκη να μιλήσει στο όνομα της εξουσίας της γνώσης, επειδή μιλούσε στο όνομα της ίδιας του βούλησης (στο όνομα του βολονταρισμού): δεν θέλουμε τον κοινωνικό μετασχηματισμό επειδή έτσι το λέει το Κεφάλαιο του Μαρξ (ή η Αγία Γραφή, ή κάποιο αποθησαύρισμα φράσεων ιστορικών προσοικισμάτων), **αλλά επειδή αυτό επιθυμούμε εμείς**. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ αυτό το είχε καταλάβει αρκετά καλά όταν έλεγε ότι «τα λάθη ενός πραγματικού επαναστατικού κινήματος αξίζουν πολύ περισσότερο από το αλάθητο οποιασδήποτε κεντρικής επιτροπής».

Η πρώτη παράδοση του αναρχισμού μπόρεσε να κατανοήσει αρκετά πράγματα από αυτά που γράφουμε παραπάνω αλλά συχνά διολίσθησε στο αντίθετο άκρο. Αντί να υιοθετήσει μια αντιδιανομενίστικη στάση, υιοθέτησε μια αντιδιανοητική στάση. Μια στάση που περιφρονούσε δηλαδή την σκέψη και την θεωρία γενικά και έδινε προτεραιότητα -αν όχι την αποκλειστική σημασία- στην δράση⁹. Δεν επιθυμούμε σε καμιά περίπτωση να δείξουμε αυτό το δρόμο με αυτό το κείμενο. Δεν θεωρούμε σκουπίδι ότι παράγεται εκτός της κοινωνικής κίνησης. Ίσα-ίσα. Θεωρούμε σπουδαίο υλικό για σκέψη, για άνοιγμα των προσωπικών μας οριζώντων αλλά και για τις ανάγκες πληροφόρησης και γνώσης του επαναστατικού κινήματος (θα λέγαμε για τις **ανάγκες αυτομόρφωσής** του), πολλές από τις συζητήσεις που έγιναν κατά καιρούς σε αυτό το πεδίο που ονομάζεται φιλοσοφία, ή άλλους τομείς της ανθρώπινης σκέψης. Και αυτή η σημαντικότητα να μην γίνει αντιληπτή σαν εργαλειοκτικότητα, αλλά να κατανοηθεί σαν ευκαιρία όξυνσης της κριτικής σκέψης. Το πεδίο της πάλης των ιδεών είναι ένα σημαντικό πεδίο ανταγωνισμού με την ιδεολογία της κυρίαρχης πραγματικότητας. Αυτή η πάλη όμως έχει νόημα όταν δεν μένει μόνο σε αυτό το πεδίο αλλά όταν συνδέεται οργανικά με την υλική πραγματικότητα.

Προφανώς αυτό που λέμε είναι διαφορετικό από το «εμείς τα ξέρουμε όλα», όπως είναι διαφορετικό από το να φετιχοποιούμε συγγραφείς και έργα. Επίσης μας είναι εχθρικός οποιοσδήποτε οδηγός ανάγνωσης και δεν έχουμε να προτείνουμε κανέναν τέτοιο (του στυλ αυτό είναι χρήσιμο, το άλλο είναι άχρηστο). Οστόσο αυτό που μπορούμε να προτείνουμε είναι η **καχυποψία**: όταν διαβάζουμε κάτι, θέλουμε να ξέρουμε ποιος το γράφει και από ποια θέση το γράφει. Τα κίνητρα αυτού που το γράφει δεν μας απασχολούν: δεν είμαστε οι ψυχαναλύτες του για να τα αναζητήσουμε, άλλωστε όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε. Επίσης, θεωρούμε πολύ σημαντικά και αρκετά γραπτά της κυριαρχίας: πολλές φορές λειτουργούν σαν **τροχοδεικτικά βλήματα** για το ποιες θα είναι οι επόμενες κινήσεις των αφεντικών και των πολιτικών εκπροσώπων τους.

Η επαναστατική θεωρία δεν έχει ανάγκη τους διανοούμενους. Δεν έχει ανάγκη την ιδεολογία, δηλαδή την διαχωρισμένη θεωρία από την πράξη. Δεν έχει ανάγκη το κύρος της αυθεντίας, ούτε την σκέψη της. Έχουμε ξαναπεί ότι αρκετοί άνθρωποι που μπόρεσαν να συλλάβουν την κοινωνική κίνηση των καιρών τους, δεν το κατάφεραν λόγω της τρομερής τους μεγαλοφυΐας, αλλά λόγω του ότι ήταν μέτοχοι αυτής της κίνησης, και είχαν αποφασίσει να ξεπεράσουν πολλά ιερά και όσια που βάραιναν τόσο την παράδοση των καιρών τους (αστική και επαναστατική), όσο και τους ίδιους.

Η νέα επαναστατική θεωρία θα είναι έργο αυτών που επιθυμούν να επαναστατήσουν, όπως άλλωστε και η ίδια η χειραφέτηση τους. Η νέα επαναστατική θεωρία θα είναι συλλογική δημιουργία και όχι η προβολή μιας μεγαλοφυΐας τύπου Μαρξ, Ένγκελς, κ.α. Ο ρόλος της «επαναστατικής» διανοήσης είναι να διασπείρει την σύγχυση, και τον ρόλο αυτό τον επιτελεί πολύ καλά ακόμα και όταν ισχυρίζεται ότι πράττει ακριβώς το αντίθετο. Ο ρόλος αυτός δεν θεωρούμε ότι είναι στα πλαίσια μιας εντεταλμένης αποστολής που της έχει δώσει το κράτος. Δεν είμαστε οπαδοί συνωμοτικών θεωριών. Είναι στα πλαίσια του γεγονότος ότι αυτή η διανοήση μέσα στην μετριότητα της, δεν έχει καν την ευφυΐα, όχι να αναρωτηθεί για το ποιος είναι ο ρόλος της, αλλά ούτε καν να συνειδητοποιήσει το πόσο απέχουν αυτά που λέει από την πραγματικότητα.

1. Ο Μαρξ στο 23^ο μέρος του Κεφαλαίου, τόμος 1, υποστηρίζει ότι ο καταμερισμός της εργασίας (χειρωνακτική-πνευματική) εκφράζει τον διαχωρισμό μεταξύ πόλης-υπαίθρου.
2. Δηλαδή οι εργάτες σύμφωνα με αυτή την αντίληψη μπορούν μόνο να αγωνίζονται (πριν την παρέμβαση των διανοούμενων), για καλύτερες συνθήκες εργασίας, καλύτερους μισθούς, κ.α., και όχι φυσικά για την χειραφέτησή τους
3. Αυτό το ζήτημα το επεξεργαστήκαμε στο κείμενο «Το χαλάζι πάνω στις γυάλινες σημαίες», στο Τραίνο, τχ 21.
4. «Ο homo faber δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον homo sapiens», γράφει στο δοκίμιο του για τους διανοούμενους (στα ελληνικά εκδ. Στοχαστής) ο Γκράμσι.

αυτή την εργασία τώρα: εξάλλου δεν είμαστε σίγουροι αν παθιάζεται και ο αναγνώστης αυτού του κειμένου για μια τέτοια συζήτηση.

8. Σε ένα καλό του κείμενο -παρά τις κεντρικές διαφωνίες μας- ο ύστερος Καστοριάδης, υπενθυμίζει ότι ο ρόλος της διανοήσης ήταν ανέκαθεν η υπεράσπιση αυτού του κόσμου, ως του μόνου δυνατού.
- Κ. Καστοριάδης, οι διανοούμενοι και η ιστορία στο «Ο θρυμματισμένος κόσμος», εκδ. Ύψιλον. Υποσημείωση: λέγοντας ύστερος Καστοριάδης ονομάζουμε εκείνη την περίοδο του Καστοριάδη που αυτός παύει να είναι επαναστάτης (δηλαδή παύει να ασχολείται με την ενεργό πολιτική, όπως παραδέχτηκε και ο ίδιος) και γίνεται στοχαστής. Είναι αυτή η περίοδος που έλκει περισσότερο τον κάθε μέτριο διανοουμενίσκο, δημοσιογραφίσκο, συγγραφίσκο, επιστημονίσκο, κτλ, κτλ, του επαρχιώτικου ελληνικού διανοητικού πεδίου. Οστόσο αυτή η συζήτηση είναι μεγάλη και θα επανέλθουμε σύντομα σε αυτή.
9. Αυτή την στάση ο αναρχισμός την ονόμασε (και εξακολουθεί να την ονομάζει και σήμερα) «προπαγάνδα μέσω της δράσης».

Η Βόλτα

«Γιατί δεν πας στην πορεία του Πολυτεχνείου;» Υπάρχει μια υποψία παιδικής αφέλειας σ' αυτή την ερώτηση που μοιάζει να υπονομεύει την σκοπιμότητα της. Γιατί δηλαδή η ερώτηση να μην είναι: «γιατί να πας στην πορεία του Πολυτεχνείου;» Η μήπως ο κνισμός που υποβόσκει σ' αυτή την διατύπωση είναι χειρότερος από την ύποπτη αθωότητα της προηγούμενης;

Το Πολυτεχνείο, όπως έχει επισημανθεί πολλές φορές, είναι ένας από τους μεγαλύτερους συλλογικούς μύθους της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Ένας μύθος που συμπυκνώνει μέσα σε μια ετερογενή ενότητα τόσες πολλές και διαφορετικές προέλευσης αφηγήσεις, που λειτουργούν -με τρόπο παράξενο- ενισχυτικά σε αυτή την ενότητα, παρά αποδυναμωτικά. Επομένως μιλάμε για ενότητα αφηγήσεων: ετερογενή μεν, ενότητα δε.

Για τους μεν το Πολυτεχνείο είναι ο αγώνας των φοιτητών για την δημοκρατία. Για τους δε η κορυφαία εκδήλωση αντίστασης του ελληνικού λαού στην επάχρονη δικτατορία. Για τους μεν οι φοιτητές αγωνίστηκαν για ψωμί, παιδεία, ελευθερία, και αυτά τα αιτήματα παραμένουν και σήμερα επίκαιρα. Για τους δε ο λαός πάλεψε για εθνική ανεξαρτησία (από τις ΗΠΑ, βέβαια...), και για λαϊκή κυριαρχία, αιτήματα που παραμένουν με την σειρά τους επίκαιρα και σήμερα. Για τους μεν το Πολυτεχνείο ήταν «η αιμοσταγής χούντα» που αιματοκύλισε τους φοιτητές. Για τους δε το Πολυτεχνείο ήταν η λαϊκή εξέγερση που «πνίγηκε» στο αίμα.

Και για τους μεν και για τους δε, το Πολυτεχνείο και η επέτειος του πρέπει να γιορτάζονται σαν επίσημη γιορτή του ελληνικού κράτους, γιορτή μνήμης για τους μεν, γιορτή αγώνα για τους δε. Και οι μεν και οι δε, θα συμφωνούσαν για την σημαντικότητα αυτής της επετείου.

Ποιοι είναι τώρα οι μεν και ποιοι είναι οι δε; Μην περιμένετε ονόματα. Κρατείστε μόνο στο μυαλό σας ότι είναι όλοι αυτοί που συμμετέχουν επίσημα σε μια συλλογική πλαστογράφηση, που έχει και την σφραγίδα της σχολικής ιστορίας, την επίσημη δηλαδή έγκριση του ελληνικού κράτους.

Υπάρχουν τώρα μερικά γεγονότα που έπρεπε να απαλειφθούν για να αποκτήσει κάποια εγκυρότητα αυτή η πλαστογράφηση. Για παράδειγμα ένα τέτοιο είναι ότι στην πραγματικότητα δεν ήταν εξέγερση κανενός «ελληνικού λαού» το τριήμερο, όπως κανένας «ελληνικός λαός» δεν αντιστάθηκε στην πραγματικότητα στην χούντα (όπως δεν αντιστέκεται σήμερα κανένας «ελληνικός λαός» στην δημοκρατία). Αυτοί που συμμετείχαν στο τριήμερο ήταν κάποια κοινωνικά κομμάτια, κυρίως φοιτητές, μαθητές και νέοι εργάτες, όπως και το παλιό πολιτικό κομμάτι των Ιουλιανών. Αν και εξαιρετικά φιλελεύθερη η ελληνική χούντα σε σχέση για παράδειγμα με τις αντίστοιχες της λατινικής αμερικής (το να συγκρίνεις την χούντα του Παπαδόπουλου με την χούντα του Πινοσέτ στο πεδίο της καταστολής, είναι σαν να συγκρίνεις το Γκουαντανάμο με τα κελιά των κρατούμενων της 17N), εκείνο το βράδυ «υπερέβαλε» (ως όφειλε...): φράγματα πυρός, ελεύθεροι

σκοπευτές, τανκς, αύρες, τμήματα του στρατού, πρέπει να άφησαν πίσω τους κοντά στους 4000 νεκρούς. Η επίσημη ιστορία που έχει ένα νεκρολόγιο με 60 ονόματα και οι γελοιότητες του Πασαλάρη (που μιλάει για ελάχιστους νεκρούς), δεν αλλάζουν μια βασική αλήθεια: αυτή που λέει για παράδειγμα ότι το ΚΚΕ ανατέρεπε επίμονα τα μέλη του (και ξέρουμε όλοι ότι **έχει την δυνατότητα** για κάτι τέτοιο) να μην δηλώσουν τους νεκρούς τους, μια που το καθεστώς βρισκόταν ήδη σε διαδικασία φιλελευθροποίησης και η νομιμοποίηση του Κόμματος ήταν ήδη φανερή στον ορίζοντα, οπότε τέτοιου είδους εντάσεις (όπως ο καταλογισμός των νεκρών), δεν ήταν συμβατές με την στρατηγική του. Ένα άλλο γεγονός είναι ότι στην εξέγερση εκφράστηκαν από διαφορετικά κομμάτια των ανθρώπων που συμμετείχαν, εντελώς ανομοιογενή αιτήματα, που υπερασπίστηκαν και από εντελώς διαφορετικές πολιτικές συμπεριφορές: όταν η μικρή Μαρία έπαιζε με τα μικρόφωνα της συντονιστικής και εξέφραζε όλο το βάθος της ρηχής πολιτικής κουλτούρας της («αδέρφια μας στρατιώτες», κ.α.), κάποιοι ετοιμάζανε μολότωφ στην αυλή του ιδρύματος. Και όταν ο ευαίσθητος Παπαρήστος (που έχει το ανυπέροβλο θράσος να επιμένει στην πρωτοπορία της πλαστογράφησης με το φίλο του τον Λαλιώτη και να το παίζει παράλληλα και επαναστάτης) τραγουδούσε τον εθνικό ύμνο, κάποιοι είχαν πανό στα κάγκελα που έγραφαν «Κάτω το κράτος», ή «Ζήτω η παρούσα». Όπως και όταν κόσμος καθόταν και έτρωγε ξύλο, ή περιέμενε το Λαλιώτη να διαπραγματεύεται με την αριστερά την παράδοση του ιδρύματος στους μπάτσους, κάποιοι πολιορκούσαν υπηρεσίες και υπουργαία, ή μπλόκαραν όλο το βράδυ την Αλεξάνδρας με οδοφράγματα από αυτοκίνητα, εμποδίζοντας τα τανκς να κατεβούν από αυτή την πλευρά.

Φυσικά αυτή η πλαστογράφηση χρειαζόταν περισσότερη επεξεργασία για να αποκτήσει ακόμα εγκυρότερο συμβολικό περιεχόμενο. Σκεφτείτε για παράδειγμα αυτό το ανηδυστικό κατασκευάσμα, αυτό τον κακοφτιαγμένο πολτό που έχει το θράσος να αυτοσυστήνεται ως «γενιά του Πολυτεχνείου»: όλοι όσοι είναι σήμερα κοντά στα 50 (αποκατεστημένοι, αφεντικά ή προοιστάμενοι γενικά), ήταν στο Πολυτεχνείο εκείνο το βράδυ. Έχουμε ακούσει τόσες δεκάδες φορές την φράση «εγώ είμαι της γενιάς του Πολυτεχνείου» και τόσες συζητήσεις καφενεϊού για κείνη την ημέρα που τους περισσεύει το ψέμα και η ενοχή, που μόνο για την αλήθεια και την αυθεντικότητα δύο αφηγήσεων μπορούμε να μιλήσουμε. Η πρώτη, της μάνας ενός φίλου που μας είπε ότι πήγε στο Πολυτεχνείο εκείνο το βράδυ, έφαγε ένα σουβλάκι και μετά έφυγε. Η δεύτερη ενός τύπου που πήγε από περιέργεια προς την Πατησίων αργά τα ξημερώματα της βραδιάς της εισβολής και βλέποντας από μακριά τόσους μπάτσους, το έβαλε γρήγορα στα πόδια.

Το Πολυτεχνείο έχει λειτουργήσει στην Ελλάδα -κυρίως στην προ του εκσυγχρονισμού εποχή- όπως η Κολυμβήθρα του Σιλώαμ: όποιος είχε στο βιογραφικό του εκείνη την βραδιά εξασφάλισε για πάντα το πολιτικό του μέλλον. Από την άλλη, ακόμα και σήμερα συνεχίζει να λειτουργεί με τρόπο αντίστοιχο σε ένα άλλο πεδίο: πολλά νέα παιδιά βαφτίζονται πολιτικά κάθε επέτειο, μια βάφτιση όμως που σαν τέτοια κουβαλάει όλα τα μειονεκτήματα της χριστιανικής: οι ανάδοχοι είναι πολλοί και τα περιθώρια επιλογής λίγα.

Και τα παιδιά που σκοτώθηκαν για μας στο Πολυτεχνείο; Σχολικό ερώτημα, βγαλμένο κατευθείαν μέσα από εκθέσεις ιδεών τύπου «σκέφτομαι και γράφω». Και η απάντηση όμως που πρέπει να δοθεί σ' αυτό το μέρος του κόσμου που κατεβαίνει κάθε χρόνο για να «τιμήσει τους νεκρούς» με μια βόλτα στην Πανεπιστημίου και στην Βασιλίσσης Σοφίας (και δεν ανήκει βέβαια στην άλλη όχθη), πρέπει να δοθεί με τρόπο μαθητικό (δηλαδή απλό): τους νεκρούς του Πολυτεχνείου, όπως και όλους τους χιλιάδες νεκρούς που έχουν φύγει (και εξακολουθούν να φεύγουν ακόμα) σε πολύ πιο αντιφωτισμένους αγώνες, αγώνες καθημερινούς στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο, στην δουλειά, στο σπίτι, στην κρεβατοκάμαρα, στην γειτονιά, σε όλα τα μήκη και τα πλάτη αυτού του πλανήτη, τους φτύνεις κατάμουτρα αν τους τιμάς μια μέρα κάθε χρόνο, με μια **βόλτα** κάτω από τον φθινοπωρινό αθηναϊκό ουρανό. Όλα τα άλλα είναι απλές οδοντόπαστες (που λέει και ένας γνωστός μας).

Αυτή η πικρή γεύση στο στόμα τελειώνοντας αυτό το κείμενο, λέτε να είναι η γεύση της κοινοτοπίας;

Συνεχίζοντας την παράδοση που αρχίσαμε στο προηγούμενο τεύχος αντιγράφουμε από μία συσκευασία «πυρηνέλαιου»: «Έλαιο που περιέχει αποκλειστικά έλαια που προέρχονται από επεξεργασία του προϊόντος που ελήφθη μετά την εξαγωγή του ελαιολάδου και έλαια που ελήφθησαν απ' ευθείας από ελιές ή ελαιόλαδο που περιέχει αποκλειστικά έλαια που προέρχονται από επεξεργασία πυρηνών ελιάς και ελαίων που παράγονται απευθείας από ελιές. Διατηρήστε το σε μέρος σκιερό και δροσερό. (Γιατί τσαντίζεται εύκολα).» Έλαιος... Στις 45 λέξεις -των συστατικών να πούμε, της καταγωγής του:- αυτού του καταπληκτικού προϊόντος οι 10 είναι παράγωγοι της λέξης «έλαιο», και όμως αυτό το πράγμα **δεν είναι λάδι**. Και όμως ο άγνωστος τεχνοκράτης έχει γράψει ένα λαμπρό ποίημα, βρείτε μας ένα ποίημα 45 λέξεων αναλόγου βάθους, παρήχθη, μεταφορών και νοημάτων. Δεν γράφονται τέτοια πράγματα σήμερα.

Μία καταπληκτική ερμηνεία της πραγματικότητας διαβάσαμε στην εφημερίδα Στόχος, της γνωστής εφημερίδας που πληρώνεται από τις μυστικές υπηρεσίες του ελληνικού κράτους, με αφορμή τους ξυλοδαρμούς αφγανών μεταναστών. Κάτω από τον χριστουγεννιάτικο τίτλο «Βαράτε τους αλύπητα» λέει ότι οι μετανάστες μέσα στον τρόμο τους να γλιτώσουν από τους αστυνομικούς, οι οποίοι μπόυκαρσαν στο σπίτι τους, ηηδούσαν από τα παράθυρα και στην συνέχεια παρουσίασαν τους τραυματισμούς τους ότι και καλά τους έδειραν αστυνομικοί. Τι σατανικό σχέδιο! Το θέμα δεν είναι τι γράφουν αυτοί οι μαλάκες, το θέμα είναι αυτοί που τους πιστεύουν. «Τι κάνουν οι πούστηδες οι ξένοι» αναφώνησε αναγνώστης του τύπου στα μανταλάκια, παραμονές πρωτοχρονιάς και τράβηξε την προσοχή μας να μάθουμε τι διάολο κάνουν... Μάθαμε... Και ο εν λόγω αναγνώστης δεν γλίτωσε μερικών κοσμητικών επιθέτων άγιες μέρες... Προς το παρόν τους φασίστες τους δέρνει αλύπητα μόνο η μαλακία τους... (Πάντως οι ασφαλίτες καρφώνονται: η εμμονή τους με τις «εκπαρθευρώσεις» είναι γνωστή εδώ και πολλά χρόνια.)

Υπάρχει διάχυτη η εντύπωση σε σχέση με το παλλιρικό κύμα σε εκείνες τις περιοχές του κόσμου που υποτίθεται ότι είναι ο «τρίτος κόσμος» ότι αυτό ήταν «φυσική καταστροφή». Δεν υπάρχουν φυσικές καταστροφές, υπάρχουν φυσικά φαινόμενα. Αυτό αλήθεια είναι δύσκολο να το κώνεψουμε. Για την ακρίβεια, και αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον, σε έναν πολιτισμό που διατηρεί την ψευδαίσθηση ότι «γνωρίζει» την «φύση», φυσική καταστροφή ονομάζει την επαφή του με φυσικά φαινόμενα τα οποία δεν μπορεί να ελέγξει. Με αυτή την έννοια φυσική καταστροφή είναι εκείνο το φυσικό φαινόμενο που έρχεται σε σύγκρουση με το καπιταλιστικό φαντασιακό περί καθυπόταξης της φύσης. Επιπλέον, ένα άλλο μέτρο σύγκρισης είναι πόσους νεκρούς αφήνει πίσω της κάθε φυσική καταστροφή. Έτσι ένας σεισμός 5,9 ρίχτερ στην Αθήνα με 50 νεκρούς, είναι φυσική καταστροφή, αλλά ένας σεισμός 7,2 στο Τόκυο χωρίς κανένα νεκρό δεν είναι φυσική καταστροφή. Τολμούμε να πούμε ότι αν όλες αυτές οι περιοχές που επλήγησαν από το τσουνάμι ήταν ακατοίχτες δεν θα είχε συμβεί καμία «φυσική καταστροφή». Έχετε ακούσει ποτέ για φυσικές καταστροφές στη Σαχάρα, στην αρκτική ή στην Σιβηρία; Θα πει κανείς τι στο διάολο μας νοιάζουν όλα αυτά; Μας νοιάζουν γιατί και με κάτι τέτοιες μικρές λεπτομέρειες στέκεται στα πόδια της αυτή η κοινωνική οργάνωση. Υπερβολές ίσως...

Στις 19 του Μάρτη η αριστερά όλου του δυτικού ημισφαιρίου(και όχι μόνο),ετοιμάζεται να οργανώσει την επετειακή της διαδήλωση ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ. Με πολιτικούς όρους αυτή η στάση της αριστεράς είναι ανήθικη. Είναι ανήθικη γιατί η πάλη ενάντια στον πόλεμο και στον ιμπεριαλισμό είναι πρώτα και κύρια πάλη ενάντια στο σύστημα που γεννάει πολέμους και ιμπεριαλισμούς. Είναι πάλη ενάντια στο κράτος που ζει ο καθένας και το οποίο στηρίζει αυτόν τον πόλεμο με δεκάδες τρόπους και όχι γενικά και αόριστα ενάντια στους αμερικάνους(«φονιάδες των λαών...»). Ενάντια στα αφεντικά και στους προϊσταμένους του που βρίσκονται απέναντι του σε χιλιάδες άλλους πολέμους που διεξάγονται καθημερινά, μακριά από τα παραδοσιακά πεδία των μαχών.

Γιατί δεν υπάρχει πιο εύκολο πράγμα από τα κλείνει σφιχτά τα μάτια μπροστά στα εγκλήματα του δικού σου κράτους και των δικών σου αφεντικών και της κοινωνίας που τα στηρίζει, ή απλά τα ανέχεται, και να κατηγορείς το αιώνιο κακό. Αυτό άλλωστε το πράγμα είναι που συμφέρει και το δικό σου κράτος και τα δικά σου αφεντικά. Όλα αυτά η αριστερά τα γνωρίζει πολύ καλά, αλλά ο καιροσκοπισμός που την δέρνει και η φαντασίωση ότι θα μπει πρωτοπόρα στους «χιλιάδες» που δυνητικά κατεβαίνουν στους δρόμους (αν και το μετεωρολογικό δελτίο δεν προβλέπει μεγάλες προσελεύσεις κόσμου γι' αυτή την περίοδο, που ο πόλεμος στο Ιράκ δεν πουλάει και τόσο), δεν την αφήνουν να τα παραδεχτεί. Οι δεκάδες που σκοτώνονται καθημερινά στις πόλεις του Ιράκ, οι χιλιάδες που σκοτώνονται καθημερινά σε τόσους φανερούς και κρυφούς πολέμους αυτού του κόσμου, οι χιλιάδες που καταστρέφονται καθημερινά στα άλλα πεδία που διεξάγεται ο πόλεμος ενάντια στο Ιράκ, είναι φανερό ότι αποτελούν αντικείμενο άπειρου εμπαιγμού από τους επαγγελματίες «ευαίσθητους πολίτες» των δυτικών κρατών, που κατεβαίνουν μια φορά τον χρόνο για να διαδηλώσουν την αντίθεση τους σ' αυτό τον πόλεμο.

Και όλοι αυτοί δεν περιμένουν τίποτα από μια επετειακή διαδήλωση γιατί έχουν καταλάβει αρκετά καλά τον πραγματικό της ρόλο. Μένει αυτόν τον ρόλο να τον κατανοήσουν και οι έντιμοι άνθρωποι που διατηρούν ακόμα κάποιες αυταπάτες για την σημασία παρόμοιων εκδηλώσεων διαμαρτυρίας.

Το όνομα μας είναι η ψυχή μας

Τελικά, οι εκπλήξεις που μας επιφυλάσσει η ζωή είναι ατέλειωτες. Εκεί που περιμέναμε να ξαναζήσουμε την κωμικοτραγωδία του 1992-94 σαν καθαρή φαρσοκωμωδία, η μακεδονική μας πολιτική άρχισε ξαφνικά να θυμίζει (από άποψη πάθους) τη γνωστή «μάχη της φέτας» στους διαδρόμους των Βουξελλών.

Την πρώτη θέση από πλευράς ξένων επενδύσεων στην ΠΓΔΜ κατέχει η Ελλάδα, με το ύψος των άμεσων ελληνικών επενδύσεων που έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης να υπερβαίνει τα 500 εκατ. Δολάρια.

Πάνε πια οι καιροί που ο Θεσσαλονίκης Παντελεήμων κατακεραύνωνε τον «προδότη» Κλίντον, και χιλιάδες πονεμένοι εθνικόφρονες έκαναν ντου στο αμερικανικό προξενείο, διαμαρτυρόμενοι για την υπερατλαντική αναγνώριση της γειτονικής μας χώρας ως «ΠΓΔΜ».

Τη σημαντικότερη ελληνική επένδυση στη χώρα αποτελεί η αγορά του πλειοψηφικού πακέτου μετοχών του διυλιστηρίου Oka από την εταιρεία Ελληνικά Πετρέλαια και η κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκης-Σκοπίων.

Μακρινό παρελθόν και η μονοπώληση των ερτζιανών από τους κήρυκες του μίσους, που μας εξηγούσαν πόσο καταστροφική θα αποδειχθεί για τη χώρα μας η επιβίωση του γειτονικού «ψευδοκράτους».

Συγχρόνως έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικού ύψους επενδύσεις κυρίως από ελληνικούς τραπεζικούς ομίλους, την Εθνική Τράπεζα και την Alpha Bank.

Τώρα ο Αρχιεπίσκοπος διακηρύσσει την πίστη του στις καλές προθέσεις και τα πατριωτικά φρονήματα της πολιτικής ηγεσίας

Στρατηγικής σημασίας εξαγορά έχουν πραγματοποιήσει η εταιρεία TITAN, η οποία σε συνεργασία με την ελβετική Holderbank εξαγόρασε την τοπική εταιρεία τοιμών USJE.

Ο Παπαθεμελής συνιστά αυτοσυγκράτηση, οι εφημερίδες της Δεξιάς προειδοποιούν για τα αδιέξοδα των συλλαλητηρίων.

Στον κλάδο των τροφίμων η κοινοπραξία της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και της Coca-Cola 3E απέκτησε πακέτο μετοχών της Pivara Skorje, ενώ η αλυσίδα σουπερμάρκετ Βερόπουλος αποτελεί τη μόνη εταιρεία του κλάδου που διαθέτει καταστήματα σε δύο πόλεις της χώρας.

Οι γνωστοί μακεδονομάχοι της Βόρειας Ελλάδας καταγγέλλουν τους εξτρεμισμούς του εθνικιστικού πεζοδρομίου. Ακόμη κι ο Καρατζαφέρης διακηρύσσει ότι «εχθρός μας δεν είναι τα Σκόπια αλλά οι Αμερικανοί»...

Η βιομηχανία καπνών Καπνοβιομηχανία Μιχαηλίδης διαθέτει δύο εταιρείες στα Σκόπια, τις Strumnica Tabak και Jugotutun, ενώ η θυγατρική εταιρεία του ΟΤΕ Cosmofon έχει αποκτήσει τη δεύτερη άδεια κινητής τηλεφωνίας της χώρας

Είναι προφανές ότι η υλική βάση αυτής της «αυτοσυγκράτησης» δεν βρίσκεται μόνο στο πάθημα που έγινε μάθημα, καθώς σύμπασα η πολιτική τάξη φαίνεται να έχει συνειδητοποιήσει πόσο επικίνδυνο είναι να βγάξεις το τζίνι του εθνικισμού από το μπουκάλι του.

Ιδιοκτήτρια ενός από τα μεγαλύτερα λατομεία λευκού μαρμάρου στον κόσμο που βρίσκεται στα Σκόπια είναι η ελληνική Μάρμαρα Κυριακίδης.

Εξίσου καθοριστικό αποδεικνύεται το γεγονός ότι, για την προνομιακή πελατεία των ακροδεξιών κηρυγμάτων, η «αλβανική απειλή» ιεραρχείται πια πολύ υψηλότερα απ' ό,τι ο σφετερισμός του Μεγαλέξανδρου από τους ομόδοξους βόρειους γείτονές μας.

Μάλιστα, η θυγατρική της, Mermeren Combinat, εισήχθη προ μηνών στην Ελληνική Αγορά Αναδυόμενων Κεφαλαιαγορών του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Έπρεπε να βρεθεί στην εξουσία το κόμμα του αείμνηστου Μακεδόνα εθνάρχη, για να κυριαρχήσουν στην κοινωνία μας τα οράματα του «μετώπου λογικής» του Ανδριανόπουλου και του Μπίστη

Σε φόντο 20% μαύρο, άρθρο της Ελευθεροτυπίας με τίτλο «Βαστάτε με μη διαδηλώσω» στις 13/11/2004.

Σε φόντο 40% μαύρο, άρθρο της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας με τίτλο «Ελληνική πρωτιά στα Σκόπια» στις 14/11/2004.

Το συμπέρασμα που βγάξετε εσείς από όλα αυτά, είναι ότι η υλιστική βάση της ήπιας αποδοχής από το ελληνικό κράτος (και τους θεσμούς του), της αναγνώρισης της Μακεδονίας από τις ΗΠΑ, είναι η «συνείδηση της επικινδυνότητας του εθνικισμού» από την ελληνική πολιτική τάξη και «η αλλαγή προτεραιοτήτων των εθνικιστικών ομάδων», που τις ενοχλούν πια μόνο οι Αλβανοί; Και η «άλλη» δεν παίζει κανένα ρόλο δηλαδή; Έλεος, έτσι...

Ολοκλη-
ρώνουμε
εδώ την
δημοσίευση
αυτού του
κειμένου
του Hakim Bey.

Το επόμενο πρωί όμως η διασαλευμένη τάξη αποκαθίσταται. Η διαλεκτική μόνη της (αν όχι η «Ιστορία») δηλώνει ότι η μη διαχωρισμένη κουλτούρα είναι ένα ανάμεικτο «αγαθό», πάνω σε αυτό στηρίζεται μια διαχωρισμένη κοινωνία. Όπου η ιεραρχία δεν έχει εμφανιστεί δεν υπάρχει μουσική διαχωρισμένη από τις υπόλοιπες εμπειρίες. Από την στιγμή που η μουσική γίνεται μια κατηγορία (μαζί με την υπόλοιπη κατηγοριοποίηση της κοινωνίας), έχει αρχίσει ήδη να αλλοτριώνεται -εξού και η εμφάνιση του ειδικού, του μουσικού, και το σημάδι του taboo πάνω του. Εφόσον είναι αδύνατο να πούμε αν ο μουσικός είναι ιερός ή βλάσφημος (έτσι γίνεται αντιληπτή η φύση της κοινωνικής ρήξης) το taboo έρχεται να υπερεπείσει ακριβώς αυτό, λειτουργώντας σαν γέμισμα της ρωγμής (και να διατηρήσει το αρραγές της παράδοσης) θεωρώντας τον μουσικό εξίσου ιερό και βλάσφημο. Σαν αποτέλεσμα η ιεραρχική κοινωνία μοιράζει ποινές για όλες τις τάξεις-κάστες για την ενοχή που τους αναλογεί για την καταστροφή της κατάστασης της οικειότητας. Οι ιερείς και οι βασιλείς είναι πλαισιωμένοι από taboo -η παρθενία, η θυσία του (βαρετού) βασιλιά, κ.τ.λ. Η τιμωρία του καλλιτέχνη είναι να είναι ένα είδος περιθωριακού παράδοξα προσκολλημένου στις υψηλότερες λειτουργίες της κοινωνίας. [Να σημειωθεί ότι ο ποιητής δεν είναι «καλλιτέχνης» με αυτό το νόημα και μπορεί να ανέλθει κοινωνικά επειδή η ποίηση είναι λόγος, παρόμοια με αποκάλυψη. Η ποίηση στις παραδοσιακές κοινωνίες ανήκει στο «αριστοκρατικό» (π.χ. Ιρλανδία). Είναι ενδιαφέρον το ότι ο σύγχρονος κόσμος αντέστρεψε την πολικότητα στους όρους του χρήματος, έτσι ώστε ο «περιθωριακός» ζωγράφος και μουσικός είναι τώρα πλούσιοι και έτσι «υψηλότερα» από τον μη ανταμειβόμενο ποιητή.]

Η «αδικία» της κατηγοριοποίησης της μουσικής είναι ο διαχωρισμός της από «την φυλή» και όλους τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένου και του καθένα ξεχωριστά. Για αυτό εφόσον ο μουσικός εξοστρακίζεται, εξοστρακίζεται και η μουσική, γίνεται απρόσιτη. Αλλά αυτή η αδικία δεν γίνεται ορατή παρά μόνο όταν οι διαχωρισμοί και οι αλλοτριώσεις μέσα στην κοινωνία γίνουν τόσο επώδυνοι και έντονοι οπότε και μια ρήξη γίνεται αντιληπτή μέσα στην κουλτούρα. Το υψηλό και το χαμηλό είναι τώρα απρόσιτα -καμία αμοιβαιότητα. Οι αριστοκράτες ποτέ δεν ακούν

την μουσική του λαού και αντίστροφα. Η αμοιβαιότητα των υψηλών και των χαμηλών παραδόσεων σταματά -και έτσι δεν γονιμοποιεί η μια την άλλη, παύει η πολιτιστική ανανέωση μέσα στην «αρραγή» παράδοση. Στον δυτικό κόσμο αυτή η επιδείνωση του διαχωρισμού εμφανίζεται έντονα με την εκβιομηχάνιση και τον εμπορευματοποιημένο καπιταλισμό -αλλά υπήρχαν ήδη κάποια σημάδια στην σφαίρα της κουλτούρας. Ο Bach χρησιμοποίησε μια «λογική» μαθηματική φόρμα σύμφωνη με το 12-τονο σύστημα πάνω από τα πιο παλιά «οργανικά» συστήματα ενορχήστρωσης. Σχεδόν αδιάκριτα μια ρήξη είχε εμφανιστεί μέσα στην άθραυστη παράδοση -άλλες θα ακολουθήσουν. Η παντοδύναμη «έμπνευση» πραγματώνεται με αυτή «την ρήξη με την παράδοση», τιτάνιες μεγαλοφυΐες συνδέονται με αυτή τη νοσηρότητα.

Για «πρώτη φορά» για να το θέσουμε έτσι, εγείρεται το ερώτημα: -άσχετα αν κάποιος λέει ναι ή όχι στην ίδια την ζωή. Η πνευματική οδύνη του Bach (η «παράνοια» του πιστού που τζογάρει μόνο στην Πίστη) μερικές φορές επουλωνόταν με ένα «ρομαντικό» πέπλο σκοταδιού. Αυτές οι παρορμήσεις είναι «επαναστατικές» από σεβασμό για μια παράδοση, η οποία υποφέρει από σχεδόν αγιάτρευτες αντιφάσεις. Το απόλυτο όχι τους ανοίγει τις πιθανότητες για ένα ολοκαίνουριο ναί. Παρ' όλη την τρομάδη εσωτερική της ένταση, η μουσική του Bach είναι «θεραπευτική», διότι για να την δημιουργήσει έπρεπε να θεραπεύσει αρχικά τον εαυτό του. Θεραπευμένος -αλλά με τραύματα. Ο Bach σαν πληγωμένος θεραπευτής.

Δεν θα πρέπει να ξαφνιάζει το ότι ο κόσμος προτιμά τον Telemann. Ο Telemann ήταν επίσης μεγαλοφυΐα -όπως στο έργο του «Water Music»- αλλά η μεγαλοφυΐα του παρέμεινε σύμφωνη με την αρραγή παράδοση. Αν ο Bach είναι ο πρώτος μοντέρνος είναι επίσης ο τελευταίος αρχαίος. Αν ο Bach επουλώνει, ο Telemann είναι ήδη θεραπευμένος. Η κατάφαση του είναι το ναι που δεν ειπώθηκε ποτέ από το ιερό έθιμο -φυσικά, βέβαια κανείς δεν το σκέφτηκε αλλιώς. Ο Telemann είναι ακόμη -παν' απ' όλα- υπηρέτης μας. Αυτό το είδος της υγείας αποτέλεσε παράδειγμα για ελάχιστους συνθέτες μετά τον Telemann -ο Mendelsohn για παράδειγμα. Ίσως κάποιος να το αποκαλέσει «πινδαρικό», και ίσως κάποιος να το υπερασπιστεί ακόμα και απέναντι στην «ευφυΐα».

Η μποέμικη ζωή του μοντέρνου καλλιτέχνη, του «τόσο αλλοτριωμένο από την κοινωνία», δεν είναι τίποτα άλλο παρά η παλιά περιθωριακή πνευματικότητα των μουσικών και των καλλιτεχνικών καστών, επαναπλαισιωμένη σε μια οικονομία εμπορευμάτων. Ο Baudelaire (όπως επιχειρηματολογεί ο Benjamin) δεν είχε καμία οικονομική λειτουργία μέσα στην κοινωνία του 19^{ου} αιώνα -η περιθωριακή του πνευματικότητα εσωτερικεύθηκε και έγινε αυτοκαταστροφική, επειδή είχε χάσει την λειτουργικότητα της μέσα στην κοινωνία. Ο Villon ήταν το ίδιο μποέμ, αλλά είχε ακόμα την λειτουργικότητα του μέσα στην οικονομία -σαν κλέφτης! Το προνόμιο του καλλιτέχνη -να είναι μέθυσος και αμέριμνος- έγινε τώρα η κατάρα του. Ο καλλιτέχνης δεν είναι πια υπηρέτης -αρνείται να υπηρετήσει- παρά μόνο σαν ανεπίσημος νομοθέτης. Σαν επαναστάτης. Ο καλλιτέχνης τώρα απαιτεί, όπως ο Beethoven, είτε μια πρωτοποριακή θέση, ή -όπως ο Baudelaire- απόλυτη εξορία. Ο μουσικός δεν δέχεται πια την χαμηλή κοινωνική θέση, θα πρέπει να είναι είτε Βραχμάνος είτε περιθωριακός.

Ο Wagner -και ο Nietzsche όταν προπαγάνδιζε τον Wagner- αντιλήφθηκε μια μουσική επανάσταση ενάντια στην θραυσμασμένη τάξη

για χάρη μιας νέας και υψηλότερης (συνειδητής) μορφής της κατάστασης της οικειότητας: -την ολοκληρωμένη Διονυσιακή κουλτούρα θεωρημένη ως τον επαναστατικό σκολό του ρομαντισμού. Ο περιθωριακός σαν βασιλιάς. Η όπερα είναι η ουτοπία της μουσικής (όπως κατάλαβε και ο Fourier). Στην όπερα η μουσική πλησιάζει τον λόγο! και έτσι συναγωνίζεται το μονοπώλιο της αποκάλυψης στο νόημα.

Αν η όπερα απέτυχε ως επανάσταση -όπως κατέληξε να πιστεύει ο Nietzsche - απέτυχε επειδή το κοινό δεν αρνήθηκε τον ρόλο του. Η όπερα του Wagner ή του Fourier μπορεί να επιτύχει μέσα στην κοινωνία μόνο αν γίνει η ίδια κοινωνία- εξαφανίζοντας την κατηγοριοποίηση της τέχνης, της μουσικής σαν κάτι το διαχωρισμένο από την ζωή. Το κοινό πρέπει να γίνει η όπερα. Αντίθετα -η όπερα έγινε ...ένα ακόμη εμπόρευμα. Μια δημόσια τελετή που γιορτάζει τις μετα-ιεροποιημένες κοινωνικές αξίες της κατανάλωσης και του συναίσθηματος -η ιεροποίηση του μη ιερού. Ένα βήμα ακόμα στο δρόμο για το θέαμα.

Η εμπορευματοποίηση της μουσικής μετρά με ακρίβεια την αποτυχία της ρομαντικής επανάστασης της μουσικής -την μουσικοποίηση της στο ρεπερτόριο, τον Κανόνα- ή αφομοίωση της διαφωνίας σαν ρητορική του φιλελευθερισμού, «κουλτούρα και γούστο». Κύμα μετά από κάθε κύμα της «πρωτοπορίας» προσπάθησε να ξεπεράσει τον πολιτισμό -μια διαδικασία που μόνο τώρα φτάνει στο τέλος της με την αποθέωση της εμπορευματοποίησης, την «τελική της έκσταση».

Όπως ισχυριζόταν ο Bloch και ο Benjamin, κάθε τέχνη που ξεφεύγει από την κατηγορία του kitsch εμπεριέχει αυτό που θα μπορούσε να αποκληθεί ουτοπικό ίχνος -και αυτό ισχύει όντως για την μουσική (και ισχύει ακόμα περισσότερο αν δώσουμε στην μουσική την μετασημσιολογική αμεσότητα της). Τελικά είναι αυτό το σημείο που θα βοηθήσει να αντιμετωπιστούν τα ισχυρά επιχειρήματα ενάντια στην μουσική του J. Zerzan στο «Η Τονικότητα και η Απολυτότητα» -ότι δηλ. όλες οι αλλοτριωμένες μορφές της μουσικής λειτουργούν τελικά σαν έλεγχος. Το να ισχυρίζεται κανείς όμως ότι η ίδια η μουσική, σαν γλώσσα, είναι μια μορφή αλλοτριώσης, απαιτεί την «αδύνατη» επιστροφή στο «παλαιολιθικό» το οποίο είναι σχεδόν προ-«ανθρώπινο». Αλλά ίσως η Λίθινη Εποχή να μην είναι κάπου αλλού, απομακρυσμένη και σχεδόν απρόσιτη, αλλά περισσότερο (από μια άποψη) παρούσα. Ίσως θα έπρεπε να αποπειραθούμε όχι μια επιστροφή στην Λίθινη Εποχή αλλά μια επιστροφή της Λίθινης Εποχής (συμβολομένη στην πραγματικότητα, από την μεγάλη ανακάλυψη του Παλαιολιθικού που προέκυψε πρόσφατα). Λίγες δεκαετίες πιο πριν τα πολιτισμένα αυτά δεν μπορούσαν κυριολεκτικά να ακούσουν «πρωτόγονη» μουσική παρά μόνο σαν θόρυβο- οι Ευρωπαίοι δεν μπορούσαν καν να ακούσουν την μη αρμονική παραδοσιακή κλασική μουσική της Ινδίας ή της Κίνας παρά μόνο σαν άνευ νοήματος σκουπίδια. Το ίδιο ίσχυε για την παλαιολιθική τέχνη, για παράδειγμα -κανένας δεν είχε προσέξει την ζωγραφική των σπηλαίων παρά μόνο στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, παρ' όλο που είχαν ήδη «ανακαλυφθεί» πολλές φορές. Ο πολιτισμός καθορίστηκε από την ορθολογιστική συναίσθηση, ο ορθολογισμός καθορίστηκε ως η πολιτισμένη συναίσθηση -έξω από αυτή την απολυτότητα μόνο χάος και καθαρή ακαταληψία μπορούν να υπάρξουν. Αλλά τώρα τα πράγματα έχουν αλλάξει -ξαφνικά και ενώ το «πρωτόγονο» και το «παραδοσιακό» ήταν στα όρια της εξαφάνισης, τώρα μπορούμε να τα ακούσουμε. Πως και γιατί;

Αν το ουτοπικό ίχνος μπορεί τώρα να ακουστεί, αυτό συμβαίνει μόνο επειδή η «διερωτημένη κατάσταση» πλησιάζει κατά κάποιο τρόπο στο τέλος της. Η μεγάλη Βαβυλωνιακή απάτη έχει αδυνατίσει τόσο ώστε να είναι πια ημιδιαφανής, αν όχι εντελώς διαφανής. Το βασίλειο του εμπορεύματος απειλείται από έναν μαζικό ξεσηκωμό από την αδυναμία συγκέντρωσης στα media της ύπνωσης. Μια τάση για το αυθεντικό εμφανίζεται, υποφέρει εκατομμύρια παγίδες και αντικατοπτρισμούς, εκατομμύρια άδειες υποσχέσεις -αλλά αρνείται να εξατμιστεί. Αντίθετα υδροποιείται -επιπλέον στερεοποιείται. Νεοσαμανικοί τρόποι αφύπνισης καταλαμβάνουν χαμένα ή fractal ξεδιπλώματα του χάσματος της συναίνεσης και του ελέγχου. Τα ψυχεδελικά και ο

ανατολίτικος μυστικισμός οξύνουν αυτή, μάζες αυτήν, για μια γεύση του άθραυστου, της κατάστασης της οικειότητας, και της γιορτής της υλοποίησης.

Υπάρχει πράγματι πρόβλημα με την εμπορευματοποίηση της μουσικής; Γιατί θα έπρεπε να υιοθετήσουμε μια «ελιτιστική» στάση τώρα, καθώς η νέα τεχνολογία κάνει πιθανή μια «μαζική» συμμετοχή στην μουσική διαμέσου της εικονικής αιωνιότητας της επιλογής, και την «ηλεκτρική δημοκρατία» της μουσικής σύνθεσης; Γιατί παρατονόμαστε για τον εκφυλισμό της αύρας του «έργου τέχνης» στην εποχή της μηχανικής παραγωγής, σαν να μπορούσε ή θα έπρεπε η τέχνη να υπερασπίζεται σαν μια κατηγορία υψηλών αξιών;

Αλλά δεν είναι ο «Δυτικός Πολιτισμός» που υπερασπιζόμαστε εδώ, και δεν είναι ούτε η ιερότητα της αισθητικής παραγωγής. Ισχυριζόμαστε ότι η συμμετοχή στο εμπόρευμα μπορεί μόνο να σημαίνει μια εμπορευματοποίηση της συμμετοχής, μία προσομοίωση της αισθητικής δημοκρατίας. Μια καλύτερη έκδοση της Παλιάς Απάτης, που υπόσχεται «το αυθεντικό πράγμα τώρα», αλλά το μόνο που φέρνει είναι μια ακόμα προδοσία της ελπίδας. Το πρόβλημα της μουσικής παραμένει το ίδιο -αυτό της αλλοτριώσης, του διαχωρισμού καταναλωτών και παραγωγών. Παρ' όλες τις θετικές δυνατότητες που προσφέρονται στο υπάρχον από τον μεγάλο πολλαπλασιασμό των πόρων που έγιναν προσβάσιμοι διαμέσου της αναπαραγωγής της τεχνολογίας, το συντριπτικό σύμπλεγμα της αλλοτριώσης υπερεπεί των εξεγερτικών αντίρροπων δυνάμεων της ουτοπίας. Η ανακάλυψη της μουσικής του «τρίτου κόσμου» (δηλ. πρωτόγονη και παραδοσιακή) οδηγεί στην οικειοποίηση και την διάλυση παρά στην συνεργασία για την διασταύρωση των πολιτισμών και του αμοιβαίου εμπλουτισμού. Ο πολλαπλασιασμός των φτηνών τεχνολογιών της μουσικής σύνθεσης αρχικά ανοίγει νέες και πραγματικές λαϊκές/δημοκρατικές δυνατότητες, όπως στη dub και τη gar -αλλά η «Βιομηχανία» ξέρεει πολύ καλά πως να φειχτοποιεί και να αλλοτριώνει αυτές τις εξεγερτικές ενέργειες -χρησιμοποιεί τις για να πουλήσετε junkfood και παπούτσια.

Καθώς προσπαθούμε να απλώσουμε το χέρι μας για να ακουμπήσουμε την μουσική αυτή ξεγλιστράει από το κράτημα μας σαν αντικατοπτρισμός. Παντού σε κάθε εστιατόριο, κατάσταση, δημόσιο χώρο, υποφέρουμε από την «ηχητική μόλυνση» της μουσικής -η απόλυτη παρουσία της μετρά την απουσία μας, την έλλειψη της συμμετοχής και της «επιλογής».

Και τι μουσική! Εξαγορασμένες και έχοντας άφεση αμαρτιών παραχαράξεις όλης της «επαναστατικής» μουσικής του παρελθόντος, η πάλλουσα σεξουαλική μουσική που κάποτε ακουγόταν σαν την νεκρική καμπάνα του Δυτικού Πολιτισμού, τώρα γίνεται ηχητική ταπειταρία για να κρύψει μια πρόσοψη γεμάτη με σήγματα, χαραμάδες, απουσίες, φόβους- το παυσίτονο για την απελπισία και την ανομία -μουσική για ασανσέφ, για αίθουσες αναμονής, που χτυπά στον ρυθμό των 4/4, ο παλιός τετράγωνος ρυθμός του ευρωπαϊκού ρασιοναλισμού, αρωματισμένη με ομοιοπαθητικό άρωμα αφρικανικής ζέστης ή ασιατικής πνευματικότητας -το ουτοπικό ίχνος- μηνής της νεότητας προδομένες και μεταμορφωμένες στο ατμοσφαιρικό ισοδύναμο του Prozac και του Colt 45. Και ακόμα κάθε γενιά θεωρεί αυτή την «επανάσταση» σαν δική της, προσθέτοντας ή αφαιρώντας μια νότα ή ένα ρυθμό εδώ ή εκεί, σπρώχνοντας την υπόθεση της «υπέρβασης» λίγο παραπέρα, και αποκαλώντας αυτό «νέα μουσική» -και κάθε γενιά στην στροφή μεταβάλλεται απλά σε μια στατιστική μάζα απασχολημένων καταναλωτών που δημιουργεί την μουσική των αεροδρομίων του μέλλοντος της, πενθώντας τα «sell outs», αναρωτόμενη τι πήγε λάθος.

Η δυτική κλασική μουσική έγινε το σύμβολο της κυριαρχίας της αστικής τάξης -αλλά είναι ένα κενό σύμβολο εφόσον η περίοδος της αρχικής της παραγωγής έχει τελειώσει. Δεν υπάρχουν άλλες συμφωνίες να γραφτούν στην ντο μείζονα. Ο σειριαλισμός, η 12-τονη κλίμακα και όλες οι πρωτοπορίες του 20^{ου} αιώνα έφεραν μια επανάσταση αλλά δεν κατάφεραν να εμπνεύσουν παρά μόνο μικρές ελίτ, και σίγουρα απέτυχαν να αποδομήσουν τον Κανόνα. Στην πραγματικότητα η απόλυτη αποτυχία αυτής της «μοντέρνας» μουσικής

είναι κατά κάποιο τρόπο ενθαρρυντική, στο βαθμό που επέτρεψε στην μουσική να ανακηφίσει κάτι από την αθώα ένθερμη επιθυμία της εξέγερσης -π.χ. ο Harry Prach. Αλλά ακόμα θυμάμαι με τρόμο ένα συμβάν στο Shiraz (Ιράν), όπου το Φεστιβάλ των Τεχνών είχε καλέσει τον K. Stockhausen να παρουσιάσει την μουσική του στον «λαό» της πόλης και όχι αποκλειστικά στους αριστοκράτες της Τεχεράνης και τα διεθνή αρπακτικά της κουλτούρας του ακροατηρίου του φεστιβάλ. Τι ντροπή! Και η επανάσταση που σάρωσε την πόλη μερικά χρόνια αργότερα δεν χρώσταγε τίποτα σε τέτοια «γενναιοδωρία» -εκτός από το μίσος για την «παραγκιακή» δυτική μουσική, την οποία και απαγόρευσε. Όσο για τον Mozart (για να πάρουμε ένα αρχέτυπο), πως μπορεί να «σωθεί» από την Βιομηχανία και τα Ιδρύματα, από τα CD και το ραδιόφωνο, από το Κέντρο Lincoln και το Κέντρο Kennedy, από το Hollywood και τη MUZAK; Θυμάμαι ένα απόσπασμα από μια ιστορία του Carson McCullers, στην οποία ένα φτωχό κορίτσι ακούει εκστασιασμένο, για πρώτη φορά, ένα δίσκο 78 στροφών του Mozart από την πόρτα ενός πλούσιου γείτονα -ένα μοναδικό παράδειγμα μιας ουτοπίας της στιγμής. Ακόμα και η τεχνολογία της αλλοτρίωσης μπορεί να είναι «μαγική» -αλλά μόνο κατά λάθος, χυαία και διαστρεβλωμένη. Ένα μακρινό ραδιόφωνο μια μοναχική νύχτα σε μια τροπική πόλη στην Ιάβα, ας πούμε, που παίζει μερικά ατελείωτα Ramayana-drama μέχρι την αυγή -ή για παράδειγμα... επιλέξετε την αγαπημένη σας (πιθανά ερωτική) στιγμή της μνήμης σας, που έχει μια ουλή από ένα θραύσμα μουσικής ακουόμενο κατά λάθος. (Καλύτερα να ελπίζετε ότι ο LITE-FM δεν θα βρει ποτέ αυτό το θραύσμα, διότι θα το μετατρέψουν σε νοσταλγία και θα το χρησιμοποιήσουν για να πουλήσουν πίσω σε σένα τις δικές σου επιθυμίες, και να αλυσοδέσουν αυτή την γλυκιά ανάμνηση για πάντα με την αηλιότητα του γυρολόγου.)

...Λοιπόν το παραδεχτήκαμε -υπάρχει πρόβλημα. Δεν είναι όλα πάντα για καλό στον κόσμο του (καθ)Υστερού(μενου)² Καπιταλισμού -η μουσική μας θυμίζει ένα από αυτά τα κινηματογραφικά θύματα των βαμπύ, ήδη τόσο αποστραγγισμένο από ζωή σαν να είναι ήδη ένα από τους Απέθαντους -θα την εγκαταλείψουμε;

Υπάρχει κάποια «λύση» για αυτό το πρόβλημα, κάποια θεραπεία η οποία δεν είναι κάποια μορφή αντίδρασης, που θα μας ξαποστεύει πίσω σε κάποιο ιδανικό παρελθόν; Έχει επιπλέον καμία χρησιμότητα να βασίζουμε την κριτική μας στην υπόθεση ότι η μουσική ήταν ή θα είναι «καλύτερη» κάποια στιγμή της ιστορίας; Είναι η «οπισθοδρόμηση» κάποιο καλύτερο μοντέλο από την «πρόοδο»;

Καταρχήν, είναι η ίδια η μουσική το ερώτημα, ή αντίθετα θα έπρεπε να επικεντρωθούμε στην παραγωγή της μουσικής, και στην κοινωνική δομή που καθορίζει αυτή την παραγωγή; Με άλλα λόγια ίσως η μουσική θα έπρεπε να θεωρηθεί «αθώα», τουλάχιστον σε σύγκριση με τον αστερισμό της αλλοτρίωσης, της προδοσίας και της μονοπωλίου που ενίοτε θεωρείται η Βιομηχανία -το μουσικό χέρι του θεάματος, δηλαδή. Σε σύγκριση, η μουσική είναι το θύμα, και όχι η αιτία του «προβλήματος». Και οι μουσικοί; Είναι μέρος της Βιομηχανίας, ή είναι και αυτοί (όπως η Μούσα τους) απλά θύματα; Μέρος του προβλήματος ή μέρος της λύσης; Ή είναι όλη η παραπάνω λογική τίποτα περισσότερο από την ιδεολογία μιας ανεπαίσθητης αντίδρασης -έναν πρώιμος πουριτανισμός- άλλη μια ψευδής απολυτότητα;

Αν θέλουμε να αποφύγουμε τους ύποπτους κύκλους των

ανταποδοτικών προσβολών (ή του μουσικού ρεβανσισμού) θα χρειαστούμε μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση -και αν η προσέγγιση μας (η στρατηγική μας) δεν βασιστεί στην «Ιστορία» -είτε της ίδιας της μουσικής είτε της παραγωγής της- τότε ίσως θα έπρεπε να ριζώσει πάνω στην ουτοπική ποιητική. Με αυτό το νόημα δεν θα υιοθετήσουμε κάποιο ουτοπικό σύστημα σαν μοντέλο -το οποίο θα μας βολώσει σε μια νοσταλγία για κάποιο χαμένο μέλλον- αλλά αντίθετα, αρχικά, θα χρησιμοποιήσουμε την ιδέα της ουτοπίας, ή ακόμα την επιθυμία για ουτοπία. Η μουσική, μετά από όλα αυτά, απευθύνεται στις επιθυμίες πιο άμεσα από τις άλλες τέχνες, έτσι όπως αυτές φιλτράρονται από το λόγο και την εικόνα. (Αυτό εξηγεί μερικώς την δυσπιστία του Ισλάμ για την μουσική.) Η μουσική είναι η πιο προσπελάσιμη από τις

τέχνες -ίσως όχι η «συμπαντική γλώσσα», εκτός ίσως από «μια γλώσσα των πουλιών». Η «συμπαντική» έκφραση της μουσικής βρίσκεται στην άμεση σύνδεση της με την ουτοπική επιθυμία, ή συναίσθημα, και πέρα από αυτό στην ουτοπική φαντασία. Αλλά η διεισδυτικότητα της στο χώρο και την απόλαυση, η μουσική εκφράζει και επικαλείται μια «τέλεια» στιγμή (αλλάγαμένη από τύχη και φόβο) και μια «τέλεια» απόλαυση (απαλλαγμένη από κάθε τύχη). Η μουσική είναι άσωφη, επιπλέον προέρχεται από το σώμα και απευθύνεται σε αυτό -και αυτό μετατρέπεται σε ουτοπική την φύση της. Επειδή ουτοπία σημαίνει «ου τόπος», και επιπλέον αφορά πάνω από όλα το σώμα.

Σαν παράδειγμα (όχι σαν μοντέλο), ίσως επιτρέψουμε στην σύλληψη του Fourier για την όπερα όπως «θα είναι» στην ουτοπία, ή την κοινωνική κατάσταση της Αρμονίας, όπως αποκαλύπτει την ουτοπία. Η όπερα σαν ένα «ολοκληρωμένο έργο τέχνης» θα συμπεριλαμβάνει μουσική και στίχους, χορό, μουσική, ζωγραφική, ποίηση -σε ένα σύστημα βασισμένο στις «αναλογίες» ή στις μυστηριώδεις αντιστοιχίες ανάμεσα στις αισθήσεις και τα αντικείμενα τους. Για παράδειγμα, οι δώδεκα τόνοι στην μουσική ανταποκρίνονται στα δώδεκα πάθη (επιθυμίες ή συναίσθημα), στα δώδεκα χρώματα και στις δώδεκα βασικές Σειρές της Φάλαγγας ή της ουτοπικής κοινότητας. Ορχηστρώνοντας αυτές τις ανταποκρίσεις, οι Αρμονιακές όπερες θα είναι κατά πολύ ανώτερες από τα ασημαντα μουσικά δράματα του πολιτισμού, σε ομορφιά, πολυτέλεια, έμπνευση, χωρίς να αναφέρουμε και το καθαρό περιεχόμενο τους. Θα χρησιμοποιήσουν την ιερογλυφική επιστήμη της Αρμονιακής τέχνης για να προωθήσουν την εκπαίδευση, την προπαγάνδα, την ψυχιαγωγία, το καλλιτεχνικό ξεπέραςμα και την ερωτική ολοκλήρωση -όλα σε ένα. Ήχος, όραση, νόημα και όλες οι αισθήσεις θα ανταποκρίνονται στο σύνπλεγμα των πολυδιαστατικών συμβολισμών της όπερας, κατασκευασμένοι από λέξεις και μουσική, λογική και συναίσθημα, και ίσως αφή και όσφρηση. Αυτοί οι συμβολισμοί θα δημιουργούν ένα άμεσο «ηθικό» αποτέλεσμα εξίσου στο κοινό και τους ηθοποιούς (κάτι παρόμοιο με αυτό που οραματίστηκε ο Brecht για το «Επικό Θέατρο») -και το ακροατήριο, οι θεατές στην Αρμονία στην πραγματικότητα θα τείνουν στην αυτοκατάργηση τους, θα τείνουν στο να μεταβληθούν σε μέλος της Όπερας (τουλάχιστον δυνητικά), έτσι ώστε ο διαχωρισμός μεταξύ «καλλιτέχνη» και «κοινού» -το προσκήνιο για να το θέσουμε έτσι- θα καταρρεύσει, θα γίνει προσπελάσιμος, και τελικά θα εξαφανιστεί. Όλοι οι Αρμονιακοί θα αγγιχτούν από την μεγαλοφυΐα στην όπερα -αυτός είναι ο σκοπός των ιερογλυφών, αυτό είναι το «ηθικό αποτέλεσμα» (η λέξη μπαίνει σε εισαγωγικά επειδή ο Fourier μισούσε τον μοραλισμό όσο και ο Nietzsche Ίσως το «πνευματικό» να ήταν καλύτερος όρος.) Αυτή η «αρμονική σχέση» στην δημιουργία και την εμπειρία της όπερας είναι (για τον Fourier) ένα μοντέλο της δομής της ουτοπικής κοινότητας. Η φάλαγγα θα είναι αυθόρμητα ό,τι είναι η όπερα για την τέχνη. Ως συνέπεια ο Fourier επανανακάλυψε την πρωτόγονη τελετουργία, τον χορό /τη μουσική /την αφήγηση /τη μεταμφέση /τη θυσία, όλα όσα αποτελούν την φυλή στο περιεχόμενο της τέχνης, τη συνδημιουργία του ίδιου του εαυτού της φυλής στην αισθητική φαντασία. Ο Fourier είχε θεραπεύσει το ρήγμα (τουλάχιστον στα γραπτά του -στην φαντασία του) αλλά όχι με μια επιστροφή σε κάποια παραδεισένια τελειότητα του παρελθόντος. Στην πραγματικότητα για τον Fourier τον ίδιο, η Αρμονία δεν ήταν καν μια πολιτεία του μέλλοντος τόσο όσο ένα πιθανό παρόν.

Πίστευε ότι αν μια ομάδα (1620 απόμων ακριβώς) ξεκινούσε να οικοδομήσει ένα φαλασθήριο και αρχίσει να ζει σύμφωνα με την παθιασμένη έλξη, όλος ο κόσμος θα προσηλυτιζόταν μέσα σε δύο χρόνια. Αντίθετα με τους More, Bacon και Campanella και τους άλλους ουτοπιστές, τα σχέδια του Fourier δεν εννοούνταν σαν ειρωνεία, ούτε σαν κριτικές, ούτε σαν επιστημονική φαντασία, αλλά σαν σημάδια πάνω σε ένα χάρτη για (μη βίαη) και άμεση επανάσταση. Με αυτό το νόημα μοιάζει στους (μωπητούς του) σύγχρονους Owen και St. Simon -αλλά αντίθετα από αυτούς δεν τον ενδιέφερε η οριοθέτηση της επιθυμίας αλλά η απόλυτη της απελευθέρωση -και σε αυτό μοιάζει κατά πολύ με τον Blake ή (όπως οι οπαδοί του Fourier αρέσκονται να διακηρύττουν) με τον Beethoven, παρά με κάποιον από τους σοσιαλιστές, είτε

«ουτοπικούς» είτε «επιστημονικούς».

Η εξαφάνιση του κοινού στην όπερα του Fourier μας θυμίζει όσο τίποτα το καταστασιακό πρόγραμμα για το «ξεπέραςμα και την πραγματώση της τέχνης». Η Αρμονιακή όπερα ξεπερνά τον εαυτό της σαν μια ξεχωριστή κατηγορία καλλιτεχνικής παραγωγής, όπου αυτή η ξεχωριστή κατηγορία συνεπάγεται την εμπορευματοποίηση και την κατανάλωση, μόνο για να αναγνωρίσει τον εαυτό της σαν «καθημερινή ζωή». Αλλά είναι μια καθημερινή ζωή μεταμορφωμένη και καθορισμένη από το «θαυμαστό» (όπως το έθεσαν οι σουρρεαλιστές³). Είναι μια κοινωνική και μοναδική μηχανή επιθυμιών. Είναι το πεδίο της απόλαυσης. Είναι μια πολυτέλεια -μιας μορφής υπερβολής (όπως το έθεσε ο Bataille). Είναι η γενναιοδωρία του κοινωνικού στον εαυτό του -σαν μια γιορτή μόνο πιο τυπική, ένα πανηγύρι σαν τελετή παρά σαν όργιο. (Φυσικά το όργιο είναι η άλλη μεγάλη αρχή της οργάνωσης της φαλασθηριακής ζωής!) Η όπερα με αυτό το νόημα μας συμπεριλαμβάνει. Από την σκοπιά μας μιτορούμε τώρα να πούμε ότι η μουσική είναι δική μας -όχι κάποιου άλλου- ούτε του μουσικού, ούτε της δισκογραφικής εταιρείας, ούτε του ραδιοφωνικού σταθμού, ούτε του μαγαζάτορα, ούτε της εταιρείας MUZAK, ούτε του διαβόλου -αλλά δική μας. Στο περιοδικό Noise, στην «Πολιτική Οικονομία της Μουσικής» (1977), ο Jacques Attali προτείνει αυτό το «στάδιο» στο πιθανό μέλλον της μουσικής να ονομαστεί στάδιο της «Σύνθεσης» -«έναν θόρυβος της Γιορτής και της Ελευθερίας», σαν «ουσιαστικό στοιχείο στην στρατηγική για την έλευση μιας πραγματικής νέας κοινωνίας». Η Σύνθεση απαιτεί «την καταστροφή όλων των συσσωρευμένων ομοιοτήτων» -δηλ. αποφεύγει την αναπαράσταση και την εμπορευματοποίηση και την μηχανική αναπαραγωγή ως «την σωπή της επανάληψης». «Η εμφάνιση της ελευθέρως πράξης, της εσωτερικής διαύγειας, της απόλαυσης στο είναι και όχι στο έχουν» είναι (βίαη) αντίθετη στην αλλοτρίωση, με την οποία ο «μουσικός χάνει την κατοχή της μουσικής». Στη Σύνθεση, «η ακρόαση της μουσικής, σημαίνει την επανεμφάνιση της, να τίθεται σε λειτουργία, να κατευθυνθεί προς μια άγνοση πράξις⁴» (Barthes). Ο Attali προειδοποιεί ότι η «βλασφημία δεν είναι ένα σχέδιο, όσο τουλάχιστον ο θόρυβος είναι ένας κώδικας. Η αναπαράσταση και η επανάληψη, προηγήματα της έλλειψης, είναι πάντα ικανά να αφομοιώσουν την ενέργεια της απελευθερωτικής γιορτής.» Η αληθινή συνείδηση απαιτεί «ένα αληθινά διαφορετικό σύστημα οργάνωσης... έξω από το νόημα, την χρήση και την ανταλλαγή», δηλ. σηματοδομένο μερικώς από την «Επιστροφή των Ζογκλέρ» από «την επανεμφάνιση των πιο αρχαίων μορφών της παραγωγής», όπως επίσης και από την επινόηση νέων οργάνων και ανακαλυφμένων τεχνολογιών (όπως στην Dub). Η μουσική διαχωρίζεται από την εργασία και γίνεται μια μορφή «τεμπέλιás». «Το πεδίο του εμπορεύματος έχει πια διαλυθεί». «Η συμμετοχή στο συλλογικό παιχνίδι» και «η άμεση επικοινωνία» έχουν ως στόχο «να εντοπίσουν την απελευθέρωση όχι σε ένα μακρινό παρελθόν... αλλά στο παρόν, στην παραγωγή και στην απόλαυση του καθενός». Με αυτό το νόημα, τότε, «η μουσική εμφανίζεται ως μια σχέση με το σώμα και ως διαύγεια»: μια ερωτική σχέση. Στη Σύνθεση, «η παραγωγή συγχωνεύεται με την κατανάλωση... στην ανάπτυξη της φαντασίας διαμέσου του σχεδιασμού προσωπικών κήπων». «Η Σύνθεση απελευθερώνει τον χρόνο, έτσι ώστε αυτός να βιώνεται και όχι να συσσωρεύεται... σε εμπορεύματα». Εξαιτίας της αναρχικής φύσης της Σύνθεσης και των συνεπαγόμενων κινδύνων της κακοφωνίας, «η ανοχή και η απονομία» πρέπει να εννοηθούν εκ των προτέρων ως βασικές συνθήκες.

Ο Attali επίσης ανησυχεί για «την αδυναμία του αυτοσχεδιασμού», και την έλλειψη μουσικής ικανότητας σε ορισμένα άτομα: παράνα, αυτές οι ενστάσεις δεν είναι απόλυτες -και από την άλλη αν ανακαλέσουμε το μοντέλο της όπερας του Fourier, θα παρατηρήσουμε ότι οι ατάλαντοι στην μουσική αξίζουν το ίδιο στην Αρμονιακή Κοινωνία όσο και τα μουσικά ταλέντα. «Η Σύνθεση έτσι μας οδηγεί σε μια ανοιχτή αντίληψη της ιστορίας, μια ιστορία που είναι ανοιχτή, ασταθής... στην οποία η μουσική επαναοικειοποιείται το χώρο και το χρόνο». «Είναι επίσης η μόνη ουτοπία που δεν είναι μια μάσκα του πεσιμισμού».

Μήπως η ήδη αναγκαία εξαφάνιση του κοινού προδικάζει ένα στάδιο «πέρας» από αυτό της Σύνθεσης και των Ουτοπικών Ποιητικών -ένα στάδιο της εξαφάνισης του μουσικού; Όχι σύμφωνα με τον Fourier. Το πάθος για την μουσική, δεν είναι ακριβώς το πάθος, ας πούμε, για την κηπευτική -παρόλο που πολλοί Αρμονιακοί θα είναι εξίσου άριστοι και στα δύο. Αλλά είναι φανερό ότι η όπερα θα συνεχίσει να έχει τους «αστέρες» της, ακόμα και αν αυτές οι διασημότητες θα είναι εξίσου

ειδήμονες σε δεκάδες τέχνες και δεξιότητες. Επιπλέον, χάρη στην απελευθέρωση όλων των Παθών για να ακολουθήσουν τις επιθυμίες τους, το «ατέλειο» θα αυξηθεί σε τρομακτικό βαθμό, τέτοιο ώστε (για παράδειγμα), «ο πλανήτης θα έχει 37 εκατομμύρια ποιητών ισάξιων του Ομήρου» (Θεωρία των τεσσάρων κινήσεων, σελ. 81) -και ανυπόλογα εκατομμύρια «αστέρων».

Σαν επίδραση παράνατα κάθε Αρμονιακός θα είναι διασημότητα σε κάτι και η Όπερα είναι μόνο ένας πιθανός συνδυασμός ή αστερισμός. Έτσι «ο μουσικός» ίσως εξαφανιστεί σαν επαγγελματίας, σαν μια ξεχωριστή κατηγορία ή φετίχ, σαν μια συγκέντρωση του διαχωρισμού -μόνο για να επανεμφανιστεί σαν ένα είδος σαμανικής λειτουργίας. Ακόμα και ο Fourier που περίμενε ο καθένας να γνωρίζει πολύ καλά τουλάχιστον 12 διαφορετικές τέχνες, είχε κατανοήσει ότι η ουτοπία πρέπει να έχει χώρο για μονομανείς και σπεσιαλιστές σε έκσταση. Έχοντας περάσει πολύς καιρός από την εξαφάνιση των «αιδίων» (και των «βάρδων») μόνο τώρα μπορούν αυτοί να κάνουν την επανεμφάνιση τους, επειδή δεν μπορεί πια τίποτα να εμπορευματοποιηθεί, και ο μουσικός είναι επιτέλους ελεύθερος να «παίξει» και να ανταμειφθεί για το παίξιμο του.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες τι θα απογίνει η περιθωριακότητα του μουσικού; Η ουτοπία είναι μια ενότητα, όχι μια κανονικότητα -και περιέχει αντιφάσεις. Η επιθυμία της ουτοπίας ποτέ δεν μπορεί να κορεστεί, ακόμα -και ειδικά!- στην ίδια την ουτοπία. Και η μουσική θα είναι πάντα το τελευταίο πέπλο (από τα 70.000 πέπλα του φωτός και του σκότους) το οποίο μας χωρίζει από την «κατάσταση της οικειότητας». Η μουσική ποτέ δεν θα χάσει την ερήν βλασφημία της και πάντα θα εμπεριέχει το σημάδι της βίαιης θυσίας. Πως μπορούν τότε οι θλίψεις να έρθουν στο τέλος τους -αυτό το οργονικό σκούρο γαλάζιο της ουτοπικής μελαγχολίας χάδι του ήχου, το τόσο λίγο και τόσο πολύ, αυτή η διαφορά; Η χαμηλή κοινωνική θέση του μουσικού φυσικά θα εξαφανιστεί στην ουτοπία -αλλά κατά κάποιο τρόπο μια συγκεκριμένη περιθωριακότητα θα παραμένει, ένας συγκεκριμένος δανδισμός, μια υπερηφάνεια. Η μόνη τραγωδία που αυτά τα Αρμονιακά blues ποτέ δεν θα θηρνήσουν είναι η απώλεια της ίδιας της θλίψης τους, της οικειοποίησής τους, της αλλοτρίωσης τους, της προδοσίας τους, της δαιμονικής τους κατοχής. Αυτό είναι και «το ελάχιστο της ουτοπίας», η εγγύηση επιστροφής των χρημάτων σας, των εκ των ουκ άνευ -η μουσική είναι δική μας. Σε αυτό το σημείο μια κύρια διαλεκτική σύνθεση εμφανίζεται -η άθραυστη τάξη και η διεσπασμένη τάξη και οι δύο «ξεπερνώντας» την στιγμή της εμφάνισης του νέου, τα περιθωριακά ουτοπικά blues, η Παθιασμένη Όπερα, η Σύνθεση, η μουσική της ουτοπίας που ονειρεύεται τον εαυτό της και του φωνάζει για να ξυπνήσει. Στον παράδεισο οι αρπιστές θα μεθούν και θα προκαλούν φασαρίες. «Και οι άγγελοι θα χτυπούν την πόρτα της ταβέρνας» (Hafez).

1. Αρχ. ελλην. στο κείμενο.
2. Λογοπαίγνιο, στο κείμενο too-Late Capitalism, που παίζει με το ύστερος, όψιμος και το αργοπορημένος.
3. «Για την συνάντηση της ζωής με το θαυμαστό». Φράση των σουρρεαλιστών.
4. Αρχ. ελλην. στο κείμενο.

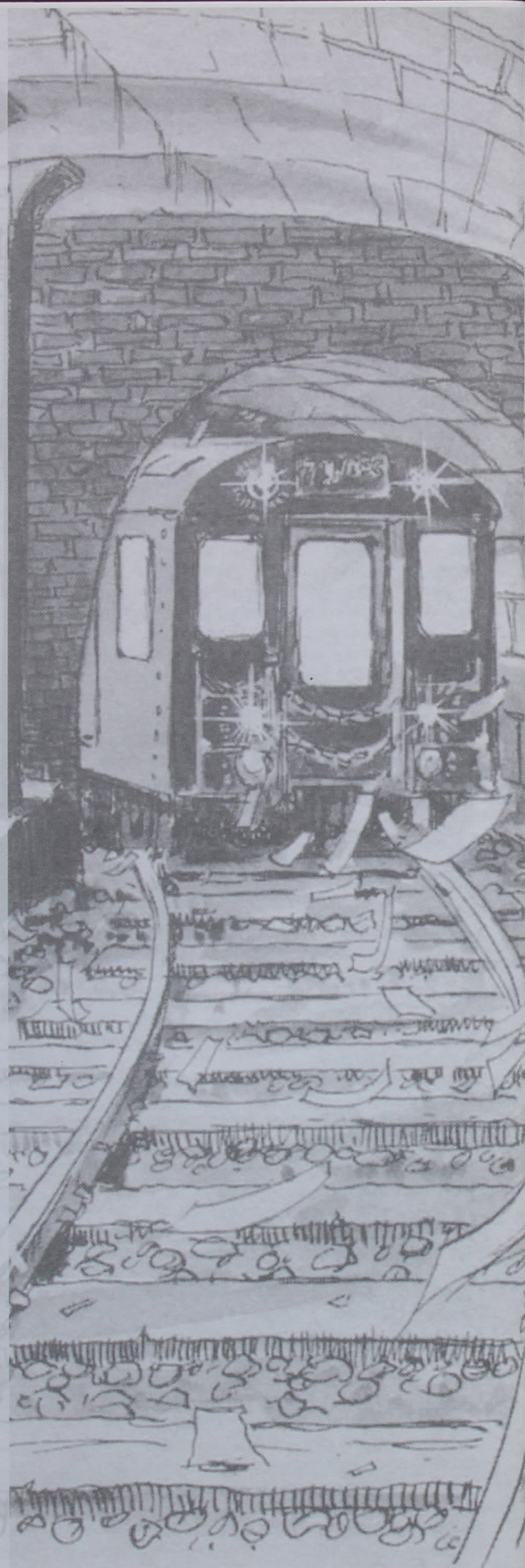
Η ώρα είναι 7:30 και μόλις έχω μπει στο τρένο. Το βαγόνι γεμάτο, αλλά όχι ασφυκτικά. Από την αρχή που είχα έρθει σε αυτή την πόλη το πρώτο πράγμα που μου έκανε εντύπωση είναι ότι κανένας δεν κοιτάει κανέναν στο δρόμο, ή στα «μέσα μαζικής μεταφοράς». Βάζουν όλοι το κεφάλι κάτω και πάνε... Το που πάνε είναι άλλη κουβέντα. Το μισό θέμα είναι που πάνε, το άλλο μισό θέμα είναι πως πάνε και το όλο θέμα είναι γιατί πάνε. Εγώ μεγάλωσα σε μία μικρή πόλη, στην περιβόητη ελληνική επαρχία, εκεί τουλάχιστον οι άνθρωποι κοιτάνε άλλους ανθρώπους στο δρόμο. Αυτό το αντανακλαστικό μου έχει μείνει λοιπόν, και κοιτάω τον κόσμο...

Οι άνθρωποι στα τρένα στις 7:30 είναι οι πιο θλιμμένοι άνθρωποι που έχω δει ποτέ στην ζωή μου. Δεν είναι η θλίψη ή συντριβή ενός απότομου τραγικού γεγονότος που αλλιάζει τον μικρόκοσμο σου. Είναι η θλίψη και η συντριβή μίας τραγικής καθημερινότητας. Φρεσκοβαμμένα γυναικεία πρόσωπα, με τα μάτια ήδη τόσο κουρασμένα, αξύριστα μελαμψά πρόσωπα με τα ρούχα και τα χέρια να λένε τη δουλειά κάνουν, τύποι στα κουστούμια τους και στους δερμάτινους φακέλους τους, φοιτητές με κάτι ανακατεμένα βιβλία στην τσάντα και ανακατεμένα μαλλιά... Όλοι με κάτι μούτρα μέχρι κάτω να λένε από μέσα τους: «Γαμώ την παναγία μου, που στο διάολο πάω;» Ορισμένα πρωινά αυτές οι σκέψεις μου φέρνουν ένα χαμόγελο. Άλλα δεν έχω την δύναμη καν να χαμογελάσω. Θα πω μόνο: «Τι σκατόφασες είναι αυτοί;», αλλά θα δω την φάτσα μου στο γυαλί της πόρτας και θα ξαναπώ: «Σιγά ρε μαλάκα, μήπως η δικιά σου είναι καλύτερη;»

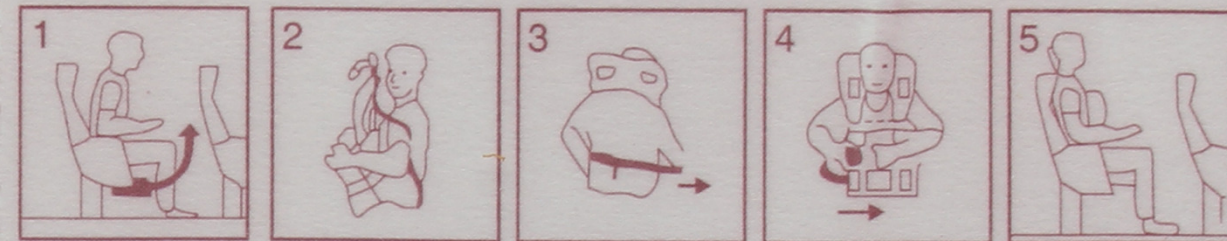
Τα τρένα το πρωί είναι πολύ πακέτο. Ακόμα και στην σπάνια περίπτωση που θα σηκωθώ με λίγο καλή διάθεση, μόλις μπω εκεί μέσα με πιάνει μία θλίψη μία μελαγχολία, μία μαυρίλα στην ψυχή ρε παιδί μου άλλο πράγμα. Όσπου ένα πρωί που είχα πραγματικά καλή διάθεση, και επειδή ήθελα να την κρατήσω αυτή την γαμημένη, στο πρώτο βλέμμα που έριξα γύρω μου σταμάτησα. Κατέβασα το κεφάλι μου κάτω. Δεν κοίτασα κανέναν, κοίτασα πάνω τους αρμούς σύνδεσης της κοιλίας με την οροφή του βαγονιού, και το πλάστικό του τζαμιού, και διάβασα άλλη μία φορά όλα τα προειδοποιητικά σημάκια. Κράτησα την καλή μου διάθεση, αλλά κατέβασα και απέστρεψα το βλέμμα μου.

Αυτό είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζω τα πρωινά στα τρένα. Να κρατήσω την καλή μου διάθεση, ή να κρατήσω το βλέμμα μου. Το πρόβλημα δεν είναι ακαδημαϊκό, είναι ένα καθημερινό μου πρόβλημα: θα συνεχίσω να κοιτάω τους ανθρώπους άσχετα με την ψυχική μου φθορά; Ή θα σκύβω το βλέμμα μου μπροστά τους; Διάλεξα να πολεμήσω το βλέμμα μου και να συνεχίσω να κοιτάω τους ανθρώπους. Διάλεξα η ψυχική μου κατάσταση να μπορεί να αντέξει, αν δεν μπορέσει υπάρχουν ένα σωρό ιδρύματα.

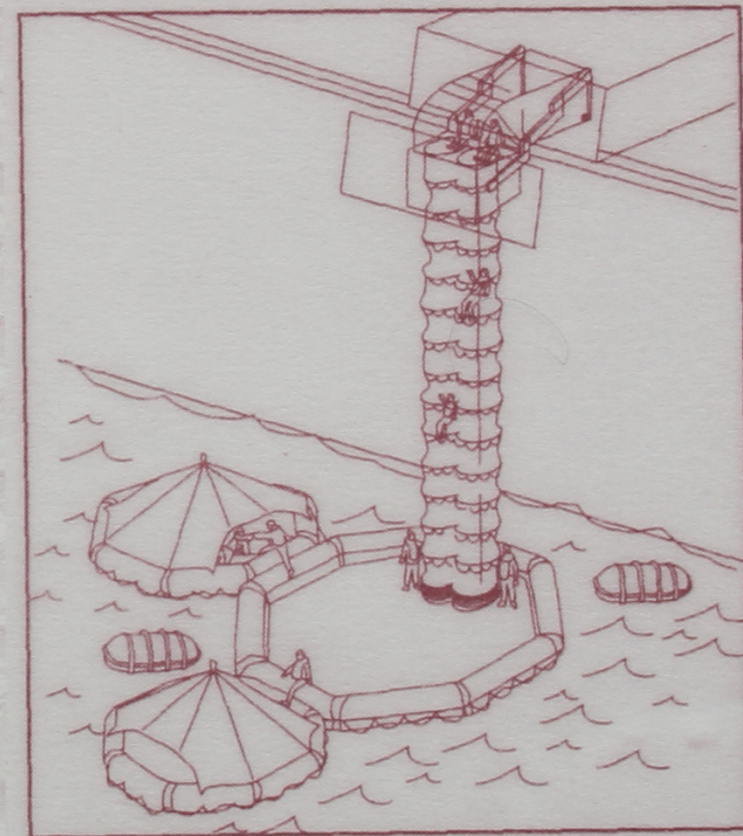
Όταν μπαίνω στο τρένο στις 7:30 πια δεν κοιτάω ούτε τους αρμούς της κοιλίας ούτε τα τζάμια. Έχω τα μάτια μου στο ύψος όλων των υπόλοιπων ματιών. Δεν κέρδισα ούτε έχασα κάτι μέχρι στιγμής, ίσως μόνο να κέρδισα λίγο θάρρος και μία διαπίστωση, κανένα δάκρυ για τα πλάσματα της νύχτας. Γιατί πλάσμα της νύχτας είναι όποιος σηκώνεται στις 6:30 να πάει για δουλειά.

ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ

ΟΤΙ ΣΚΟΤΩΝΟΜΑΣΤΕ, ΑΛΛΑ

ΟΤΙ ΜΑΣ ΚΑΝΟΥΝ ΝΑ ΖΟΥΜΕ ΕΤΟΙ

**ΜΗ ΣΤΟΙΒΑΖΕΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΑΠΟ 5 ΚΙΒΩΤΙΑ
ΤΟ ΕΝΑ ΕΓΧΑΝΔ ΣΤΟ ΑΜΟ
ΜΗ ΚΑΘΕΤΕ Ή ΜΗ ΠΑΤΑΓΕ ΕΓΧΑΝΔ Ε ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΙΒΩΤΙΟ**